

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**13.YÜZYIL ANADOLU TÜRKÇESİNDE SIFAT
FİİL EKLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hülya AYDIN

**Enstitü Ana Bilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Enstitü Bilim Dalı : Yeni Türk Dili**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Zikri TURAN

ŞUBAT-2013

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

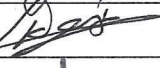

13. YÜZYIL ANADOLU TÜRKÇESİNDE SIFAT
FİİL EKLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hülya AYDIN

Enstitü Ana Bilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Enstitü Bilim Dalı : Yeni Türk Dili

“Bu tez 04.02/2013 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Zikri TURAN	Basarılı	
Yrd. Doç. Dr. Kenan ACAR	Basarılı	
Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÖZDEMİR	Basarılı	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Hülya AYDIN

04.02.2013

ÖNSÖZ

Türk dili, bilinen ilk örneklerinin Orhun Abideleriyle (VIII. yüzyıl) takip edilen, çeşitli dönemlerde geniş coğrafyalara yayılmış, zengin bir geçmişe dayalı ve bu zenginliğini yüzyıllardır genişleterek sürdüregelen, sondan eklemeli yapıya sahip bir dildir. Ekleşme dizisi içinde sıfat fiil ekleri, Türk diline zenginlik ve ifade yoğunluğu kazandırması bakımından önemli bir yere sahiptir.

Türk dili içinde önemli bir yer teşkil eden sıfat fiiller konusu, günümüze kadar pek çok dilci tarafından ele alınan konulardan biridir. Kimi dilciler tarafından müstakil olarak “*sıfat-fiil*” başlığı altında incelenen konu, kimi dilciler tarafından ise “*isim-fiil*” başlığı altında incelenmeye uygun görülmüştür. Biz de çalışmamızda öncelikle, sıfat fiil kavramının ne anlama geldiğini, dilciler tarafından nasıl tanımlandığı ve zaman zaman neden isim-fiil başlığı altında tanımlanmaya çalışıldığını belirttikten sonra, özellikle Türk dilinin tarihi gelişim evreleri içinde önemli bir yere sahip olan, Eski Anadolu Türkçesinin başlangıç safhası olarak kabul edilen 13. yüzyıl devresinde oluşturulan eserlerde var olan sıfat fiilleri tespit ve tasnif etmeyi uygun gördük.

Çalışmamızda öncelikli olarak sıfat fiillerle ilgili görüşlere yer verilmiş ve öne sürülen bu görüşler değerlendirilerek sıfat fiil kavramı açıklanmış, daha sonra ise çalışmamıza kaynaklık eden 13. yüzyıl Anadolu sahasında oluşturulmuş eserlerin çeviri metinleri taranmış ve taranan bu eserlerde yer alan sıfat fiil ekleri, fonksiyonları ve fonksiyonların ihtiva ettiği şekiller esas alınarak tespit edilmiştir. Belirlenen sıfat fiil ekleri, kullanıldıkları cümleler belirtilmek suretiyle gösterilmiştir.

Umarız yapmış olduğumuz bu çalışma, sıfat fiiller konusu hakkında daha önceden yapılmış olan çalışmalar ve araştırmalar içinde bir yer tutarak daha sonra yapılacak olan tüm dil bilimi ve gramer çalışmalarına, bilhassa sıfat fiiller hususunda yapılacak çalışmalara, katkıda bulunup kaynaklık eder ve akademik dil bilimi ve gramer araştırmalarının gelişmesinde katkıda bulunur.

Çalışmamın başından itibaren değerli fikirlerinden faydalandığım, çalışmam sırasında karşılaştığım her türlü güçlükte büyük bir sabır örneği göstererek benden yardımlarını esirgemeyen saygıdeğer hocam Prof. Dr. Zikri TURAN' a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Hülya AYDIN

04.02.2013

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	v
İŞARETLER	viii
ÖZET	ix
SUMMARY	x
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: SIFAT FİİLLER	5
1.1. Sıfat Fiil Nedir?.....	5
1.1.1. Sıfat Fiiller İçin Kullanılan Terminoloji	5
1.1.2. Sıfat Fiillerle İlgili Tanımlar.....	6
1.2. 13. Yüzyıl Anadolu Türkçesi Dönemi Açısından Türk Dili	19
1.2.1. 13. Yüzyıl Anadolu Türkçesi Eserleri	20
BÖLÜM 2: 13. YÜZYIL ANADOLU TÜRKÇESİ ESERLERİ AÇISINDAN SIFAT FİİL KATEGORİLERİ	25
2.1. Sıfat Fiiller ve Görevleri	25
2.1.1. Alışkanlık	25
2.1.1.1. Alışkanlık - Eğilim.....	26
2.1.1.2. Alışkanlık - Gösterme	27
2.1.1.3. Alışkanlık - İstidat.....	27
2.1.1.4. Alışkanlık - Sürerlik.....	27
2.1.1.5. Alışkanlık - Tasvir	28
2.1.2. Diğerlerinden Ayırma.....	29
2.1.2.1. Diğerlerinden Ayırma - Olgu, Âdet	31
2.1.2.2. Diğerlerinden Ayırma - Yetkinlik.....	33
2.1.2.3. Diğerlerinden Ayırma - Zümre Oluşturma	35
2.1.3. Eğilim	36
2.1.3.1. Eğilim - İstidat / Yeterlik	37
2.1.3.2. Eğilim - Sürerlik	41
2.1.3.3. Eğilim - Tasvir	41
2.1.3.4. Eğilim - Varsayım.....	42

2.1.4. Gönderme, Atıf.....	43
2.1.5. Gösterme	43
2.1.5.1. Gösterme - Benzerlik	43
2.1.5.2. Gösterme - Olgu	44
2.1.5.3. Gösterme - Övgü.....	47
2.1.5.4. Gösterme - Sürelik.....	47
2.1.5.5. Gösterme – Tasvir.....	47
2.1.6. İstek	48
2.1.6.1. İstek - Akıl Verme	48
2.1.6.2. İstek - Beddua	49
2.1.6.3. İstek - Dilek.....	51
2.1.6.4. İstek - Dua, İstidat.....	53
2.1.6.5. İstek - Emir	54
2.1.6.6. İstek - Gereklilik / Tahmin.....	70
2.1.6.7. İstek - İstidat /Rica	71
2.1.6.8. İstek - Şart – Varsayım	73
2.1.6.9. İstek - Taaccüp.....	75
2.1.6.10. İstek - Temenni	76
2.1.6.11. İstek - Yeterlik / İstidat	78
2.1.7. Rivayet.....	82
2.1.7.1. Rivayet - Atıf	86
2.1.7.2. Rivayet - Ayıplama	86
2.1.7.3. Rivayet - Benzetme.....	87
2.1.7.4. Rivayet - Diğerlerinden Ayırma / Zümre Oluşturma.....	88
2.1.7.5. Rivayet - Durum Bildirme	90
2.1.7.6. Rivayet - Eğilim.....	92
2.1.7.7. Rivayet - Genelleme	92
2.1.7.8. Rivayet - Kesinlik	93
2.1.7.9. Rivayet - Mübalağa.....	93
2.1.7.10. Rivayet - Olgu.....	94
2.1.7.11. Rivayet - Övgü / Takdir	97
2.1.7.12. Rivayet - Sürelik.....	99

2.1.7.13. Rivayet - Şüphe.....	99
2.1.7.14. Rivayet - Tasvir.....	99
2.1.7.15. Rivayet - Tespit.....	102
2.1.7.16. Rivayet – Varsayım/İhtimal.....	106
2.1.7.17. Rivayet - Yetkinlik, İstidat.....	109
2.1.8. Sınırlama	111
2.1.9. Tahmin.....	112
2.1.9.1. Tahmin - Bildirme, Haber Verme / Tespit.....	112
2.1.9.2. Tahmin - Endişe	120
2.1.9.3. Tahmin - Eğilim.....	120
2.1.9.4. Tahmin – Gereklilik.....	122
2.1.9.5. Tahmin - İhtimal	123
2.1.9.6. Tahmin - Kıyas	131
2.1.9.7. Tahmin - Söylenti / Sürelik	131
2.1.9.8. Tahmin – Taaccüp.....	131
2.1.9.9. Tahmin - Tasvir.....	132
2.1.9.10. Tahmin – Yetkinlik / İstidat.....	134
2.1.10. Yetkinlik, Elverişlik.....	138
2.1.10.1. Yetkinlik, Elverişlik - Diğerlerinden Ayırma	143
2.1.10.2. Yetkinlik, Elverişlik - Dilek.....	146
2.1.10.3. Yetkinlik, Elverişlik – Olgu / Âdet	146
2.1.10.4. Yetkinlik, Elverişlik - Sebep Belirtme	149
2.1.10.5. Yetkinlik, Elverişlik - Sınırlama	151
2.1.10.6. Yetkinlik, Elverişlik - Sürelik.....	153
2.1.10.7. Yetkinlik, Elverişlik - Uyarı.....	154
2.1.10.8. Yetkinlik, Elverişlik - Zümre Oluşturma	154
2.2.Sıfat Fiillerde Şekiller	155
2.2.1. -Ø.....	155
2.2.2. -(A/I)r	157
2.2.3. -z.....	158
2.2.4. -DUK.....	160
2.2.5. -(y)An.....	161

2.2.6. -mİş.....	164
2.2.7. -DI	167
2.2.8. -(y)AsI	167
2.2.9. -(I)yor.....	168
2.2.10. -(y)A	168
2.2.11. -(y)IcI	170
2.2.12. -(y)UP	170
2.2.13. -(I)k.....	172
2.2.14. -sA	172
2.2.15. -(y)IsAr.....	173
2.2.16. -(A/I)r+_mİş	173
2.2.17. -(y)ACAk.....	174
2.2.18. -mA.....	174
2.2.19. -(y)I.....	175
2.2.20. -gAy	175
2.2.21. -(A)GAn	175
SONUÇ	176
KAYNAKÇA.....	182
EKLER	186
ÖZGEÇMİŞ.....	191

KISALTMALAR

- (AhKıy.) : *Aḥvāl- i Kıyāmet*
Cem Dilçin, XIII. Yüzyıl Metinlerinden Yeni Bir Yapıt: Aḥvāl- i Kıyāmet, Ömer Asım Aksoy Armağanı, Ankara: TDK, 1978.
- (Behç.) : *Behcetü 'l-Ḥadā'ik fi Mev'izeti'l- Ḥalā'ik*
Sadettin Buluç, “Behcetü 'l-Ḥadā'ik fi Mev'izeti'l- Ḥalā'ik’ den Örnekler”, TDED, c. VII/1-2, 1956, s.17-74.
- (Çrh.) : *Çarhname*
Mecdut Mansuroğlu, “Ahmed Fakih, Çarhname”, İstanbul : İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1956.
- (HD.1) : *Hoca Dehhani ve Manzumeleri*
Mecdut Mansuroğlu, “Anadolu Türkçesi (XIII. Asır) Dehhani ve Manzumeleri”, İstanbul, 1947.
- (HD.2) : *Hoca Dehhani'nin Şiirleri*
H. İlaydın, “Dehhani'nin Şiirleri”, Ömer Asım Aksoy Armağanı, Ankara: TDK, 1978, s.136-176.
- (İbt.) : *İbtida-name*
M. Mansuroğlu, Sultan Veled'in Türkçe Manzumeleri, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1958, s.10-17.
- (KEMŞ.) : *Kitābu Evsāfı Mesācidi'ş-Şerīfe*
Hasibe Mazıoğlu, “Ahmed Fakih, Kitābu Evsāfı Mesācidi'ş-Şerīfe”, Ankara: TDK, 1974.
- (Mah.) : *Şeyyad Hamza'nın Bilinmeyen Bir Mesnevisi: “Ḥazā Dāsītān-i Sulṭān Maḥmūd”*

S. Buluç, “Şeyyad Hamza’nın Bilinmeyen Bir Mesnevisi”, Türkiyat Mecmuası, 1969/15, s. 247-257.

(Mev.1) : *Mevlânâ’da Türkçe Kelime ve Türkçe Şiirler*

M. Şerefeddin, “Mevlânâ’da Türkçe Kelime ve Türkçe Şiirler”, TM. IV, İstanbul: Remzi Kitaphanesi, 1934, s.161-168.

(Mev.2) : *Mevlâna Celâleddin Rumî’de Türkçe Beyit ve İbareler*

Mecdut Mansuroğlu, “Mevlâna Celâleddin Rumî’de Türkçe Beyit ve İbareler”. TDAY Belleten, 1954, s.207-220.

(Reb.) : *Rebab-name*

M. Mansuroğlu, Sultan Veled’ in Türkçe Manzumeleri, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1958, s.17-29.

(ŞHZ.) : *Şeyyad Hamza’nın Beş Manzumesi*

S. Buluç, “Şeyyad Hamza’nın Beş Manzumesi”, TDED VII/1-2, İstanbul, 1956, s.1-16.

(Yun. Em.) : *Yunus Emre Divanı*

Mustafa Tatçı, “Yunus Emre Divanı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-128452/h/metin.pdf>.

(Yus.) : *Şeyyad Hamza, Yusuf u Zeliha*

Osman Yıldız, “Şeyyad Hamza, Yūsuf u Zelīhā”, Ankara: AkçağYayınları, 2008.

A.Ü	: Ankara Üniversitesi
bkz.	: Bakınız.
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DTCF	: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
İÜEF	: İstanbul Üniversitesi Eğitim Fakültesi
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TD	: Türk Dili
TS	: Türkçe Sözlük
TDAY	: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TDED	: Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
vb.	: ve benzeri ve bunun gibi

İŞARETLER

- ( ) : Bir sesin ya da şeklin varlığının şartlara bağlı, ihtiyari, olduğunu gösterir.
- +
- +
-
- Ø
- : İsme bağlanmayı, isim kategorisini gösterir.
- : Fiile bağlanmayı, fiil kategorisini gösterir.
- : Bir gramer unsurunun, telaffuz edilmeyen ancak fonksiyonu korunan şeklini temsil eder.

Tezin Başlığı: 13. Yüzyıl Anadolu Türkçesinde Sıfat Fiil Ekleri	
Tezin Yazarı: Hülya AYDIN	Danışman: Prof. Dr. Zikri TURAN
Kabul Tarihi: 04.02.2013	Sayfa Sayısı: x (ön kısım) + 186 (tez)+ 5 (Ekler)
Anabilim dalı: Türk Dili ve Edebiyatı	Bilim dalı: Yeni Türk Dili
<p>Hazırladığımız bu çalışma, 13. yüzyıl Anadolu Türkçesinde sıfat fiil eklerinin incelenmesini içermektedir. Yapmış olduğumuz çalışmanın amacı; 10. yüzyıldan itibaren Orta Asya'dan batıya göç eden Oğuzların, 12. yüzyılın sonlarında kendi lehçelerine dayalı olarak oluşturdukları, Anadolu'da kurup geliştirdikleri Eski Anadolu Türkçesinin belgelerle takip edilebilen ve bu sebeple başlangıç safhası olarak kabul edilen, safhanın özelliklerini en iyi şekilde yansıtan 13. Yüzyıl Anadolu Türkçesini tanıtmak ve bu döneme ait eserlerde kullanılan 'sıfat-fiilleri', fonksiyonları ve şekilleri esas alınarak tespit etmek ve bu eserler ışığında 13. Yüzyıl Anadolu Türkçesinin kendine özgü anlatım zenginliklerini ortaya koymaktır.</p> <p>Çalışmamızda öncelikle, 13.yüzyıl Anadolu Türkçesindeki sıfat fiil eklerinin tespiti için 13. yüzyıl Anadolu sahasında yazılmış on dört eser tespit ettik. Bu eserlerde bulunan sıfat fiil eklerini eserlerin transkripsiyonlu çeviri çalışmalarını incelemek suretiyle tespit ve tasnif etmeye çalıştık. Yararlandığımız eserleri kısaltmalar kısmında gösterdik.</p> <p>Çalışmamızın birinci kısmında sıfat fiil kavramının tanımını, bu konu hakkında çalışmaları olan çeşitli bilim adamlarının görüşlerine yer vermek suretiyle ele aldık ve 13. yüzyıl Anadolu Türkçesinin bize kazandırmış olduğu on dört eseri tanıttık. İkinci kısımda ise belirlemiş olduğumuz 13. yüzyıl Anadolu Türkçesi eserlerinde yer alan sıfat fiilleri, fonksiyonları ve bu fonksiyonların ihtiva ettiği şekiller esas alınarak tespit ve tasnif ettik. Bu bağlamda 13. yüzyıl Anadolu Türkçesi eserlerinde tespit edilen sıfat fiillerin fonksiyonlarından hareketle dönemin sosyo-kültürel yapısına, halkın yasayış ve duyuş biçimlerine ayna tutmaya çalıştık ve en yoğun kullanım alanına sahip fonksiyonlardan hareketle dönem hakkında saptamalarda bulunduk.</p>	
Anahtar Kelimeler: Sıfat Fiiller, Fiilimsiler, 13. Yüzyıl Anadolu Türkçesi	

Title of the Thesis: Suffixes of Adjective-Verbs In 13th Century Anatolian Turkish	
Author: Hülya AYDIN	Supervisor: Prof. Dr. Zikri TURAN
Date: 04.02.2013	Nu. of pages: x (pre text) + 186 (main body)+5(appendices)
Department: Turkish Language and Literature Subfield: Modern Turkish Language	
<p>This study we have prepared contains an examination of suffixes of adjective-verbs in 13th century Anatolian Turkish. Oguz tribes which had gradually begun to migrate from Central Asia towards west in 10th century had begun to establish and develop Old Anatolian Turkish towards the end of 12th century which was based on their own dialect. As it can be followed up by documents, this period is considered to be the beginning phase Old Anatolian Turkish. The purpose of this study is to promote 13th century Anatolian Turkish and by specifying the adjective-verbs that had been used in manuscripts from this period and taking advantage of the light shed by these manuscripts, try to expose the beauty of the language and the richness of expression.</p> <p>In our study we have specified several works written in Anatolia region in the 13th century for the determination of adjective-verb suffixes and examined translation studies with transcription in our effort to specify and classify the adjective-verb suffixes. The works we have used in our study are shown in abbreviations section.</p> <p>In the first part of our study we have reviewed the adjective-verb concept definition by presenting the views of several linguists who have publications on this subject and presented the works that had been created in 13th century Anatolian Turkish. In the second part, we have tried to specify and classify the adjective-verbs that we have detected and specified in 13th century Anatolian Turkish.</p>	
Keywords: Suffix of adjective-verbs, Verbals, 13th Century Anatolian Turkish	

GİRİŞ

Türk dili, yapı bakımından sondan eklemeli diller arasında yer almaktadır. Bu özelliğinden dolayı dilin ekleşme dizisinde sözcükler çeşitli ekler alabilmektedir. Bu durum eklerin çeşitleri, sayısı, herhangi bir ekin birçok fonksiyonu karşılaması, farklı fonksiyonlar için kullanılan şekillerin birleşmek suretiyle yeni şekil meydana getirerek başka bir fonksiyonu sağlayan ek sistemi oluşturması gibi ayrıntıları içerir. Fiilimsiler de bu ekleşme dizisi içinde önemli bir yer tutar. Fiilimsiler, fiillerin anlamlarının yüklendiği fonksiyonları ayrıntılandırmada öne çıkan eklerdir. Türk dili sıfat fiiller açısından oldukça çok malzeme sunmaktadır.

Sıfat fiil konusu dilciler tarafından genel bir çerçeve dahilinde ele alınmıştır. Muharrem Ergin, sıfat fiillerin önemini belirtirken öncelikli olarak Türkçedeki sıfat fiillerin diğer dillerdeki sıfat fiillere göre önemine dikkat çeker ve bunu: "*Başka dillerde birden çok cümle ile ifade edilen fikirler, Türkçede tek bir cümle ile başka dillerde yan cümlelerle dolu birleşik cümlelerle ifade edilen fikirler Türkçede basit bir cümle ile ifade edilir.*"¹ sözleriyle dile getirir.

Türk dili açısından önemli olan ve bu önemle bağlantılı olarak sıkça kullanılan, Türkçe de dahil olmak üzere Türk dilinin diyalektlerinde değişik varyantlarla yaşamakta olan sıfat fiil ekleri, çalışmalarda bu önemine yakışır mahiyette ele alınamamış, dolayısıyla bu konu incelenip, irdelenmeye muhtaç kalmıştır. Yapılan dil bilgisi çalışmalarında zaman zaman dile getirilen sıfat fiil konusuyla ilgili yeterli sayıda müstakil araştırmanın yapılmamış olması dikkat çekmektedir. Yapılan çalışmalar ise nitelik açısından yetersiz kalmaktadır. Bu çalışmalarda umumiyetle sıfat fiil eki olarak belirlenen eklerin morfolojik yapılarının göz önünde bulundurulmaması ve çalışmaların belli bir ifade ve algılamaya bağlı olarak gelişmesi, bu çalışmaları birbirinin benzeri yapmakta ve yapılanlar tanımdan ziyade tasvir niteliği taşımaktadırlar. Sıfat fiil eklerinin tanımlanması umumiyetle belli başlı eklerin tespiti ve bu tespitler üzerinden yapılan çalışmalar ışığında olmuştur. Dolayısıyla sadece belirli ekler dahilinde yapılan

---

¹ Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi, Boğaziçi Yayınları, 1985, s.138.

incelemeler çoğu sıfat fiil ekinin tespit edilememesine yol açmıştır. Fonksiyon zenginliği ve çeşitliliği içeren bir ek olmasına rağmen çalışmalarda sınırlı sayıda özelliğinden bahsedilmiştir. Bu sebeple çoğu zaman sıfat fiil eklerinin tanımı ve bu eklerin tespiti için gerekli kıstasların belirlenmesi noktasında eksiklikler göze çarpmaktadır.

Son zamanlara kadar teorik planda işlenmeye çalışılmış ve yetersiz tespitler içeren sıfat fiil ekleri, çeşitli diyalekt ve dönemlere yayılan çeşitlilik, farklılık ve benzerlikler açısından da değerlendirilmeye ihtiyaç duymaktadır.

Bu yüzden çalışmamızdaki amacımız sıfat fiiller konusunu, Türkçenin Anadolu'daki ilk tarihi dönemini oluşturan 13. yüzyıl dönemi metinleri ışığında ele almak, ekin mevcudiyetini ve 13. yüzyıldaki uzantılarını teorik açıdan sağlam bir zemin dahilinde incelemek ve irdelemektir.

Çalışmanın Konusu:

13. Yüzyıl Anadolu Türkçesi dönemine ait eserlerde bulunan sıfat fiillerin, yerleşik dilbilgisi anlayışı ve bu anlayışın bir sonucu olarak gelişen sıfat fiil algısından farklı olarak, şekle dayalı tespit ve tasnifi yerine, işlevleri (alt fonksiyon- üst fonksiyon durumları) göz önünde bulundurarak tespit edilmesidir.

Çalışmanın Önemi:

13. yüzyıl Anadolu Türkçesi geçiş dönemi olması sebebiyle farklı özellikteki yapıları bünyesinde barındırır. Ayrıca bugünkü Türkçenin temellerinin atıldığı dönem olması itibarıyla de önem arz eder. Dönem içinde aynı yapılarda bile farklı kullanımların söz konusu olması ve bugünkü Türkçenin temel kaynaklarını mukayeseli görebilmemiz açısından önemlidir. Bu bağlamda Türkçede görevleri açısından çeşitliliğe sahip olan sıfat fiillerin özellikle 13. Yüzyıl Anadolu Türkçesindeki yansımaları ele alınmıştır. Zira sıfat fiil konusu bilhassa terminolojik olarak isimlendirilmesi noktasında çeşitlilik arz etmekte ve bu çeşitlilik sıfat fiillerin tanımları noktasında farklı görüşlerin olduğu

kanısını doğurmaktadır. Bu noktada Türk dili için önemli bir yeri olan 13. yüzyıl Anadolu Türkçesinde yine Türk dilinin gramerinde önemli bir yer teşkil eden sıfat fiil konusuyla birlikte ele alınıp hem döneme ait eserlerde bulunan sıfat fiillerin tespiti hem de bunların işlevleriyle birlikte çeşitliğinin gösterilmesi açısından önem arz eder.

Çalışmanın Amacı:

13. yüzyıl Anadolu Türkçesinde bulunan sıfat fiilleri tespit etmek, tespit edilen bu sıfat fiillerin hangi fonksiyonlarda kullanılmış olduklarını belirlemek, 13. yüzyıl Anadolu Türkçesi eserlerinde yer alan sıfat fiillerin kaç değişik fonksiyonda kullanıldığını ve kullanılan fonksiyonların alt fonksiyonları hususunda ne kadar çeşitlilik gösterdiğini saptamak ve tespit edilen sıfat fiilleri fonksiyonları esas alınarak tasnif etmek çalışmanın amacını oluşturur.

Çalışmanın Yöntemi:

Çalışmamızın teori ve uygulama içeren iki bölümü olması sebebiyle öncelikli olarak çalışmanın teori kısmını oluşturan “Sıfat fiil nedir?” sorusuna yönelik, gramerimizde kaynak teşkil eden çeşitli dil bilgisi kitapları taranmış, konuya yönelik benzer görüşlerin ve farklı görüşlerin bulunduğu eserler seçilmiştir. Seçilen bu eserler ışığında sıfat fiil konusunun ne olduğu, nasıl tanımlandığı ve nasıl isimlendirildiği hususuna değinilmiş son olarak ise bütün bu benzer ve karşıt görüşlerin sentezi sayılabilecek tespitlere yönelik, sıfat fiil yorumu yer almıştır.

Konunun teorik zemininde yer alan tanımlar ve yorumlar yapıldıktan sonra 13. yüzyıl Anadolu Türkçesi eserleri tespit edilmiş bu eserlerin transkripsiyon edilmiş metinleri içinde yer alan sıfat fiiller, işlevleri göz önünde bulundurularak, tek tek fişlenmek suretiyle tespit edilmiştir. Fişleme işlemi yapılırken sıfat fiillerin alt ve üst fonksiyonları belirlenmiştir. Belirlenen fonksiyonlar ışığında Çiğdem Topçu’ nun “Türkçede Sıfat Fiil Kategorisi”² adlı çalışmasında yer alan sıfat fiillerin sınıflandırılmasına yönelik

---

² Çiğdem Topçu, “Türkçede Sıfat Fiil Kategorisi”, Sakarya Üniversitesi, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Tez Danışmanı: Prof. Dr. Zikri TURAN, 2011.

kıstaslardan da faydalanılmış olup hususiyetle üst fonksiyonlar bu tasnif çerçeve alınarak hazırlanmaya özen gösterilmiştir. Üst fonksiyonların belirlenmesi nispeten kolay olmakla birlikte alt fonksiyon hususunda okuyucunun yorumuna bağlı değişikliklerin olabileceğini belirtmekte fayda vardır.

Fişlenen eserler bilgisayar ortamındaki verilere aktarılırken transkripsiyon metnine sadık kalınmış fakat transkripsiyonlu metinlerde yer alan noktalama işaretleri kullanılmamaya özen gösterilmiştir. Yine eserlerin transkripsiyonlu metinlerinde yer alan büyük harfler küçük harflerle yazılmış olup, metinlerde “ ñ” sembolüyle gösterilen seslere “ŋ” sembolüyle gösterilmeye özen gösterilmiştir. Eserlerin transkripsiyon alfabesinde gösterilebilmesi için Eski Türkçe ses karakterlerinin gösterilmesini sağlayan ve transkripsiyonunu kolaylaştırmak için özel hazırlanmış yazı karakterleri kullanılmıştır.

Eserlerin transkripsiyonlu metninde yer alan beyit numaraları, beyitlerin yanlarına eserlerin kısaltmalarıyla birlikte yazılmıştır. Yalnız “*Behcetü 'l-Ĥadā'ik fi Mev'izeti'l-Halā'ik*” adlı eserde transkripsiyonlu metnin yayımlanmış olduğu bölümdeki sayfa numaraları esas alınmıştır.

BÖLÜM 1: SIFAT FİLLER

1.1.Sıfat Fiil Nedir?

Sıfat fiiller, fiilimsilerin bir alt türü olarak kabul edilen eklerdendir. İsim fiil ve zarf fiillerle birlikte fiilimsilerin alt türünü oluşturdukları kabul edilmektedir. Sıfat fiil ekleri, diğer fiilimsi alt türlerinde olduğu gibi fiillere getirilen çeşitli eklerle elde edildikleri bilinir. Bu ekler, kullanım görevlerine göre belirlenerek sıfat fiil ekleri adını aldıkları kabul edilir. Sıfat fiil ekleri genel hatlarıyla böyle bilinen ve dilbilgisi çalışmalarında umumiyetle bu şekilde izah edilen eklerdir.

Sıfat fiillerle ilgili çeşitli anlama farklılıkları vardır. Sıfat fiil eklerinin bilhassa tanımları farklılık göstermeyip, genel olarak aynı çerçeve dahilinde incelenmesine rağmen, terminolojik açıdan isimleri zaman zaman farklı kaynaklarda muhtelif biçimlerde belirtilmiş ve farklı terimler kullanılmıştır. Bunlardan bazıları şöyledir:

1.1.1.Sıfat Fiiller İçin Kullanılan Terminoloji

Kılın adı (kılın sanı) : (TDK 1934: 9)

Partisip : (Banguoğlu 1940: 46), (Ergin 1982: 333)

Ortaç : (TDK 1940: 70), (Deny 1941: 418), (TDK 1942: 300), (Emre1945: 46), (Saraç 1976: 938), (Gemalmaz 1978: 339), (Hengirmen 1999: 289), (TDK 1979: 618), (Gülensoy 1988: 111), (Gencan 2001: 415)

Sıfat fiil (sıfat-eylem) : (TDK 1942: 300), (Banguoğlu 1974: 420), (Gencan 1979:382), (Bilgegil 1982: 197), (Korkmaz 1992: 132)

Fiilsi : (Emre 1945: 46)

İsim-fiil : (Eraslan 1980: 3), (Topaloğlu 1989: 91), (Karaağaç 2009:137)

Sıfat fiilin isimlendirilmesi ilk olarak Türk Dil Kurumu'nun 1934 yılında yayımlanan sözlüğünde³ “*kılın adı(kılın sanı)*” olarak kullanılmakla birlikte, bu kullanıma daha sonraki dönemlerde başka yerde rastlanmaması dikkat çekicidir. Zira Türk Dil

³ TDK, “*Gramer Islahatları*”, Türk Dili, Ankara: TDK Yayınları, 1934, s. 8–12.

Kurumu'nun daha sonra yayımlamış olduğu sözlüklerde de sıfat fiillerin isimlerinin değiştiği gözlenmektedir. Bu bağlamda sıfat fiiller, Türk Dil Kurumu'nun 2005 yılında yayımladığı sözlükte⁴ “*sıfat-fiil*” ismiyle yer almaktadır. Yine dilcilerin de muhtelif zamanlarda isimlendirmeden yana tercihlerini değiştirdikleri gözlenmektedir. Mesela Gencan 1979 yılında ekten *sıfat-fiil*⁵ olarak bahsederken aynı eki 2001 yılında *ortaç*⁶ olarak kullanmayı tercih eder. Terminolojiyle ilgili yaygın kullanım ise *sıfat-fiil* ve *ortaç* isimlendirilmesinden yanadır.

1.1.2.Sıfat Fiillerle İlgili Tanımlar

Sıfat fiillerin bilhassa isimlendirilmeleriyle ilgili olarak ortaya konulan bilgilerde, muhtelif görüşler mevcuttur. Sıfat fiillerin dilciler tarafından farklı isimlendirilmesi, zaman zaman sıfat fiillerle ilgili olarak farklı gibi görünen fakat birbirinin tekrarı niteliğinde tanımların ortaya çıkması, sıfat fiillere farklı bakışların olduğu şeklinde anlaşılmalara yol açmıştır. Fakat esasında farklı görüşlerin sadece isimlendirme ve eklerin kategorisi hakkında olduğu bilinmektedir. Terminolojik açıdan kimi dilciler tarafından isim fiil adı altında tanımlanan sıfat fiilleri morfolojik açıdan yapım ekleri sayan dilciler de bulunmaktadır. Sıfat Fiil konusu çalışmalarda genel olarak şöyle işlenmiştir.

Ergin “*partisipler*” başlığı altında nesnelere hareket vasıflarını karşılama özelliklerine vurgu yaparak partisiplerin asıl isimlerden farkı, nesneyi hareketine göre adlandırması, onu asıl varlığı ile şu veya bu kalıcı vasfı ile değil, hareketi ile ifade etmesi olarak açıklar. Fiil kök veya gövdeleri bu şekillere girerek nesnelere hareketleri ile ifade ederler. Onun için Ergin, partisipleri fiillerin isim şekilleri, kısaca bu eklerin isim fiil olduğunu belirtir.⁷ Sıfat fiillerin tamlama oluştururken yardımcı unsur asıl unsur ilişkisi dikkate alınmadan yapılan bu tanım, fiilimsiler mefhumunu açıklamakla birlikte, sıfat fiil kavramını açıklamada eksik kalmaktadır. Yine Ergin, “*Bazı partisip ekleri şekil ve zaman ekleri ile menşe ve şekil bakımından aynıdırlar. Fakat bunları kullanışta kolayca*

⁴ TDK, Türkçe Sözlük, TDK Yayınları, Ankara, 2005, s.1748

⁵ Tahir Nejat Gencan, Dilbilgisi, TDK Yayınları, Ankara, 1979, s. 382

⁶ Tahir Nejat Gencan, Dilbilgisi, Ayraç Yayınları, Ankara, 2001, s.415

⁷ Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi, Boğaziçi Yayınları, İstanbul,1982, s. 334-335.

*anlayabiliriz. Mesela “geçmiş zaman”, “gelecek tren” sözlerinde geçmiş ve gelecek kelimeleri partisiptir. Buna mukabil “zaman geçmiş”, “tren gelecek” sözlerinde geçmiş ve gelecek kelimeleri fiildir. Çekimli fiildir.”*⁸ açıklamasında bulunur. Ergin bu açıklaması ile bazı sıfat fiil eklerinin şekil ve zaman ekleri ile menşe ve şekil bakımından aynı olduklarını söyler. Ergin bir bakıma bu eklerin sesteş ekler olduğunu savunur. İşte Türk dili gramerciliği açısından zaman ekleri ve sıfat fiil eklerinin birbirine karıştırılması sorunu da bu açıklamaların doğrultusunda oluşur. Zira Zikri Turan bu hususta zaman mefhumunu ve sıfat fiilleri bitimli zamanlar ve bitimsiz / süreklilik arz eden zamanlar olarak ele alır ve Türkçede karıştırılan ve aynı yapılanmış gibi tasvir edilen zaman mefhumu ve sıfat fiilleri birbirinden ayırma hususunda açıklamalarda bulunur.⁹ Bu açıklamalar ışığında zaman mefhumu bitimli zamanlar olarak, sıfat fiiller ise bitimsizlik/ süreklilik arz eden yapılar olarak ele alınmalıdır.

*Gencan, “ortaçlar = sıfateylemler” başlığı altında, özellikle görevlerine vurgu yapar ve varlıkları niteledikleri ya da belirttikleri için sıfat; özne, nesne, tümleç olarak yan önerme kurdukları için de eylem gibi sayılan sözcüklere sıfateylem dendiği tanımında bulunur.*¹⁰ Cümle içinde fonksiyonlarına vurgu yapan Gencan bu tanımıyla, Ergin’in tanımını biraz daha özele indirgemıştır. Ergin’in tanımıyla paralellik gösteren bu açıklamada da sıfat fiillerin yüklem olarak kullanılmasına dolayısıyla zaman eki olabileceğine vurgu yapılmıştır.

*Hengirmen de Gencan gibi “ortaç” başlığı altında, “eylemin sıfat olarak kullanılan biçimi” diye tanımlar.*¹¹ Dolayısıyla Hengirmen de fiilimsiler içinde özellikle sıfat fiillerin görevlerine vurgu yapar.

Sıfat fiiller zaman zaman sıfat, zaman zaman da fiillerden oluşan sıfatlarla karıştırılmaktadır. Bu karışıklığı yeterli ölçüde çalışma olmamasına bağlayan Mirzayev

---

⁸ Ergin, s. 334-335.

⁹ Zikri Turan, Cümlelerin Yapısı ile İlişkilendirilen “Basit” ve “Birleşik” Kavramları Üzerine, Türklük Bilim Araştırmaları, 8.Sayı, Sivas,1999.

¹⁰Tahir Nejat Gencan, Dilbilgisi, Ayraç Yayınları, Ankara, 2001, s.415.

¹¹ Mehmet Hengirmen, Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü, Engin Yayınevi, Ankara, 1999, s.288.

bu eksikliği, sıfat fiiller konusunda yapılan morfolojik çalışma noksanlığına dayandırmaktadır.¹²

Eckmann isim fiil olarak isimlendirdiği sıfat fiillerin, fiillerin kip ve şahıs göstermeyen isim şekilleri olduğunu, isimler gibi çokluk, iyelik ve çekim ekleri ile çekim edatları aldığını, cümlede özne, nesne, vasıflayıcı, tümleç ve yüklem ismi işini gördüğünü belirterek yine de fiille olan ilgisini kaybetmediğini, olumlu ve olumsuz şeklinin olabileceğini, baş fiilin zamanına nispetle zaman bildirerek, özne, nesne ve tümleç aldığını açıklamıştır.¹³ *Eckmann* özellikle olumlu ve olumsuz şekillerinin olabileceği noktasında yerinde bir tespitte bulunmuştur. Zira sıfat fiiller ekleşme dizisinde yandaşlık münasebeti gösterdiği olumluluk ve olumsuzluk eklerini alabilmektedirler.

Dolayısıyla *Eckmann*'ın özellikle eklerin sıfat görevinde kullanılmalarının yanı sıra sıfat fiillerin şekil özellikleri üzerinde de bir çıkarsamada bulunması dikkat çekicidir. Zira *Eckmann* sıfat fiillerin olumlu ve olumsuz şekillerinin olabileceğini ve baş fiile nispetle zaman bildireceğini söyler.¹⁴ Bu husus göz önünde bulundurulduğunda yapım eki olarak kullanılan ve yardımcı unsur asıl unsur münasebetinde sıfat görevinde kullanılan sözcüklerin sıfat fiil olup olamayacağı hususunda *Eckmann*'ın belirlediği kıstaslardan faydalanılabilmektedir. Zira kimi eklerin olumsuz yapılarının telaffuzda kullanımı tercih edilmemekle birlikte, morfolojik açıdan kullanımları mümkündür.

Üstüner *Eckmann*'ın bu çalışmasında “*sıfat-fiil ekleri arasında -mAk mastar ekine de yer vermesine bu terimle mastarları mı, partisipleri mi karşıladığı açık değildir*”¹⁵ diyerek düşüncesini belirtmiştir.

Eraslan, “*Eski Türkçede isim-fiiller*”¹⁶ adlı eserinde *Eckmann* gibi sıfat fiil ismi yerine isim fiil adını tercih eder ve sıfat fiiller için *Ergin*'in yaptığı tanım ve açıklamalara katıldığını belirterek *Eckmann* ve *Tekin*'in görüşlerine yer verir sonra da kendi görüşünü ortaya koyar. *Eraslan*, isim fiillerin sıfat olarak görev almaları dışında hal,

¹² Hasan Mirzayev, *Azerbaycan Dilinde Fe'l*, Maarif Nesriyat, Bakü, 1986, s.221.

¹³ Janos *Eckmann*, “Çağataycada İsim-fiiller”, *TDAY Belleten*, Ankara, 1962, s. 51-60.

¹⁴ *Eckmann*, s. 51-60.

¹⁵ *Ahad Üstüner*, *Anadolu Ağızlarında Sıfat-Fiil Ekleri*, TDK Yayınları, Ankara, 2000, s.15.

¹⁶ *Kemal ERASLAN*, *Eski Türkçede İsim-Fiiller*, İÜEF, İstanbul, 1980, s.3.

iyelik, çokluk eki almaları ve edatlara bağlanmaları nedeniyle sözcük bakımından isim olduklarını belirterek sıfat-fiil terimini kullanmaz. İsim fiillerin, nesnelere geçici hareket özellikleri ile karşılaşan isimler olduklarından sözcük çeşidi olarak sıfat sayılabildiklerini bu nedenle sıfat fiil denildiğini belirtir. Eraslan isim fiil eki olarak belirlediği sıfat fiil eklerini on dört şekil altında toplar ve tüm sıfat fiil gruplandırmalarını bu on dört şekil dahilinde yapar. Eraslan'a göre Türkçede kullanılan isim fiil ekleri şunlardır:

-acak/-ecek

-ası/-esi

-daçıl/-deçi, -taçıl/-teçi

-duk/-dük, -tuk/-tük

-gan/-gen, -kan/-ken

-glı/-gli

-gma/-gme

-gu/gü, -ku/kü

-malu/-melü

-maz/-mez

-miş/-miş

-r, -ar/-er, -ur/-ür

-sığ/-sig, -sug/-süg (veya -k/-k ile)

-yük/-yük¹⁷

Eraslan sıfat fiilleri yukarıda belirlemiş olduğu ekler dahilinde incelemiştir. Daha sonra yapılan çalışmalarda da Eraslan'ın belirlediği ekler esas alınmıştır. Dolayısıyla sıfat fiil konusu incelenirken belli başlı ekler dahilinde yapılan çalışmalarda çoğu zaman sıfat fiil görevinde kullanılan ekler sırf bu grupta yer almadıklarından ötürü fark edilememiş ve sıfat fiil olarak belirlenememiştir. Eraslan yukarıdaki ekler dışında kesin olmamakla birlikte -dı/-di, -du/-dü; -tı/-ti, -tu/-tü ekleri ile -gay/-gey eklerini de isim fiil ek grubuna dahil eder.¹⁸

Eraslan'ın yapmış olduğu ek gruplamaları bazı hususlarda dikkat çeker. Eraslan,

---

¹⁷ Eraslan, s. 25-29.

¹⁸ Eraslan, s.29.

“*antagıñgın üçün igidmiş kağanıñgın sabın almatın yir sayu bardıg*”(OI, G8-9)¹⁹

(Öyle olduğun için beslemiş olan hükümdarının sözünü dinlemeden her yere gittin.) örneğinde “-miş” ekini sıfat fiil olarak alırken;

“*toğmış alku titik utğurağ alp erdemlig toğar.*” (TTVI, 347)²⁰

(Doğan hep zeki, hedefini bilir, cesur ve faziletli doğar.) örneğindeki “-miş” ekini, ekin isim olarak kullanılış şekli olarak eler alır ve yine;

“*ög-ke kañ-ka sevitmiş erdiñ*” (Suv. 619, 2)²¹

(Anne ve baba tarafından sevilmiş idin.) örneğinde ise; “-miş” ekini yüklem ismi olarak kullanılır. Aynı görevli ekin farklı tanımlarla karşılanması kafaları karıştırmakta ve diğer eklerin sıfat görevinde kullanılmamış olduğu yanlışlığını da beraberinde getirmektedir. Oysa

“*antagıñgın üçün igidmiş kağanıñgın sabın almatın yir sayu bardıg*” (OI, G8-9)

(Öyle olduğun için beslemiş olan hükümdarının sözünü dinlemeden her yere gittin.) örneğinde sıfat görevinde olduğu açıkça görülen ek,

“*toğmış alku titik utğurağ alp erdemlig toğar*” (TTVI, 347)

(Doğan (kimse) hep zeki, hedefini bilir, cesur ve faziletli doğar.) “ toğmış” yardımcı unsur “ kimse” asıl unsur münasebeti metin üzerinde açıkça görülmeyip telaffuzda düşmüş olduğundan, incelemede bunun isim olduğu yanlışlığına düşülmüştür. Oysaki tamlama “toğmış (kimesne)” şeklinde olsaydı, ek sıfat görevinde addedilecekti. Sadece şekle bakılarak, şekil üzerinde görünmeyen unsurları yok saymak, ekin yanlış bir görev üstlenmesine sebep olur. Kaldı ki sıfat fiil ekleri zaten kelime çeşidi olarak isim elde etmeye yarayan eklerdir. Bir kelime çeşidi olan ismi bir görev unsuru olarak göstermek yanlıştır. Zira isim kelime çeşidi, sıfat ise görevidir.

“*ög-ke kañ-ka sevitmiş erdiñ.*”(Suv. 619,2)

(Anne ve baba tarafından sevilmiş idin.) örneğinde yine tamlanan unsurun eksikliğinden kaynaklanan sadece şekle dayalı bir sınıflama ile “-miş” eki yüklem ismi olarak kullanımı olarak gösterilmiştir. Oysaki tamlama metin üzerinde “sevitmiş (kimse) idin” şeklinde gösterilse idi aynı ek sıfat fiil eki olarak gösterilecekti. Dolayısıyla yine şekle dayalı bir sınıflama ve şekil üzerinde görülmeyen eksik unsurun yok sayılmasına dayalı yanlış bir sınıflama söz konusudur.

---

¹⁹ Eraslan, s. 118.

²⁰ Eraslan, s. 104.

²¹ Eraslan, s. 122.

Bilgegil “Türkçe Dilbilgisi” adlı eserinde sıfat fiilleri eylem kavramı taşımaları bakımından ele alır ve çekilme kabiliyetinden mahrum olma ve yan cümleciklerde yüklem görevi alabilen niteleyici kelime özelliklerine vurgu yapar.²² Tanımlamada yer alan yan cümle sıfat fiillerin zaman ekleriyle karıştırılmaları sonucu ortaya çıkan birleşik cümle mefhumunu gündeme getirmektedir ki bu da dilbilgisi açısından başlı başına bir tartışma konusudur.

Banguoğlu, “Türkçenin Grameri” adlı eserinde sıfat fiillerin özellikle zaman ifadesi taşımalarına vurgu yapar ve bu yönüyle sıfat fiillerin isim fiillerden ayrıldığını belirtir. Sıfat fiillerin hepsi lügatimizde sıfat ve ad olan pek çok kelime verdiği için vurgu yapan Banguoğlu “*domuk isim*” olarak adlandırıldığı ve zaman anlatımını kaybetmiş görünen fiil üremeleri sıfat-fiil işleyişine geçince ait oldukları zamanı belli ettiklerini belirtir. Yine Banguoğlu özellikle zaman vurgusu yapar ve sıfat fiillerin ait oldukları zamanı bünyelerinde barındığını belirtir.²³

Korkmaz “Türkiye Türkçesi Grameri” adlı eserinde sıfat fiilleri “*sıfat gibi kullanılan fiil şekilleri*” olarak ifade eder. Korkmaz, “*Sıfat fiiller, bir yanlarıyla sıfat bir yanları ile fiildirler. Fiil özellikleri dolayısıyla kendilerinde var olan hareket ve zaman kavramlarını, ad oldukları sıfata aktararak varlıkları ve nesnelere hareket ve zaman gösterme özellikleri ile geçici olarak vasıflandırılırlar.*”²⁴ diye tanımlar.

Ediskun, “Türk Dilbilgisi” adlı eserinde sıfat fiillerin, bir yandan bir ismi niteledikleri için sıfat, öbür yandan da özne, nesne, tümleç aldıkları için fiil olan kelimeler olduğunu bildirir. Sıfat-fiillerin zaman kavramı taşıma özelliğinden sıfat-fiil eklerini incelerken bahseder. Bu tanıma uygun düştüğü için -mA mastar ekine sıfat-fiil ekleri arasında yer verir.²⁵

Üstüner de “*Anadolu Ağzlarında Sıfat Fiil Ekleri*” adlı çalışmasında Kemal Eraslan’ la paralellik gösteren açıklamalar yapmış ve Eraslan’ın belirlediği ekler dahilinde sıfat fiilleri örneklendirme yoluna gitmiştir. Bu sebeptendir ki Üstüner,

²² M. Kaya, Bilgegil, Türkçe Dilbilgisi, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1982, s. 197.

²³ Tahsin BANGUOĞLU, Türkçenin Grameri, TDK Yayınları, Ankara, 2004, s. 422.

²⁴ Zeynep KORKMAZ, Türkiye Türkçesi Grameri, TDK Yayınları, Ankara, 2003, s. 909.

²⁵ Haydar EDİSKUN, Türk Dilbilgisi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 249.

“*ben de olmuş işin hepsini anattım.*” (Mal.Hekimhan GDİAT. 36.23)

örneğinde “-miş” ekini sıfat görevinde kullanılmış kabul edip sıfat fiil olarak ele alırken, aynı eki:

“*yükünü böylece endirmiş olursun.*”(Küt. Domaniç-Gozluca. KYA.241.51.147.)

örneğinde ise yüklem olarak değerlendirir ve ekin sıfat fiil fonksiyonundan söz etmez.²⁶ Oysaki aynı örneği “*endirmiş adam olursun*” olarak ele alacak olursak, ekin sıfat fiil fonksiyonu açıkça görülecektir. Dolayısıyla bilhassa Eraslan’ın hususiyetle incelemiş olduğu sıfat fiiller konusu, daha sonraki dilciler tarafından yapılan çalışmalarda da hep Eraslan gibi ele alınmış olup, eklerin şekilce köken incelenmesine önem verilmiş, bu bağlamda eklerin etimolojik incelenmesine gidilmiş ve belirlenen ekler dahilinde sıfat fiil tanımları yapılmıştır. Bu kapsam dahilinde yapılan çalışmalar, hem bazı sıfat fiil eklerinin tespit edilememesine sebep olmuş hem de belirlenen sıfat fiil eklerinin kimi zaman sıfat fiil eki olarak, kimi zaman da zaman eki olarak gösterilmiş olması belirtilen ekler hususunda da kafa karışıklıklarına mahal vermiştir. Bu ekler dahilinde yapılan incelemelerde fiilden isim yaptıkları ve cümle içinde sıfat görevinde kullanıldıkları halde çoğu ek sıfat fiil eki olara addedilmemiştir.

Örneğin; “açan gül” tamlamasında fiil aldığı ek bakımından sıfat fiil olarak varsayılırken, “açık gül” tamlamasında yine fiilden isim kalıbına geçen ve sıfat görevinde kullanılan “-Ik” eki sıfat fiil olarak kabul görmemiştir. “keskin bıçak, çalışkan öğrenci, utangaç çocuk... gibi” fiilden isim kalıbına geçen ve asıl unsur, yardımcı unsur münasebetiyle tamlama oluşturan daha nice örnek sıfat fiil içinde gösterilmeyen ekler sebebiyle sıfat fiil olarak tanımlanmamıştır.

A.Üstüner, sıfat fiille ilgili yapılan tanım ve açıklamalardan yola çıkarak sıfat fiillerin özelliklerini 12 madde halinde sıralamıştır.²⁷ Bu sıralama esasında diğer tüm görüşlerin sentezi niteliğindedir ve bu açıdan önem arz eder. Biz de diğer tanımları da içinde bulunduran bu maddeler nezdinde diğer tanımlara da yorum yapma imkânına sahip oluyoruz. Üstüner tarafından sıfat fiiller için belirlenen maddeler şu şekilde sıralanmıştır:

²⁶ Ahad Üstüner, Anadolu Ağızlarında Sıfat-Fiil Ekleri, TDK Yayınları, Ankara, 2000.

²⁷ Üstüner, s. 20.

1- *“Sıfat fiiller, fiillerin cümle içinde isim olarak kullanılan şekilleridir. Bu isimler geçici isimlerdir. Çoğunlukla bir ismi niteleyen sıfat olarak kullanılırlar...”*²⁸

Üstüner’in bu tanımından hareketle sıfat fiiller çoğunlukla ismi nitelerler fakat az olmakla birlikte ismi niteleme anlamı çıkarmak mümkündür. Fakat sıfat fiillerin, bir fonksiyonu belirtmeleri ve görevleri itibariyle sıfat olmaları bakımından istisnasız ismi niteleme görevleri mevcuttur. Dolayısıyla bu tanımlama doğrudan fiilimsileri içermekte, sıfat fiiller için noksan kalmaktadır.

2- *“Sıfat-fiiller, zaman ve hareket kavramı taşıyan fiilimsilerdir. Zaman kavramı taşıma özellikleri ile mastarlardan ayrılırlar...”*²⁹

Üstüner, sıfat fiilleri zaman kavramı taşımaları açısından mastarlardan ayırır fakat zarf fiillerden ayırmaz, dolayısıyla bu görüşten hareketle zarf fiillerin de zaman kavramı taşıdıkları anlamı çıkarılabilir. Yine bu açıklama, sıfat fiillerin zaman ekleriyle karıştırılmalarına sebep olmaktadır. Zikri Turan bu noktada gramerciliğimizde oluşan eksikliklerin, çelişkilerin kaynağının tam da bu meseleden doğduğunu belirtir ve sıfat fiillerin zaman ekleriyle karıştırıldığını belirtir. Zira sıfat fiiller zaman eklerine nispetle bir zaman mefhumu taşımakla birlikte bu zaman kavramı bitimsiz / süreklilik anlamı verir. Fakat zaman eklerinde bitimli bir zaman sürecinden bahsetmek mümkündür.³⁰

3- *“Sıfat fiiller bütün isim çekim eklerini alabilirler. Asıl isimlerle en basta gelen ortak özellikleri budur...”*³¹

Yine Üstüner’in bu açıklamasıyla sıfat fiiller isimlerden farklıymış gibi görünür. Sıfat fiillerin sadece isimlerle ortak özellikleri olan başka bir yapıymış gibi anlaşılmasına sebep olur. Oysaki sıfat fiiller zaten manaca fiillerin hareketlerini karşılayan fakat şekilce isimleşmiş yapılardır. Dolayısıyla onlardan isimlerden ayrı bir yapıymış gibi söz etmek, sıfat fiillerin farklı bir yapı olarak algılanmasına sebep olabilir. Ayrıca isim

---

²⁸ Üstüner, s. 20.

²⁹ Üstüner, s. 21.

³⁰ Zikri Turan, Gösterme Sıfat Fiili, Ahmet Bican Ercilasun Armağanı, Akçağ yayınları, Ankara , 2008, s. 235-243.

³¹ Üstüner, s. 21.

fiiller hal eklerini alabilirken, sıfat fiil yapıları hal eklerini alamazlar. Bu özellik onları isim fiillerden ayırır.

4- *“Sıfat-fiiller, cümle içinde daha çok sıfat görevindedir...”*³²

Yine Üstüner’in bu açıklamasından sıfat fiillerin sıfat görevi dışında başka görevlerde de kullanıldığı çıkarılabilir. Fakat fiilimsiler içinde sıfat göreviyle kullanılmaları bakımından zaten sıfat fiil adını alan yapılar her zaman sıfat fiil görevinde kullanılırlar.

5- *“Sıfat-fiiller, girişik-birleşik cümlelerde yancümlenin yüklemi olabilirler... Yan cümlelerde yüklem olan veya bir sıfat-fiil grubunda grubun yüklemi olan sıfat-fiiller özne, nesne ve diğer tümleçleri alabilirler.”*³³

Sıfat fiil ve zaman eklerinin yeterince tanımlanamaması ve birbirine karıştırılmalarından kaynaklanan birleşik cümle mefhumu başlı başına bir yanlışlığın ürünüdür.

6- *“Asıl isimlerde olduğu gibi olmak, bulunmak, vs... yardımcı fiilleri veya –Dır /-Dur bildirme ekini alarak yüklem olabilirler.”*³⁴

Üstüner’in bu açıklaması doğrultusunda aslında sıfat fiillerin, zaman ekleriyle olan farkları ortaya çıkmaktadır. Zira zaman ekleri hiçbir ek alamazlar.

7- *“Edatlara bağlanarak veya zaman bildiren bir kelimeyle cümlede zarf olarak kullanılırlar.”*³⁵

Üstüner’in bu açıklaması yine sıfat fiil eklerinin şekle dayalı olarak tespitinin bir ürünüdür. Zira sıfat fiiller daha önce de belirttiğimiz gibi görev olarak sıfat yapısındadırlar. Sıfat dışında bir görev üstlendikleri an zaten sıfat fiil olmaktan çıkıp, üstlendikleri görev dahilinde bir isimlendirmeye tabi tutulmaları gerekir.

---

³² Üstüner, s. 21.

³³ Üstüner, s. 22.

³⁴ Üstüner, s. 22.

³⁵ Üstüner, s. 22.

8- “*Sıfat-fiil ekleri bazı kelimelerde kalıplaşarak kalıcı isimler türetirler. Bu kullanımlarıyla yapım eklerine benzerler...*”³⁶

Sıfat fiiller için böyle bir fonksiyon söz konusu değildir. Zira bir fiil kalıcı olarak isim oluyorsa aldığı ek, görevi itibariyle yapım ekidir.

9- “*Sıfat-fiil eklerinin önemli bir özelliği de isim hâl ekleriyle kalıplaşarak zarf-fiil eki olmalarıdır...*”³⁷

Yukarıdaki maddedeki özellikleri içermektedir.

10- “*Sıfat-fiil eklerinin büyük kısmı zamanla kip eki olarak kullanılmışlardır.*”³⁸

Üstüner’e göre sıfat fiil ekleri zaman eki olarak kullanılmaktadır. Fakat esasında sıfat fiiller, fiilde bitimlilik oluşturmeyen fiilde “*istek, tahmin, gereklilik, rivayet...*” gibi alt fonksiyonlarla fiili zenginleştiren yapılardır. Zaman ekleri ise, fiilde bitimlilik meydana getirir. Bu tanımda bir ekin başka bir ek yerine kullanılması söz konusudur ve 7. ve 8. maddelerdeki çelişki devam etmektedir. Kaldı ki kip konusu kendi içinde tartışmalı bir konudur.

11- “*İyelik ekleri alan, dolayısıyla bir iyelik grubunun tamlanan durumunda bulunan sıfat-fiiller, sıfat olarak kullanıldıklarında kendilerine bağlı isimlerle beraber bu görevi yaparlar ki böylece isim tamlaması sıfat haline gelmiş olur.*”³⁹

Bu madde de daha önceki açıklamalara benzer niteliktedir ve 3. Maddede yapılan yorumla paralellik gösterir.

12- “*iyelik ekleriyle kullanılan –Dık /-Duk ve –AcAk sıfat-fiil ekleri mastar eklerine yakın bir görevle, zaman kavramı taşıyan hareket ismi olarak kullanılan, yan cümlelerin*

---

³⁶ Üstüner, s. 22.

³⁷ Üstüner, s. 22.

³⁸ Üstüner, s. 22.

³⁹ Üstüner, s. 22-23.

yüklemi durumunda olan sıfat-fiiller türetirler.”⁴⁰

Yine bu açıklamalar da daha önceki maddelerle benzerlik gösterir.

Ahmet Karadoğan ise daha farklı bir yaklaşımla sıfat fiilleri tanımlamada kullanılacak değişik bir kıstas belirler ve bunu örneklerle açıklar. Karadoğan’a göre sıfat-fiil eklerinin öteki fiilden isim yapan eklerden farklı bir yönü vardır. Bu yönü örnekten hareketle şöyle açıklar: “...Bu ekler her ne kadar fiilleri isimleştirirler de eklendikleri fiil tabanının tamlayıcı alabilme özelliğini kaybettirmezler. Hâlbuki bir fiil, diğer fiilden isim yapan eklerle isimleştikten sonra artık tamlayıcı alamaz. Hatta fiilden isim yapan eklerden bazıları da sıfat olarak kullanılabilen kelimeler türetmelerine rağmen eklendikleri fiillerin tamlayıcı alabilme özelliklerini yok ettikleri için sıfat-fiil eki sayılamazlar. Meselâ, “ölü adam” ve “ölen adam” tamlamalarındaki ölü ve ölen kelimelerinin her ikisi de aynı fiilden türemiştir ve sıfat görevindedir. Ancak ölü kelimesindeki –I eki, fiilden sıfat türetmiş olmasına rağmen sıfat-fiil eki sayılamaz. Çünkü, ölen kelimesi tür bakımından isimleşmesine rağmen öl- fiil tabanı hâlâ tamlayıcı alabilmektedir. Bu tamlama, geçen yıl hastanede kanserden ölen adam biçiminde genişletilebilir. Buradaki “geçen yıl”, “hastanede” ve “kanserden” tamlayıcıları öl fiilinin tabanına bağlanmıştır. Ancak aynı durum ölü kelimesi için mümkün değildir; bu kelimedeki öl- fiil tabanı artık kesinlikle tamlayıcı alamaz. Dolayısıyla, ölü kelimesinin sıfat olarak kullanılmasının kırmızı, uzun, ağır, güzel gibi isim türünden kelimelerin sıfat olarak kullanılmasından hiçbir farkı yoktur...”⁴¹ Bu örneklerden sonra bir ekin sıfat fiil sayılabilmesi için ölçütler belirler. Bu ölçütler şöyledir:

“1. Fiillerden sıfat olarak kullanılabilen kelimeler türetebilmek.

2. Eklendiği fiili tür bakımından isimleştirmesine rağmen fiil tabanının tamlayıcı

alabilme özelliğini korumak.”⁴² Karadoğan esasında başka bir sıfat fiil ekini açıklamaya yönelik olarak yapmıştır. Karadoğan’ın kendi tanımından hareketle “açık deniz” tamlamasını örnek gösterecek olursak, Karadoğan’ a göre “ açık deniz” tamlamasında fiil tabanının tamlayıcı almaması gerekir, zira Türkçede “-Ik” sıfat fiil eki yoktur. Fakat “yabancı gemilere açık deniz” örneğinde fiil tabanı tamlayıcı alabilmiştir. Dolayısıyla

⁴⁰ Üstüner, s. 23.

⁴¹ Ahmet Karadoğan, Türkiye Türkçesinde Yeni Bir Sıfat-fiil Eki: –I, 2008, s. 1-2.

⁴² Karadoğan, s. 1-2.

dilcilerin sıfat fiil olarak belirlemedikleri “-Ik” eki aslında Karadoğan’ın tanımından hareketle sıfat fiil olmaktadır.

Sonuç olarak, dilcilerin sıfat fiilleri tanımlaya yönelik çalışmaları ekseriyetle benzerlikler göstermektedir. Zaman zaman terminolojik olarak farklı isimlerle anılmış olmaları kafalarda farklı tanımların yapıldığı yönünde izlenimler oluştursa da esasında sıfat fiil konusunda yapılan çalışmaların nitelik bakımından aynı çerçeve içinde ele alınmış oldukları görülür. Umumiyetle bu konuda araştırmalarda bulunan dilciler tarafından çoğu zaman görevlerine bakılmaksızın sadece şekil itibariyle benzerlik gösteren belli başlı ekler belirlenmiş ve bu ekler bilhassa Türkçenin sıfat fiil ekleri olarak addedilmiştir. Bu tasnif neticesinde de Anadolu Türkçesi sahasında yapılan incelemelerde kimi sıfat fiil ekleri, zaman ekleri olarak gösterilmiştir. 13. yüzyıl Anadolu Türkçesi eserleri çerçevesinde yapılan incelemelerde de çoğu sıfat fiil ekleri işlevlerine bakılmaksızın zaman ekleri olarak ele alınmıştır. Oysaki sıfat fiiller her şeyden önce bir fonksiyonu temsil etmektedirler. Dolayısıyla yapılan çalışmalarda şekilce birbirine benzeyen eklerin yandaşlık ilişki türü olan yardımcı unsur –asıl unsur düzeninde incelenmeleri gerekmektedir. Türkçede sıfat fiilleri, Türkçenin ekleşme dizisi içinde ele alan ve “gösterme sıfat fiil” çerçevesinde sıfat fiillerin aslında nasıl ele alınması gerektiğini gösteren Zikri Turan bizde yapılan yanlıştın, sıfat fiil sınıflarıyla zaman ekleri sınıflarının aslında birbirinden ayırt edilmemesinden kaynaklandığını belirtir ve “...süren zaman sahip olduğu için bizce istek (başta emir), tahmin, gereklilik, rivayet, gösterme... gibi alt sınıf fonksiyonlarla fiili zenginleştiren, bu yüzden de cümlede birden fazla yer bulabilen sıfat fiil sınıfı ekleri ile ana çekim eki niteliğinde olduğundan bitimlilik gösterdiği için cümleyi kuran ve varlığı sadece iki tür ile sınırlı olduğu gibi bir cümlede aynı anda ya biri ya da öteki bulunabilen, ikisi bir arada bulanamayan zaman ekleri (geniş zaman ve geçmiş zaman ekleri) birbiriyle karıştırıldığına”⁴³ vurgu yapar. Dil bilgisi kitaplarında ‘şimdiki zaman eki’ olarak gösterilen esasında ‘gösterme sıfat fiil’ eki olan “ –yor” ve yine gramer kitaplarında “rivayet geçmiş zaman eki” yahut “–miş’ li geçmiş zaman eki” olarak gösterilen ve esasında ‘rivayet sıfat fiil eki’ olan –miş eki, zaman ekleri ve sıfat fiil eklerinin birbirine karıştırıldığının aslında en açık ve en güzel örnekleridir. Zira Vahit Türk de şimdiki

⁴³ Zikri Turan, Gösterme Sıfat Fiili, Ahmet Bican Ercilasun Armağanı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2008, s. 235-243.

zaman kavramına yönelik yapmış olduğu çalışmasında Türkçede “-yor” şekliyle gösterilen şimdiki zaman eki olarak addedilen yapının Eski Türkçede bulunmadığını bu yapının çok sonra ortaya çıktığını belirtmekte⁴⁴ ve bu açıklama yine Zikri Turan’ın fiillerde, sıfat fiillerle zaman eklerini ayırma hususunda bitimlik ve süreklilik kavramını daha iyi anlamamızı sağlamaktadır. Tüm bu açıklamalar ışığında belirtilen hususlar göz önünde bulundurulduğunda sıfat fiiller ve sıfat fiillerin tabi olduğu fiilimsiler için genel olarak:

- Fiilimsiler, fiilleri manaca muhafaza edip şekilce, geçici olarak isim kalıbına aktaran eklerdir.
- Fiilimsiler ekleşme dizisi içinde asıl unsur yardımcı unsur düzleminde tamlama oluşturmaya yarayan ekler olmakla birlikte görevleri tamlama oluşturmak değil tamlama oluşturacak olan fiili isim kalıbına aktarmaya yarayan eklerdir.
- Sıfat fiil ekleri, isim fiil ve zarf fiil ekleriyle birlikte fiilimsi eklerinin alt türünü oluştururlar.
- Sıfat fiil bir kelime türü değil bir görevdir.
- Sıfat fiillerin olumsuz şekillerinin de kullanımı mümkündür.
- Umumiyetle zaman ekleriyle karıştırılan sıfat fiilleri bulabilmek için cümle içinde üstelendikleri fonksiyonlara bakmak ve ekleşme dizisi içinde, asıl unsur ve yardımcı unsur dizisinde tamlama oluşturup, oluşturmadıklarına bakmak gerekmektedir. Yine zaman eklerinden ayırt edilebilmeleri için fiilin anlamında bitimlilik oluşturup oluşturmadığına bakılmalıdır. Zira fiilde bitimlilik söz konusu ise bahsi geçen ek zaman ekidir. Aksine manada bitimlilik oluşturmuyor bunun yerine “*rivayet, istek, ihtimal, gösterme...*” gibi durumlar hâsıl oluyorsa bahsi geçen ekin sıfat fiil eki olduğu söylenebilir.

---

⁴⁴ Vahit Türk, Türkçede Şimdiki Zaman Kavramı, Çekimleri ve Ekleri, TDAY Belleten, TDKY 740, 1996, s. 291-340

- Sıfat fiiller cümle içinde yükleme nispeten bir zaman anlamı taşırlar fakat bu zamanın sürekliliği ve nispliliği mevcuttur dememiz mümkündür.

1.2. 13. Yüzyıl Anadolu Türkçesi Dönemi Açısından Türk Dili

13. yüzyılda Anadolu’da Türk Edebiyatı’nın ne zaman başladığı kesin olarak belli değildir. Timurtaş dönem hakkında: “...Türkiye tarihinin ilk devresini teşkil eden Selçuklular Devleti zamanında şifahî edebiyat yanında yazılı edebiyatın da doğmuş olduğu muhakkaktır. Fakat ilk eserlerin neler olduğunu tespit etmek mümkün olmamaktadır. Zaten Selçuklular devrinden fazla eser kalmamıştır. Savaşlar ve bunların sonucunda meydana gelen tahripler, karışıklıklar sebebiyle XI. ve XII. asırla ait eserler günümüze gelememiştir. Ele geçen eserler XIII. asırda yazılmıştır. Bu çağda yazılıp da adı bilinen fakat bugüne gelemeyen eserler de tesbit edilmektedir.”⁴⁵ yönünde bilgi verir.

Mengi de dönemin diline ilişkin, “Selçukluların başlangıçta edebi dilleri Farsça, resmi dilleri ise Arapça’ydı. Daha sonra bir süre Farsça da resmi dil olarak kullanılmıştır. Farsça’nın ve onun yanı sıra Arapça’nın kazandığı saygınlık neticesinde Anadolu’da Selçuklular Döneminde Farsça ve Arapça eserler verilmiş; bu durum da Türkçenin edebi bir dil olarak gelişmesini olumsuz yönde etkilemiştir.”⁴⁶ açıklamalarında bulunur.

Selçuklu Devri Anadolu Türkçesi’nin bilinen mahsulleri, *Mevlana Celaleddin Rumi*, *Ahmet Fakih*, *Sultan Veled*, *Şeyyad Hamza*, *Hoca Dehhani* ve *Yunus Emre*’ye aittir.⁴⁷ Fakat son araştırmalar neticesinde, ilk defa 1920’lerde 13. yüzyıla ait Türk şairi olarak tanımlanan Şeyyad Hamza, Hoca Dehhani ve Ahmed Fakih’in yaşadığı devir, tartışmalı hale gelmiştir. *Hikmet İlaydın* “Anadolu’da Klasik Türk şiirinin başlangıcı” adlı yazısında Dehhani’yi 13. asırdan eskiye, 12. asrın ilk yarısına götürür.⁴⁸ *Metin Akar* “Şeyyad Hamza hakkında yeni bilgiler” adlı yazısında Şeyyad Hamza’nın 13. yüzyıl sonları ile 14. yüzyılın ilk yarısında yaşadığını ortaya koymuştur.⁴⁹ Osman F.

⁴⁵ Faruk Kadri Timurtaş, *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, Vilayet Yayınları, 1981, s.157.

⁴⁶ Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005, s.40.

⁴⁷ Faruk Kadri Timurtaş, s.158.

⁴⁸ Hikmet İlaydın, “Anadolu da Klasik Türk şiirinin başlangıcı”, *Türk Dili* 277, Ekim 1974.

⁴⁹ Metin Akar, “Şeyyad Hamza hakkında yeni bilgiler”, *TDAD* 2, 1987.

Sertkaya⁵⁰ da “Ahmet Fakih” adlı yazısında birbirinden farklı beş Ahmet Fakih bulunduğundan bahisle, mevzuumuz olan Ahmet Fakih’in dil özellikleri dolayısıyla ancak 14. yy ikinci yarısı ile 15. yüzyılın ilk yarısına konabileceğini ileri sürmüştür.⁵¹

1.2.1. 13. Yüzyıl Anadolu Türkçesinin Eserleri

13. yüzyıl özellikle içtimai yapının ve dönemin özellikleri göz önünde bulundurulduğunda dinî- tasavvufî yapıda eserler dikkat çeker. Dini-tasavvufî eser verenlerden biri de Sultan Veled’dir. Mevlana’nın büyük oğlu olan Sultan Veled’in *Divan*ında, “*değişik nazım şekilleri ile yazılmış dini-tasavvufî ve ahlaki şiirler yer alır. Hacimli bir eser olan Divan’ın gazeller bölümünde Türkçe, Rumca, Farsça yazılmış mülemma manzumeler de bulunmaktadır.*”⁵²

Eserle ilgili yapılan çalışmalardan bazıları şöyledir:

(Veled Çelebi İzbudak, *Divan-ı Türkî Sultan Veled*, İstanbul, 1925)

(Feridun Nafiz Uzluk, *Divan-ı Sultan Veled*, İstanbul, 1941.)

(Mecdut Mensuroğlu, *Sultan Veled’in Türkçe Manzumeleri*, İstanbul, 1958)

İbtida-name “*Sultan Veled’in yazdığı ilk mesnevidir. Veled name adıyla da tanınan eser, 1291 yılında yazılmış olup içinde 76 Türkçe beyit bulunmaktadır. Mesnevi, Mevlana hakkında güvenilir bilgi vermesi bakımından önemlidir. Ayrıca Sultan Veled’in kendisi hakkında da bilgi, eserde bulunmaktadır.*”⁵³ Eserle ilgili yapılan çalışmalardan bazıları şöyledir:

(Sultan Veled, *İptida-name*, Çev. Abdülbaki Gölpınarlı, Ank, 1976)

(Veled-name, Tahran, 1936)

Rebabname: “*Sultan Veled’in yazılış sırasına göre ikinci mesnevisi Rebabname’dir. Mevlana’nın Mesnevisinin vezninde ‘fa’ilatün-fa’ilatün-fa’ilün’ ve onun etkisi altında kalınarak yazılmış olan bu kısa mesnevide de 162 Türkçe beyit bulunmaktadır.*”⁵⁴

⁵⁰ Osman F. Sertkaya, “Ahmet Fakih”, *İlmi Araştırmalar* 2, 1996.

⁵¹ Ahmet Bican Ercilasun, *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, 2008, s. 441.

⁵² Gürer Gülsevin ve Erdoğan Boz, *Eski Anadolu Türkçesi*, Gazi Kitabevi, 2004, s. 59

⁵³ Gülsevin ve Boz, s. 59

⁵⁴ Gülsevin ve Boz, s.59

İntihaname :”Sultan Veled’in son mesnevisidir. İşlenen konular bakımından bir önceki mesneviye benzer. Ancak bu eserin tamamı Farsçadır.”⁵⁵

Ma’arif: “Sultan Veled’in dini, ahlaki öğütler veren son eseri Ma’arif mensur olarak yazılmış olup, dili Farsçadır. Eserle ilgili yapılan çalışmalardan bazıları şöyledir:”⁵⁶

(Sultan Veled, Ma’arif, Çev. Meliha Tarıkahya, Ank, 1949)

13. Yüzyıl Anadolu Türkçesi eserleri içinde elde bulunan vesikalara göre dönemin en eski şairi Ahmed Fakih'dir. Halk arasında geniş bir şöhret kazanmış ve şöhreti Bektaşî velâyetnameleri ve Saltuknameden anlaşıldığı üzere, 16. asırda da devam etmiş Hoca Ahmed Fakih'in hayatı hakkında çok az malumat vardır. Eflaki'nin ‘*Menakibül Aarif*’indeki kayıtlardan medrese tahsili gördüğü, Mevlana'nın babası Sultanül - ulema Bahaüddin'den fıkıh okuduğu, sonra cezbeyle tutulup şehri terk ederek dağlara gittiği anlaşılmaktadır. Hoca Ahmed Fakih'in 83 beyitlik *Çarhname* adlı “mefailün- mefailün-feülün” vezniyle ve kaside şekliyle yazılmış manzumesi ve aynı vezinle yazılmış mesnevi şeklinde 339 beyitlik “*Kitab-ı Evsaf-ı mesacid-i Şerife*” adlı bir risalesi vardır. *Çarhname* dünyanın faniliğinden bahseden, günahlardan kaçınmayı öğütleyen halk için yazılmış dini - ahlaki bir eserdir. Son zamanlarda, şair Ahmed Fakih'in “*Menakibül Arifi*”nde zikr edilen Ahmed Fakih olmadığı ileri sürülmüştür.⁵⁷

Çarhname: Daha önce adından söz ettiğimiz *Çarh-name*, 100 beyitlik bir kasidedir. Eski Anadolu Türkçesinin ilk örneklerinden olduğunu söyleyerek *Çarh-name*'yi bilim dünyasına tanıtan ve yazan hakkında verdiği bilgiyle birlikte eseri yayımlayan F. Köprülü'dür. (M. Fuad Köprülü, *Anatolische Dichter in der -Seldschukenzeit II.*, Ahmed Faqih, Körösi Csoma Archivum,III-2, 1926,s. 20-38). Eser sonra yeniden Mecdud Mansuroğlu tarafından ait olduğu dönemin dil özellikleri dikkate alınarak yeni harflerle basılmıştır. (Ahmed Fakih, *çarh-name*, Mecdud Mansuroğlu, İstanbul, 1956) *Çarhname* kaynakların çoğuna göre Eski Anadolu Türkçesinin elde bulunan ilk örneklerinden biri olarak yerini ve önemini korumaktadır.⁵⁸

⁵⁵ Gülsevin ve Boz, s.59

⁵⁶ Gülsevin ve Boz, s.59

⁵⁷ Timurtaş, s.158

⁵⁸ Mengi, s. 53-54.

Kitābu Evsāfi Mesācidi’ş-Şerife: Mevlana dönemi mutasavvıf şairlerinden Ahmed Fakih’in olduğu kabul edilen bir başka eser “Kitabu Evsafi Mesacidiş -Şerife’dir. Bilinen Londra’da Britanya Müzesi (British Museum) Kütüphanesinde olan eserin bilim dünyasına tanıtımını yapan Hasibe Mazıoğlu’dur. (‘Anadolu’da 13’ Yüzyıl Ürünlerinden Yeni bir eser 'X. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler, TDK.1963,s.75-79) Mazıoğlu eserin yeni yazıya çevirisini, sözlük ve tıpkıbasım metin ekleyerek kitap halinde yayımlatmıştır. (Ahmed Fakih, Kitabu Evsafi mesacidiş -Şerife', Hasibe Mazıoğlu, TDK Yay. 1974.)⁵⁹

XIII. asrın tasavvufi- dinî konularda eser vermiş şairlerinden biri de Şeyyad Hamza'dır. Şeyyad Hamza'nın Saadettin Buluç tarafından tıpkıbasım, çeviri yazısı ve sözlüğü ile birlikte yayımlanan '*Dastan-ı Sultan Mahmud*' adlı eseri Buluç'un verdiği bilgiye göre, eserin telif ve istinsah tarihleri kesin belli değildir. Ancak mesnevinin başladığı sayfanın üst kısmında, ayrı bir yazı ile birlikte, başka bir metnin ferağına ait 958/1551 kaydına bakarak, bunu takip eden mesnevinin istinsah tarihini de asgari 16. asrın ikinci yarısı olarak kabul etmek gerektiği belirtilmektedir. Eserin tam adı, 'Haza Dasitan-ı Sultan Mahmud' dur. Mesnevi tarzında, yetmiş dokuz beyitlik bu eser, aruzun remel bahrinin “fa ‘ilatün-fa ‘ilatün- fa ‘ilat” vezni ile yazılmıştır.⁶⁰

Şeyyad Hamza'ya aidiyeti kesin olarak ispatlanamamış bir eser olan '*Ahval-i Kıyamet*' ilk defa Amil Çelebioğlu⁶¹ tarafından ilim âlemine tanıtılmış ve daha sonra Cem Dilçin⁶² tarafından tıpkıbasım ve çeviri yazılı metin halinde yayımlanmıştır. Her iki araştırmacıya göre 13. yüzyıl eseri olarak tanımlanan eserin, Hasibe Mazıoğlu⁶³ ve Metin Akar⁶⁴ tarafından XIV. asırda yazıldığı belirtilmektedir.⁶⁵

Şeyyad Hamza'nın mevcut eserlerinin en hacimli olan '*Yusuf u Zeliha*' mesnevisinin tek nüshası, Raif Yelkenci nüshası olarak tanınmakta ve Türk Dil Kurumu Kütüphanesi

⁵⁹ Mengi, s. 55.

⁶⁰ S. Buluç, “Şeyyad Hamza'nın Bilinmeyen Bir Mesnevisi”, *Türkiyat Mecmuası*, 1969/15, s. 248.

⁶¹ Amil Çelebioğlu, *Türk Edebiyatında Mesnevi*, Kitabevi Yay, İst., 1999

⁶² Cem Dilçin, ' XIII. Yüzyıl Metinlerinden Yeni Bir Yapıt: Ahval-ı Kıyamet', Ömer Asım Aksoy Armağanı, TDK, Ankara, 1978.

⁶³ Hasibe Mazıoğlu, 'Türk edebiyatı', *Türk Ansiklopedisi C. XXXII*, 1982.

⁶⁴ Metin Akar, Şeyyad Hamza Hakkında Yeni Bilgiler I-II, Marmara Üniversitesi Türk Edebiyatı Fakültesi Türklük Araştırmaları Dergisi, 1987.

⁶⁵ Mengi s.59

Yazma Eserler bölümünde , ‘Dasitan-ı Yusuf u Züleyha’ adıyla yz A 301/2 numarada kayıtlı bulunmaktadır. Mesnevi tarzında yazılan eser “fa‘ilatün- fa‘ilatün- fa‘ilat” vezniyle yazılmıştır. Eserin aslı Kur’an’daki Yusuf Kıssası’na dayanmaktadır. Mesnevinin istinsah tarihi oldukça geç olan tek nüshası Dehri Dilçin⁶⁶ tarafından yayımlanmıştır.⁶⁷ Çalışmamızda eserle ilgili yapılan son çalışmalardan olan Osman Yıldız’ın *Yusuf u Zeliha*⁶⁸ adlı çalışmasının metin bölümünden yararlanılmıştır.

13. yüzyıl Anadolu şairlerinden olan Dehhani birçok kaynak eser tarafından divan şiirinin Anadolu’daki kurucusu kabul edilir.⁶⁹ Din dışı (la-dini) eserler veren ve Divan şiirimizin ilk temsilcisi sayılan Dehhani, aslen Horasanlı bir Türk’tür. Selçukluların son hükümdarlarından 3. Alâeddin Keykubad zamanında Anadolu’da bulunmuş ve onun adına 21 beyitlik Farsça Selçuklu Şeyhnamesi yazmıştır. Fakat bu eser daha sonra ele geçmemiştir. Dini-tasavvufi, ahlaki konulara dokunmayıp aşk, şarap ve tabiattan bahsetmiştir.⁷⁰ Dehhani hakkındaki ilk bilgileri F. Köprülü vermiştir. F.Köprülü’ye göre şair, Anadolu Klasik şiirinin ilk büyük üstadıdır. Dini ve tasavvufi konulu şiirlerinde temiz ve duru bir üslup sezilir. Hoca Dehhani’den yaklaşık 10 kadar şiir kalmıştır.⁷¹

Eserleriyle ilgili yapılan çalışmalardan bazıları şöyledir:

(Köprülüzade Mehmed Fuad, Selçukiler Devrinde Anadolu Şairleri, Hoca Dehhani, Hayat Mec., Ank, 1926,s.4-5.)

(Mecdut Mansuroğlu, Anadolu Türkçesi XIII. Asır Dehhani ve Manzumeleri, İst.1947.)

(Hikmet İlaydın, Dehhani’nin Şiirleri, Ömer Asım Aksoy Armağanı, Ank., 1978, s.137-138.)

Yunus Emre’nin hayatı açık olarak bilinmemektedir. Nerede doğduğu, nerede tahsil gördüğü, nerelerde bulunduğu, nasıl yaşadığı, nerede öldüğü kesin olarak belli değildir. Hayatıyla ilgili bilinenlerin çoğu menkıbename türü bazı eserlerdeki rivayetlere, şairin

⁶⁶ Dehri Dilçin, Şeyyad Hamza, Yusuf ve Zeliha,TDK Yay., İstanbul, 1946.

⁶⁷ Mengi, s.59

⁶⁸ Şeyyad Hamza, Yusuf u Zeliha, Osman Yıldız, Akçağ Yayınları, Ankara, 2008.

⁶⁹ Mengi, s.55

⁷⁰ Timurtaş, s.160.

⁷¹ Köprülü, s.159-160

kendi eserlerinden çıkarılmaya çalışılan ipuçlarına dayanmaktadır. Son araştırmalara göre 1240/41-1320/1321 yılları arasında yaşadığı kabul edilmektedir.⁷²

Divan, Yunus Emre'nin düşünce ve duygu dünyası ile sanatçı yanını ortaya koyduğu, günümüze kadar ulaşabilmiş Yunus Emre'nin ölümsüz eseridir. İçindeki şiirlerin bir kısmı aruz bir kısmı da hece ile söylemiştir. Divan'daki ilahilerden çoğu dörtlükler şeklinde söylenmiş olmakla birlikte, gazel ve mesnevi türünde şiirleri de vardır. Divan'da ilahilerin yanı sıra, münacat, nat, şathiyye, miraciye gibi türler de denenmiştir.⁷³ Divan'la ilgili yapılan çalışmalardan bazıları şöyledir:

(Burhan Ü. Toprak, Yunus Emre Divanı, İst., 1933, 1982)

(Abdülbaki Gölpınarlı, Yunus Emre Divanı, Risaletün Nushiyye, İst., 1965.)

(Faruk Timurtaş, Yunus Emre Divanı, İst.,1972, Ank., 1980, 1986, 1990.)

(Mustafa Tatçı, Yunus Emre Divanı I (İnceleme), II (Tenkitli Metin), Ank., 1990.)

(Mustafa Tatçı, Yunus Emre Divanı, Ank. 1991)

Risaletün nushiyye: Eser, tasavvuf ilkelerinin anlatıldığı didaktik bir eserdir.⁷⁴

Eserle ilgili yapılan çalışmalardan bazıları şöyledir:

(A.Gölpınarlı, Yunus Emre Divanı ve Risalet al Nushiyya, İst, 1965.)

(Mustafa Tatçı, Yunus Emre Divanı, Risalet'ün Nushiyye, Tenkitli Metin, Ank., 1991.)

(Yunus Emre, Risalet'ün Nushiyye, Umay Günay-Osman Horata, Ank., 1994.)

---

⁷² Gülsevin ve Boz, s. 60.

⁷³ Mengi, s.62

⁷⁴ Mengi, s.62

BÖLÜM 2: 13. YÜZYIL ANADOLU TÜRKÇESİ ESERLERİ AÇISINDAN SIFAT FİİL KATEGORİLERİ

2.1. Sıfat Fiiller ve Görevleri

Sıfat fiil ekleri, ekleşme dizisi içinde asıl unsur yardımcı unsur münasebeti açısından tamlamaya çeşitli anlamlar ve fonksiyonlar katmaktadır. Bu tamlama unsurları göz önünde bulundurulduğunda sıfat fiillerin çeşitli üst fonksiyon ve bu üst fonksiyonlara bağlı çok sayıda alt fonksiyonlar içerdiği tespit edilmiştir.

Bu bölümde 13. yüzyıl Anadolu Türkçesi eserlerinden kabul edilen eserler ışığında sıfat fiillerin üst fonksiyonları ve üst fonksiyonlara tabi alt fonksiyonları tasnif edilmeye çalışılmıştır. Zaman zaman metinlerin 13. yüzyıla ait olmasına bağlı olarak oluşan anlam değişimleri üst fonksiyonların tespitini zorlaştırmış, buna bağlı olarak alt fonksiyonların tespiti de hayli ayrıntılı ve zorlayıcı bir hal almıştır. Fakat genel itibarıyla üst fonksiyonların tespit ve tasnifinin alt fonksiyonlara nazaran daha kolay olduğunun, alt fonksiyonların ise yer yer ayrıntı noktasında karışıklık oluşturduğunun belirtilmesinde fayda görülmektedir.

Taranan eserlerde tespit edilen sıfat fiillerin şekilleri ve görevleri ayrı ayrı ele alınmış ve farklı şekillerde aynı fonksiyonu üstlenen ekler tespit edilmiştir.

Tespiti ve tasnifi yapılan sıfat fiiller okunurken, tamlanan-tamlayan unsurları göz önünde bulundurmalı ve belirlenen alt fonksiyonlar bu doğrultuda değerlendirilmelidir.

2.1.1. Alışkanlık

Alışkanlık üst fonksiyonu umumiyetle sürekli tekrar edilen, ihtiyaç haline gelen ve hususiyetle belirtmek istenen süreklilik durumuna işaret eder.

Alışkanlık üst fonksiyonu 13. yüzyıl Anadolu Türkçesi eserlerinde çeşitli alt fonksiyonları içerir. Bunlar:“*eğilim, gösterme, istidat, sürerlik, tasvir*” alt fonksiyonlarıdır. Bu fonksiyonlarda, alışkanlık haline getirilen davranışların hususiyetle

vurgulanması, mütemediyen yapılması, betimlenmesi, temayül haline getirilmesi ve özellikle yapılan eylemin kişi ya da kişilerin niteliği haline gelmesi gibi özellikler vurgulanır.

2.1.1.1. Alışkanlık-Eğilim

Eğilim alt fonksiyonunun, alışkanlıkların bir yönelim, temayül çerçevesinde şekillenmesi durumunda kullanıldığı saptanmıştır.

-(A/I)r

dilün –ile tatlu sözler **dér-idün**
ağzuñ-ile tatlu ni'met **yér-idün** (Mah.-45)

za'îf kullar günāhı **işler** olur
kavî allah anı **bağışlar** olur (KEMŞ.-7)

siz dilerüz diye şol hatunları
helāline **görinürdi** yüzleri (AhKıy.-375/187)

bir içim şu bulsaydum **içer** erdüm yine bir hamle düşman **biçer**
erdüm (Behç. s.30)

kanğı at kim erse andan **düşerdi** kor-ıdı ol at hüseyñ kanın bulaşup
çāzıra **barur**-ıdı. (Behç. s.32)

-z

gidişde **anmaz** imiş evini ādem
dönişde üşer imiş başına ğam (KEMŞ.-V15b-308)

bunlar oldur kim zekāt **virmez** idi
hiç āhîret korqusın **anmaz** idi (AhKıy.-376/215)

2.1.1.2. Alışkanlık-Gösterme

Alışkanlık üst fonksiyonunun alt fonksiyonu olarak tasnif ettiğimiz “gösterme” fonksiyonu, “alışkanlık” ın hususiyetle belirtilmesi ve buna vurgu yapılması durumlarında rastlanılmıştır.

-(A/I)r

cemāl-i şūreti leylī virdi mecnūn'dur
ki bülbül göğe **irürdi** bu dem derdinden efgānı (HD.2-2)

2.1.1.3. Alışkanlık –İstidat

İstidat alt fonksiyonunun alışkanlığın belirli bir *kabiliyet* veya *nitelik* neticesinde gelişmesi yahut geliştirilen alışkanlığın bir nitelik haline gelmesi, davranışı yapanın bu özelliğinin baskın olması, bilinir olması durumunda kullanıldığı tespit edilmiştir.

-(A/I)r

h̄ayālūmden **geçer** idüñ gönjlüme nur **saçar** idüñ
sendireyrek **uçar** idüm i cānum kıuds i mübārek (KEMŞ.- 385)

bunlar anlardur **dögerdi** yoħsulı
zebāniler ura bunlara sīlī (AhKıy.-379/ 252)

2.1.1.4. Alışkanlık-Sürerlik

Sürerlik alt fonksiyonu, alışkanlık haline gelen davranışın belli aralıklar dahilinde tekrar etmesinden ziyade mütemadiyen devam ettiğini gösterir.

-(A/I)r

seḥāvetde şecā'atde dahı aduḡ **işidürdüm**
seni ḥaḡ müstedām itsün seversin dīni ĩmānı (HD.2-19)

bunlar onlardur ki bāzār üstine
and **içerlerdi** aldamaḡuḡ ḡaşdına (AhKıy.-377/ 219)

bunlar oldur kim ḥalāyıḡdan nihān
zinā **iderdi** ḥaḡḡa ḡarşu 'ayān (AhKıy.-377/ 232)

bunlar oldur kendi ḡoḡşularına
kim zinālıḡ **şatar** idi evine (AhKıy. -378/ 238)

bunlar oldur kim ḡıkr **iderler** idi
ḡā'at u tesbīḡ namāz **eyler** idi (AhKıy.-379/ 258)

niçe gözleyem ol ḡaşı ki ḡışmı yasını ḡurmuş
atar kirpikler oḡını peyā pey gözüne ḡarşu (HD1.-4/ 5)

-Z

bunlar oldur ḡoḡrı ḡanuḡlıḡ içün
varuban **virmezler** idi taḡrıçün (AhKıy.-377/ 227)

2.1.1.5. Alışkanlık-Tasvir

Tasvir alt fonksiyonu, alışkanlık üst fonksiyonunun betimlenmesine ve zihinde tahayyül edilebilmesine olanak tanır.

-(A/I)r

resūlu'llah **o urmiſ** hutbe anda
iſidenler gidipdür  anı  anda (KEMŒ.-V.3b/46)

-z

taſgrıdan  or up **utanmazlar** idi
peſ m n olup tevbe ** ılmazlar** idi (Ah Kıy.-377/233)

2.1.2. Diğerlerinden Ayırma

Diğerlerinden ayırma tabiri üst fonksiyonu ifade eder. Bu  st fonksiyon tamlananı benzerlerinden ayırmakta ve onu hususi bir yere koymaktadır. Fonksiyonun ayırımı noktasında, belli bir özelliğe yahut özelliklere sahip olanlar ve olmayanlar olarak ayırmak mümkündür.

-DUK

mıſırlu durdı bir gün g  di gitdi
girü **geld gi** yola bedre yitdi(KEMŒ-299)

bu **did kleriſi** sen duta g r hem
ki yarın  ekmeyesin  uſſa vu  am (KEMŒ-V16b/328)

yine d di sayru oldum gelmed ſ
d d g m sözi  is ba almad ſ (Reb.-II/131)

h   bilür misin ki nedür **d d g ſ**
a udur ſekker degüldür **y d g ſ** (Mah.- 42)

bu dünyâyâ gönül viren sonucu pişmân olısar

dünyâ benüm **didükleri** hep ana düşmân olısar (YunEm.63/1)

el bağlamışdur kamusı hak çalapdandur umusı

nökerlü kızdur kimisi **alınmaduk** çoklar yatur (Yun. Em.-82/8)

nazar gitdi tama' kopdı nazar yirin tama' tutdı

basduk yirde fitne bitdi işletdi yine nefsânî (Yun. Em.412/9)

zebânîler çün geleler beni yalnız bulalar

bilmedüğüm dil soralar sen yardım eylegil çalap (Yun. Em.16/4)

[hem] yalan yere biti **yazdukların**

yazdurur ol sarâyâ ol bir birin (Yus.37a/1066)

eytdiler biz **görmedük** gözin bakar

şöyle gördük sâ'ı yükinde[n] çıkar (Yus.41b/1205)

sevdüğümden ya'kûb ayırdı beni

iñiletđi ağladup düni günü (Yus.46a/1342)

-(y)An

altun u gümüſün ola ejdehā
halka bakſaſ hāsıl **olan** ud ola (Mah.- 55)

bu kuyuya **düſenün** birisi ip issi birle biliſür ermiſ ve anuſ birle
dōst ermiſ (Behç. s.21)

hüseyñ birle **kalanlardan** bir yigit çıkdı (Behç. s.29)

oruç **dutġan** mü'minleri konuġlaya izim uġan (Behç.s.34)

2.1.2.1. Diġerlerinden Ayırma-Olgu, Âdet

Olgu, Âdet alt fonksiyonu diġerlerinden ayrılan davranıſın gelenek haline geldiġi veya yapılan eylem yahut olayların bir sebebe baġlanması gibi ayırt edici ayrıntıları içerir.

-DUK

su'âl eyleyiserler **êtdüğünden**
dutar a'zâlaruſı anda lertzân (Çrh.-34)

bulumiſlar kucuſmuşlar yaturlar
bularuſ **yatduġı** yir külli nurlar (KEMŞ.-V.4a/56)

uçmak uçmagum **didüğün** mü'minleri **yeltedigün**

bir evile bir kaç hûrî hevesüm yok kuçmagiçün (Yun. Em.-234/4)

ma'lûmdur ahî yol eri mevlâ'yıçün **n'itdükleri**

mihnet içinde her biri miskîn olup gülmediler (Yun. Em.-40/2)

zevk u riyâ **didükleri** boynını urmayınca ben

şâh-ı kerîm'e sıdkıla kanda bulısaram visâl (Yun. Em.-155/6)

dervîşlik **didükleri** hırkayıla tâc degül

gönlin dervîş eyleyen hırkaya muhtâc degül (Yuns.-162/1)

yazugum çok günâh öküş yürür idüm dünyâda hoş

itdüklerümün hisâbın vireyim andan varayım (Yun. Em.210/6)

-(y)An

balta aluban **kalanın** uşadur

kuşağın çêşer Yûsuf[’a] kuşadur (Yus.11a/288)

döndi eydür ol seni **satanları**

neñ olurdı baña eyit anları (Yus.14b/397)

dahı yûsuf’ı **satan** hoca gelür

kend’ özin kırk oğlı-y-ıla kul kılur (Yus.29b/850)

kim mü’mindür ol kişi geñez gêçe

kâfir **olan** bir kademd’ oda uça (Yus.32b/940)

ben eşitdüm anı toğru dînlüdü

anđa **uymayan** hakikat kanlıdur (Yus.33a/948)

birisi evde kalur ev işine

ol **kalanı** gitdiler kardaşına (Yus.33a/951)

lâ-tay'asû min ravhi 'llâh demiş

bu söze **inanmayan** kâfir imiş (Yus.41b/1211)

2.1.2.2. Diğerlerinden Ayırma-Yetkinlik

Yetkinlik alt fonksiyonu diğerlerinden ayrılan sıfat fiilin yetkinlik derecesini belirler.

-DUK

ol kıyu **didüğüm** dünyâ durur ol iki kimse **didüğüm** kâfir birle mü'min durur (Behç.s.21)

dirdüğün altun kümişni harcağıl hağ yolında **kirdüğünden** gurun içre sinden ol arta kalınça (Behç. s.25)

-miş

çu dört yirde kapu **düzmiş** demürden

bu didüğüm ne otdan ne kömürden (Kemş.-V.11a/208)

-(y)An

dahı baña hõş **geleni** kıluram
biñ kulum var kur kuşaklu bilürem (Mah.-21)

ağlayanuñ şon uci gülmek-durur
neçe kim dirlik şonı ölmek durur (Mah.-76)

zülfi üstinde **gören** dir küşe-i ebrūsını
sāyesi dutmış cihānı niçe hõş eyvān olur (HD1-9/4)

resūlu'llah oqurmuş hutbe anda
işidenler gidipdür qanı qanda (KEMŞ.-V.3b/46)

mâlik eydür hey hey tamu korkubanı ditrer kamu
tanrı buyrugın **tutmayan** anda bişe biryân ola (Yun. Em.9/5)

tâ'at **kılan** uçmagıçün dîn **tutmayan** tamu içün
ol ikiden fârig olur neye benzer bu işâret (Yun. Em.17/3)

sorı hisâb olmayısar dünyâ âhiret **koyana**
münker ü nekir ne sorar terk olıcak cümle murâd (Yun.Em.17/6)

yûnus imdi miskîn olgıl hem miskînlere kul olgıl
zîra miskîn **olanları** arzûlayan çalap durur (Yun. Em.47/7)

dostıla bilişen cân oldur kendüye **kıyan**
varlık leşkerin **sıyan** dahı çâpük-ter gerek (Yun. Em.135/10)

yitmiş iki millete birliğile **bakmayan**
şer'ile evliyâsa hakîkatde 'âsîdür (Yun. Em.29/4)

kişi dertlü olıcak dermân istegen olur
kendü derdi dermânın **sormayan** ‘âşık mıdur(Yun. Em.36/6)

iy yûnus sen dostunun cefâsına katlangıl
yüregine ‘ışk okın **urmayan** ‘âşık mıdur (Yun. Em.36/7)

-(A)GAn

yûnus ölürse ne gam ‘ışk içinde kardaşlar
‘ışk yolına **uyagan** ma’şûk burcında togar (Yun. Em.26/10)

2.1.2.3. Diğerlerinden Ayırma –Zümre Oluşturma

Zümre oluşturma alt fonksiyonu diğerlerinden ayrılan tamlananın, ortak özellikleri olan bir zümreye dahil olması durumunu belirtir.

-(Al)r

hanîfî altun oluğa **kılurmuş**
kapuya karşı şâfi’î **kılurmuş** (KEMŞ.-V.6b/114)

-(y)An

dileñüz şol hasret ile **gidenleri**
ğurbet içinde şehîd **olanları** (AhKıy.-375/183)

bahtlıdur bunlaruñla haşr **olan**
bunlaruñla kalısardur cāvidān (AhKıy.-384/343)

ışbu durur saña sözüm ey ulu
sözümü **anlamayandur** gey delü (Mah.- 37)

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilāt
mālī **olan** kişiye lāzım zekāt (Mah.-79)

hele sen dünyede imdi yürürsin
ölüp **gidenleri** her dem görürsin (KEMŞ-47)

bini ol hāşlar bile kim ben nevem
anları **sevenleri** ben gey sevem (Reb.-II/144)

dostdur bizi **okıyan** üstümüze **şakıyan**
şimd'üç buçuk **okıyan** derin dânişmân olur (Yun.Em.58/2)

suçlu suçsuz günahkâr şefâ'at andan umar
ol cehennemde **yananlar** münkirün inkârıdır (Yun.Em.81/6)

2.1.3. Eğilim

Eğilim fonksiyonu her şeyden önce gönüllülük ve isteklilik içerir. Bir şeyi yapmaya, istemeye ve sevmeye içten yönelme durumu olan eğilim fonksiyonunda, bu temayüllerin devamlılığından bahsederken “*sürerlik alt fonksiyonu*”, meyilli olunan şeyin yetenek neticesinde istek haline gelmesi durumunda “*istidat/ yeterlik alt fonksiyonu*”, tasarı ve varsayıma dayanması durumunda “*varsayım alt fonksiyonu*” ve tarif edilmesi neticesinde ise “*tasvir alt fonksiyonları*” kullanılmaktadır.

-(y)An

hele sen dünyede imdi yürürsin
ölüp **gidenleri** her dem görürsin (KEMŞ-47)

-(A)GAn

dânişmân oldı geldi okıduğında buldı
ehl-i derd dervîşlere cânı **karışgan** olur (Yun.Em.58/5)

2.1.3.1. Eğilim-İstidat/ Yeterlik

İstidat/ Yeterlik alt fonksiyonu temayülün bir yetenek çerçevesinde şekillendiğini belirtir. Meyilli olma durumu, işin yapılabilirliğiyle şekillenir.

-(y)Asl

şol yanı şamu deresi gönlüm yok aña **varası**
illâ haremde **durası** i cānum kıuds i mübarek (KEMŞ.-387)

sağ yanı samağ deresi bağlar baħadar
gözler gerek ki **göresi** i cānum kıuds i mübarek (KEMŞ.386)

yavşınup **üzülesi** degül (Behç. s. 21)

ve bir şîşe kıızıl toprak şolu dedeñ eline birdi ayıttı ne vaktın kim bu
şîşe içinde bu toprak kıana döner erse ol vaktın bu kıazâ hüseyñ
üzre **yüriyesi** durur didi (Behç. s. 28)

bolası-dur ağır dirnek bilgil ol-kün kıamu anda dirilgesi uşlu delü
(Behç. s. 35)

dökilgesi dükel yılduz bu felekden andayuk kim yağar erse kökden
dolu(Behç.s.35)

-(y)A

teñri aydur eger baña **gele** sen
ne ki gönlün diler ise **ala** sen (İbt.-I/54)

‘ışk da‘vîsin kılan kışı hîç **anmaya** hırs u hevâ
‘ışk evine girenlere ayruk ne meyl ü ne vefâ (Yun. Em.2/1)

girçek ‘âşık olan kışı **anmaya** dünyâ-âhiret
‘âşık degüldür ol kışı yüriye ‘izzeti kova (Yun. Em.2/2)

bir kez yüzün gören senün 'ömürince hîç **unutmaya**
tesbîhi sensin dilinde ayruk nesne eyitmeye (Yun.Em.3/1)

agzına şeker aluban gözleri sana tuş olan
unıda şekerini ayruk çeyneyüben **yutmaya** (Yun. Em.3/3)

bu sırrı ger **tuyayıdun** ya bu gamı **yiyeidün**
yiründe **eriyeyidün gideydi** senden kâr u bâr (Yun. Em.28/6)

görse yüzün nûrının balkıdugını gelüp
ayun on dördi gicesi senden sebak **itmeye** (Yun. Em.3/4)

gül ü reyhânun kokusu 'âşıkıla ma'sûkadur
'âşık olanun ma'sûkı hergiz öginden **gitmeye** (Yun. Em.3/7)

isrâfil sûrın urıcağ mahlûkât turugeliceğ
senün ününden artuk hîç kulagum **işitmeye** (Yun. Em.3/8)

sekiz uçmagun hûrîsi eger bezenüp **geleler**
senün sevgünden özgeyi gönlüm hîç kabûl **itmeye** (Yun. Em.3/11)

anma mısın sen şol günü cümle 'âlem hayrân **ola**
n'idesini **bilimeye** bî-hod u ser-gerdân **ola** (Yun. Em.9/1)

mumlu baldur şerî'at tortusuz yagdur tarîkat
dost için balı yaga pes niçün **katmayalar** (Yun. Em.57/5)

ne bilsün bu 'ışkı usanlar-uyalar
ne döysün bu yola azıksuz yayalar (Yun. Em.62/1)

uş gine geldüm ben bunda sır sözün 'ıyân **eyleyem**
bir söz ile yiri göğü cümlesin hayrân **eyleyem** (Yun. Em.173/1)

-(y)An

at ile bilgil deve cüft olmadı
eyle kim yavuz **eden** gey bulmadı (Reb.-II/83)

teñriyi **gören** kişi gözler açar
karanu cānlar üzerene nūr saçar (Reb.-II/87)

didi Hāk kullarına gel evüme
güci **yiten** gerekdür ola fermān (KEMŞ-79)

resūlu'llah okurmuş hutbe anda
işidenler gidiptir kanı kanda (KEMŞ-46)

suçun **bilenlerüñ** biri benüm oş
kapuñda zār u giryānem elüm boş (KEMŞ-335)

rahmet yağmurları yağar naşīb **olanlara** deger
münācātlar göge ağar i cānum Kuds-i mübārek (KEMŞ-389)

nār ağcı demürden ne otdan ne kömürden
düzmeyenler hamurdan Kuds-i mübārekdedür (KEMŞ-365)

mü'ezzinler çıkar oğur ezanı
sevinür **işidenüñ** gönli cānı (KEMŞ-92)

aña yakın durur ol ab-ı zezem
içen kişide hergiz kalmaya ğam (KEMŞ-109)

harem ol şehrüñ ortası durur hem
anı **gören** kişide kalmaya ğam (KEMŞ-241)

'adesi mesimek aşı şifâ bulur **yiye**n kişi
bayram durur yaz u kışı şey li'llah ya halîlu'llah (KEMŞ-237)

ki tañrı evlerini yâd idelüm
işidenler canını şad idelüm (KEMŞ-100)

kanı bāğ u bāğçe çün da'vâ **kılan**
bunları kıldum fenâ ben cāvidân (AhKıy.-98)

altı yüz biñdür kanadı sağışı
la'net olsun **inanmayan** kişi (AhKıy.-88)

çağırılar iy adı levlāk **olan**
yâ kamu cümle âdemden pāk **olan** (AhKıy.-205)

husrev-i hübân **iden** sen dilber-i şîrîn-lebi
bisütün-ı 'ışk içinde bini ferhâd eyledi (HD.1-10/3)

'ışksuzlara benüm sözüm benzer kaya yankusına
bir zerre 'ışkı **olmayan** bellü bilün yabandadır (Yun. Em.65/3)

işidün iy yârenler 'ışk bir güneşe benzer
'ışkı **olmayan** gönül misâl-i taşa benzer (Yun. Em.66/1)

münkir ile müdde'îyi sayma buçuga **koyanı**
git ahûra tak buları her kim (ki) 'âşık-bâz degül (Yun. Em.166/4)

'âşık olur bir nazarda sûrata
'âşık **olan** nece uyuya yata (Yus.12b/330)

zel<î>hâ eydür usluşam sensin delü
'âşık **olan** del' mi ey usdan alu (Yus.12b/340)

'âşik olan ögüde girmez olur
iki gözi örtülü görmez olur (Yus.16b/458)

2.1.3.2. Eğilim-Sürerlik

Meyilli olunan şeyin devamlılığından bahsederken kullanılan alt fonksiyondur.

-(y)An

o şehrüñ orta yiri bil haremdür
içinde **yatan** ol sâhib-keremdür (KEMŞ-24)

bulardan ğayri **yanan** iste gice
ki dört yüz on ikidür uçdan uca (KEMŞ-152)

diñ imdi himmet eyleñ iy yorenler
bizüm ile eyü dirlik **sürenler** (KEMŞ-185)

ķudretile ol dem eyde ol ğanī
ol lāf **uran** ķavm-i cāhiller ķanı (AhKıy.-96)

-z

gidişde **aymaz** imiş evini ādem
dönişde **üşer** imiş başına gam (KEMŞ.308)

2.1.3.3. Eğilim-Tasvir

Eğilimin hangi yönde ve nasıl olduğunun betimlendiği alt fonksiyondur.

-(y)An

yalan ʃanukları **virenlerdür** bular
zebānīler rūh diyüp sürüp kovar (Ah Kıy.-223)

yûnus cânunı berk it bildüklerüni terk it
fenâ **olmayan** sûret şâhına vâsıl olmaz (Yun. Em.110/8)

‘âşik ol ‘ışk odına pervâne gibi yana gör
oda **yanan** kimseler pes cânıdur âşiklarun (Yun. Em.150/2)

2.1.3.4. Eğilim-Varsayım

Eğilimin bir tasarı veya varsayıma dayandığı durumlarda kullanılır.

-(A/I)r

mel’ün u merdūd olur şekke gelen
la’net ola her ki **söylerse** yalan (AhKıy.11)

-(y)An

kudse **gelen** hayrân olur zikirleri sayvân olur
kudsde günde bayrâm olur i cânım kuds-i mübârek (KEMŞ-384)

kudse **gelen** âdemî cāna deger bîr demi
peygâmbereñ ʃademi ʃuds-i mübârekdedür (KEMŞ-363)

geçe altıncı yire bu kez ol ün
anda **olanlar** ola cümle cünün (AhKıy.-46)

2.1.4. Gönderme, Atıf

Gönderme üst fonksiyonu tamlanan unsurun bir özelliğine atıfta bulunmakta ve belirgin bir özelliğinden ötürü telmih etmekte dolayısıyla geçmişe işaret etmektedir.

-DI

eger gül **urmadısa** bülbülün yüregine ok
niçin bulaşdı kızıl kıana söyle peykānı (HD.1-6/4)

-(A)I)r

anuş kim tahtını yel **götürürdi**
ölüme oğradı, adı süleymān (Çrh.-72)

2.1.5. Gösterme

Gösterme üst fonksiyonu isimlendirilirken Turan⁷⁵ tarafından kullanılan *gösterme* teriminin tanımı esas alınarak hiçbir şekilde telaffuz edilen bir tamlamanın varlığı kabul edilmemiş olup hususiyetle tamlanın hareketine vurgunun esas olduğu belirtilmelidir.

2.1.5.1. Gösterme- Benzerlik

-(y)An

'ışk kadehinden içüp nefis dileginden geçüp
hak yolına er gibi **turmayan** 'âşık mıdur (Yun.Em.36/2)

'ışka tanışık sıgımaz degme cân göge agmaz
pervâne gibi oda **yanmayan** 'âşık mıdur (Yun.Em.36/5)

---

⁷⁵ Zikri Turan, Gösterme Sıfat Fiili, Ahmet Bican Ercilasun Armağanı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2008.

2.1.5.2. Gösterme-Olgu

-DUK

bildüreydüm söz ile **bildüğümü**
bulduraydum ben size **bulduğumu** (Reb.-II/98)

bildürem dükeline **bildüğümü**
bulalar ulu giçi **bulduğumu** (Reb. II/100)

aña yakın bir ev vardur inen hoş
resülün **doğduğı** yir didiler aş (KEMŞ-134)

cân hulkuma **geldükde** 'azrâil'i **gördükde**
yâ cânumı aldukda âsân ola mı yâ rab (Yun. Em.15/4)

yûnus kabre **vardukda** münker-nekir **geldükde**
bana su'âl sordukda dilüm döne mi yâ rab (Yun. Em.15/5)

virür buğday bunlar bağlar yüklerin
yüklerinde gizledür **virdüklerin** (Yus.34b/986)

-mA

biñ bunuñ gibi éder bir demde ol
degme bir yoqsula vèrür mâlı bol (Reb-II/90)

-(y)Asl

bu türbede otuz biş kandil aşlu
gümişdendür **dükeli** iy uşlu (KEMŞ.-269)

dost yolına gönülene girü dönmek olmayısar

bilme misin bu kamusı senden girü **kalasını** (Yun. Em.348/6)

anuş içün kim yarın uçmak kapuları tevhid birle **açılası** durur
(Behç. s.20)

barup **durası** yir uçmak durur (Behç. s.20)

-(l)yor

yol erenleri göçüp yola girdi

döge yorır āhır dūnbeki servān (Çrh-12)

-(y)An

çu bir tā'at ki yüz bişe yazılır
yazılan hāz giri qanda bozılır (KEMŞ-296)

teñridendür diri ki cān verdi
teñri yolın **uranları** kırdı (İbt.-I/50)

ussuñı çoğıl delü ol bu yola
bu yola bir cān **vèren** yüz cān ala (Reb-II/58)

ol yere ek cānı kim bir yüz ola
ekmeyen anda hāli yavuz ola (Reb-II/60)

senün nūruñ **gören** gözler ne ay gözler ne yılduzlar
nūrunđan gire gündüzler ziyādur yā resūla' İlah (ŞHZ- II/2.)

anı **dutanlar** cihān issi olur
bil ki anlardan cihān diri alur (Reb-II/72)

ıra feriştesini dördincinün
şeytānı istiğfār ile **incidenün** (AhKıy.-59)

iy beni '**ayıblayan** gel beni 'ışkdan kurtar
ger elünden gelmezse söyleme fāsıd haber (Yun. Em.26/1)

yūsuf eydür ğammāzlık işüm degül
ğammāz **olan** kişiler eşüm degül (Yus.14b/398)

-(Al)r

ben kimi **sever-isem** güldürürem
her kime hışm eylesem öldürürem (Mah.-20)

gele sen bunda saña neñ ğarazum yok **işidür** sen
kala sen anda yavuzdur yaluñuz arda kalur sen (Mev.-I/1)

şimdi kim sen diri sen anda var
ne kim **ister** isenñ sen anda var (İbt.-I/63)

mescid içre 'ali namāz **ılur** erken ibnü mülcem öldürdiler ol arslanı
(Behç. s.33)

-z

yol budur ol cān ki bu yoldan çıķa
degmeze gāvur gibi ol cān ھاķa(Reb.-II/107)

2.1.5.3. Gösterme-Övgü

-(y)An

kıla altıncı göki daħı virān
bu kamu cümleye ol rızkın viren (Ah Kıy.-368/65)

2.1.5.4. Gösterme-Sürerlik

-(A/I)r

segirdüben ھاḫāf itdüm i ķardaş
aķar idi gözümnden dem-be-dem yaş (KEMŞ.-V.5a/74)

-(y)An

o kubbede yanan her gice ķandīl
ki üçyüz ellidür saydum onı bil (KEMŞ-221)

bu mescide yanan her gice ķandīl
iki yüz elli tokuzdur anı bil (KEMŞ-57)

2.1.5.5. Gösterme-Tasvir

-(y)An

evvel mālīkīler kılur dönülen aķşāya gelür
ķun şāhreda temām olur durur ider ziyāreti (KEMŞ-346)

dek ben degülem yalıñuz seni görüben **delüren**
niçeler bizüm bigi 'ışkuñ ile oldı cünün (Mah.V/2)

yüzümüzi yandurmaz bu tamuda
kalan a'zâmuz yanar dün gün oda (Yus.27a/770)

şol **turan** 'ammun durur var katına
seni göre ol gerek kim avına (Yus.37b/1092)

2.1.6. İstek

İstek üst fonksiyonu, istekte bulunulan şeyin niteliğine göre çeşitlilik gösterir. Gülsevin eski Türkiye Türkçesinde istek kipini incelerken bir örnek üzerinden aynı ekin, hem emir, hem istek, hem gereklilik vs. bildirebildiğini belirtir ve devam eder. Bunların farklı fonksiyonlar ifade edebilmesi, ancak; *“cümledeki diğer kelimelere, kişiler arasındaki hissî ve hiyerarşik ilişkilere, vurgu ve tonlamaya, isteğin gerçekleşmesi için gereken zamana, isteğin derecesine, isteğin gerçekleşmesi için müsamaha ve mecburiyete göre”* ⁷⁶ değiştiğini belirtir. İsteğin derecesine ve talepte bulunan kişiye göre farklı derecelendirilmelerin söz konusu olduğu istek alt fonksiyonu taradığımız metinlerde sıkça rastlanan fonksiyonlardan biridir.

2.1.6.1. İstek - Akıl Verme

-(y)A

'ârifler ortasında sofilik **satmayalar**
ihlâsıla bu 'ışka riyâyı **katmayalar** (Yun. Em.57/1)

anda ol **gide [vü]** siz **kurtulasız**
kim ne hâcet siz bunu **öldüresiz** (Yus.4b/93)

⁷⁶ Gürer Gülsevin, Eski Türkiye Türkçesinde “İstek Kipi” *Üzerine*, TDK- Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü, Osmanlı Türkçesi Öncesi: EskiTürkiye Türkçesi Toplantısı, Aralık, İstanbul ,1999, s.3 .

bir kul **alasin** ucuz anda satun
görlü ola imrene seve cânun (Yus.7a/174)

satıcak şöyle **satasız** ol kuli
yétmeye bahâsına mısrun mâlı (Yus.7a/175)

söyleye dürlü lisân **tanlayasin**
toğruluğumı benüm **anlayasin** (Yus.20a/556)

ulu-y-ımiş kamudan size nişân
démeyesiz söyledi bu sâ' yalan (Yus.44b/1300)

eydesin mısırdâ bir ğarîb âdem
déyesin kıldı selâm saña dedem (Yus.24a/678)

anda ol gide [vü] siz **kurtulasız**
kim ne hâcet siz bunı **öldüresiz** (Yus.4b/93)

2.1.6.2. İstek-Beddua

Beddua alt fonksiyonunda, hoşnutsuzluğun olduğu durumlarda, hoşnutsuzluğa sebep olan kişi veya kişilerin cezalandırılması, kötü duruma düşmesi isteği baskın gelmektedir. Dua alt fonksiyonu gibi tanrıya bir yakarışın söz konusu olduğu beddua alt fonksiyonunda, taranan metinler nezdinde dua fonksiyonunda rastlanan emir alt fonksiyona rastlanmaması dikkat çekici bir ayrıntıdır.

-(y)A

kıra bu dünyâ gökinün ehlini
koya tesbîhden bularun dilini (AhKıy.-52)

burnı içinden **dökile** yürekleri
dağı parmaqsuz olısar elleri (AhKıy.-218)

şıdk suyu kim az durur **ķuriya**
çok degül kim furāt gibi **yoriya** (İbt.-I/45)

sarp işdür bunu **édemeyesen**
yaluñu bu yola **gidemeye** sen (İbt.-I/12)

gendüzünle içi **çıķamaya** sen
gözsüz ol yüze **bakamaya** sen (İbt.-I/13)

kim sini ol ulu Haka **degüre**
ķorķulu köprüden genez **geçüre** (İbt.-I/15)

kimse hükümün **tutmaya** anda senün
ķar gelmezse ‘acab dur [ur] sinün (Mah.-48)

çağırasın kimse **olmaya** meded
aşşı kılmaz anda ata [ve] veled (Mah.-54)

ķaynayasın zift ķaķrānda müdām
demeyeler kelbsin yoksa adam (Mah.-52)

ķaķ ta’ālā zebāniye **buyura**
her birisi dört yanuñdan od **ura** (Mah.-51)

ilteler seni süriyü süriyü
ķomayalar kim varasın yöriyü (Mah.-49)

yeyesin ğislīni hem zaķķūm –ile
iķesin şadīd ħamīm-ile bile (Mah.-53)

sinde yarın kamu saña üşeler
her biri biñ kişiçe **dürişeler** (Mah.-47)

cümle a'zāñ toprak olup **çüriye**
dört yaradın kurt [ve] kuş seni **yeye** (Mah.-46)

görmeye sen sen cānı **bilmeye** sen cān kanı
binden ırak é eçi ger sana sen tenriyi (Reb.-VI/7)

nêçe veled halk için bir kaç 'āşī için
yıl on ikay ağlayup **yalvara** sen tenriyi (Reb.-VI/10)

olalar bī-hūş 'aқılları **gide**
şöyle dimiş durur nebiyyü'l-hüdā (AhKıy.-22)

bir gün sana zevâl **ire** yüce kaddün ine yire
budakların oda **gire** kaynaya kazan **kıza** saç (Yun. Em.21/5)

yohsa getürmezsenüz ol kurdı siz
du'â kılam kamu helāk **olasız** (Yus.6b/151)

2.1.6.3. İstek-Dilek

Taranan metinlerde dilek alt fonksiyonu, dua alt fonksiyonundan farklı olarak istek doğrultusunda tanrıya yakarıştan ziyade, istek doğrultusunda peygamber vasıtasıyla tevessül ve istianeyi yahut yardımcı olabilecek, isteğin gerçekleşmesine muktedir kimseden yardım isteme ve dilekte bulunmayı ifade eder. Dolayısıyla dua fonksiyonundaki yakarış manasını içermemektedir. Dilek alt fonksiyonunda da dua alt fonksiyonunda olduğu gibi emir fonksiyonunun bulunması dikkat çekmektedir.

-(y)A

rahmetünle düni gün **eyleye** sen
kudretünle günü dün **eyleye** sen (İbt.-I/24)

geçesen ol yaña saqın ümmetüm
yā ebū-bekr bu durur hāssiyyetüm (AhKıy.-374/167)

şeyād u hamza ol şāhdan diler kim **kurtıla** āhdan
seni medh itmek allahdan 'aṭādır yā resūla' İlah (ŞHZ.-II/13)

dil ile vasf idemezler bu kudsı
naşīb **ola göresin** sen de kudsı (KEMŞ-231)

bir evde görmedüm ağaç ne yaprak
ne onuñ yapusına **ola** toprak (KEMŞ-240)

teñri dēdi sayru oldum mūsīye
gendü dōstın kişi böyle **isteye** (Reb.-II/128)

göge **ağa** sen cānum ger **ola** sen sen binüm
aç elüñi vēr mālun kim **duta** sen teñriyi (Reb.-VI/5)

kıymetün artuq **ola** ay saña yastuq **ola**
seve sini gök u yer ger **seve** sen teñriyi (Reb.-VI/6)

hem sen göre sen bini elden **varavam** bir dün
yolda **oturam** cānsuz kan **ağlayavam** bir gün (Reb.-VIII/1)

sini nişe severem yüz cān bigi dilerem
ola ki kolay **gele** sinün **olavam** bir gün (Reb.-VIII/4)

ne mâluḡ var baḡa vérgil kamu
işler **édem begenesin** ey ‘amû (Yus.29a/825)

bir gûn ola kim **görem** yûsuf yüzün
işidem hem söyleye tatlu sözün (Yus.39a/1229)

yûsuf eydür ben saḡa kardaş **olam**
bir arada **oturam** yoldaş **olam** (Yus.39a/1135)

bünyâmîn eydür buyur kim ben **varam**
ol sûrata **bakam** u **yéyem** ta’âm (Yus.37b/1083)

2.1.6.4. İstek-Dua, İstidat

Dua alt fonksiyonu, çok istenen bir şeyin gerçekleşmesi için tanrıya yakarış manasını içerir. Bu yakarış bir şeyi yapmaya muktedir olmak anlamını da barındırdığından “*dua*”nın alt fonksiyonu olarak istidat manası içerir.

-(y)A

ilâhî sen kolay it kullarunâ
ki hoşlıklarıla **varam** evüḡe (KEMŞ.187)

yüce allah evine hem **varam** ben
girü sağlığıla sizi **görem** ben (KEMŞ.186)

diri oldukça ben kuluḡ **işidesen** eyâ şâhum
sinüḡ medhünle **tolduram** niçe defterle dîvânı (HD1-1/26)

okundukça gerek kim yâa idesin
du’â idüp cānumuz şâd **idesin** (KEMŞ.329)

İlāhî bize tevfiķ vir apundan
ki maħrûm **olmayavuz** rahmetûnden (KEMŞ-337)

yûz urup apuna geldi icâzet vir aa ŗāhā
ki yine devletûnde ben **görem** milk-i ĥorāsānı (HD2-I/21)

tarı[ya]senden gile **eyleyeler**
her ne kim edûn ĥaa **söyleyeler** (Mah.-50)

yûnus öyle esîrdür ol kapuda
diler ki **olmaya** ebedî râhat (Yun. Em.20/11)

geçüp gitmek dilerisen yâ **düşmeyeyin** dirisen
ŗol kazandugun mâlunı tarı'yıçûn virmek gerek (Yun. Em.137/6)

kıl hâsıl maksûdumuzu ey kerîm
kim **görevüz** dîdârunı ey rahîm (Yus.29b/847)

hayra érüben **batasın** ni'mete
dürlü atlaslar geyüben devlete (Yus.22a/617)

inlenesin batasın bol ni'mete
hoŗluğ-ıla **érişesin** devlete (Yus.22b/637)

2.1.6.5. İstek-Emir

Emir alt fonksiyonu kuvvetli bir istek manası içerir. Taranan metinlerde emir fonksiyonunun çok fazla bulunması ve emir fonksiyonunun da içinde farklı alt fonksiyonlar bulundurması dikkat çekicidir.

-Ø

gelip kâfir buları incitmek ister
ki dirler mu'cizatuñ bize **göster** (KEMŞ.130)

hacılar ile koşanduk toprak oluban döşendük
şanma ki yolda üşendük i cānum ıuds i mübarek (KEMŞ.381)

söz uzanur uzatma ıudsı koyuban **gitme**
muhyiddīni unutma ıuds ı mübārekdedür. (KEMŞ.379)

sen buyurdun ıuluña **gel** bir ıarış
kim gelem sinün için ben bir ıulaç (Reb.-XIX/5)

şeyyād hamza tur üri var hazrete yüzler süri
açilsun gönüller giri ma'den kânı muşafā (ŞHZ.-I/16)

bu türbe dört bucaıkludur **bil** imdi
göre durur gibiyem anı şimdi (KEMŞ.V.14a/267)

'ilm ile gör cān yüzün **ko** bu gözi
eyle kim ussuñ görür her bir sözi (Reb-II/76)

çopanı berk **dut** kırtlar öküşdür
işit binden kara kızum kara kıuz (Mev2-V/2)

çün tamām etti ol demde şāh sözün
gör ne der derviş dañı azın azın (Mah.-38)

gel ay saki ganimettir bu dem ni
ne bolgay (Mev1.-XIV/58)

delüpdür cigerümi ğamzenğ okı
ara yürekte **gör** peykānı yoğmı (HD1-5/4)

ķadeğ elümde u sākī nedīm u ķarşuma gül
ķasūd görüben **disün** zī 'ayş-ı sulţānī (HD1-6/5)

andan rivāyet eyler 'abbās **işit**
işbu ħaber bellüdüdür gerçek şebīt (AHKIY.13)

tevāžu' **eyle** bunda ħāş u 'āma
kim anda **olmaya** sen zār u giryān (Çrh.-83)

ħāmuş azīn guft veled **aytma** delim **aytma** delim
kutah kun kutah kun **dartma** uzun **dartma** uzun (Reb.- IV/11)

..... begümüz bizi **unıtma** (Reb.-XIV/13)

..... ķelebī bizi **unıtma** (Reb.-XV/15)

kim anı binden seçerse ol bayıķ
düşmenümdür evini başına **yık** (Reb.-II/140)

teñriñ içün **gel** baņa kim aņa sen teñriyi
vēr bu cihānı bu ğün kim ala sen teñgriyi (Reb.-VI/1)

baş ne olur bu yola **vēr** tavaruñ sen yële
başsuz cān gözüñ **aç** kim göre sen teñriyi (Reb.-VI/2)

baķma baņa **baķma** baņa bu göz ile bu göz ile
cān gözini ger açā sen sen nola sen sen nola (Reb. III/1)

kon savaşı siz bu gün şeytân başını **dögün**
süd bigi u bal bigi hōş qarıluj bir bir ile (Reb.-III/10)

gelün görün bu dügüni kutlu édünj ay u günü
teñri yüzün bir **görünüz konuz** anı **dutuj** bunı (Reb.-V/1)

halk aña dérlerse bu yol haq degül
bu yolu **ko** haq yolın gey **iste bul** (Reb.-II/122)

yarenler şordı baña (ki) ne gördünj
hikâyet **eyle** bize sen ki gördünj (KEMŞ-315)

atamız **ağır**la vü **tutma** anı
eyledük biz bizden tutğıl bu kanı (Yus.40b/1172)

zelîhâ eydür néce tevbe kılajum
'ışk-ıla boğduñ cânım **al** öleyüm (Yus.20a/567)

çalab'dan selâm getürdi eytdi **bil**
zelîhâ'yı al kend' özüñe yâr **kıl** (Yus.31b/903)

bize inanmaz-ısañ **bak** tonına
gör tonın néce bulaşmış kanına (Yus.6a/145)

sözümü **tut** baña nâz **eyleme**
hâlüme **bak** sen muhâl söz **söyleme** (Yus.21b/600)

eytdi <yâ> yûsuf tañrıdan **bil** bu işi
kılmaya kardaşlaruj yavuz işi (Yus.5b/122)

yahûd' eydür neye güldünj key ulu
eyt baña **bildür** ne tuyduñ bahtlu (Yus.4a/77)

dâya eydür **buyur** üstâdlar gele
senüñ-içün bir 'azîm sarây kıla (Yus.16b/461)

al tavarı tüz atamı **getürün**
kimse **koman** anda baña **yétürün** (Yus.48a/1396)

mâlik eydür imdi tüz varğıl aña
sor düşümi añladuğuş **dê** baña (Yus.25a/718)

saldı reyyân kişi yûsuf oğlına
çıkâr ol tâbûtı ko bizden yaña (Yus.51b/1506)

varuş avlañ kurdı **getürün** baña
yûsuf'ı yêdi-mi sora<yı>m ben aña (Yus.6b/150)

varuş avlañ getürün kurdı ele
yohsa tañrıdan gele size belâ (Yus.6b/153)

kullarına buyurur kamu **turuş**
düşümüş ta'bîrini **isten** **buluş** (Yus.7b/180)

yûsuf eydür varıcak eve gêrüş
kardaşuşuz aluban **dönüş** bêrüş (Yus. 34b / 987)

karşu çıkdı ya'kûb'uş ögey kızı
haberüş nedür ne-dêsün **eyt** sözi(Yus.24a/682)

on kar[ın]daş dêr **otursun** bir yaña
bu ta'âm yêter size dahı aña (Yus.39a/1134)

uşbu kul kutlu dur[ur] yûzi bize
key 'azîz **tut** bu oğul olsun bize (Yus.15a/418)

2.1.6.5.1. İstek-Emir-Akıl verme

Emir alt fonksiyonunun alt fonksiyonudur. Alt fonksiyonların katman halinde bağlı olduklarına örnek olarak gösterilebilir. Bu alt fonksiyonda emir vurgusu yoğun olmakla birlikte, vurgulanan isteğin yapılması noktasında tercih olanağı sunduğu da söylenebilir. Söylenenin yapılmasında fayda vardır. Umumiyetle kişiye yanlışı söylemek, ona doğruyu anlatmak ve bunu yapmasını istemek manalarını tamlamaya katar.

-Ø

ḥalāyıklar cānı **seçün** bu dünyādan berü **kaçun**
gözi **açun** gözi **açun** görün tenri neler kıldı (Reb.-XII/6)

gücün yiterse **eyle** ḥacca niyyet
sakın terk **eyleme** farz ile sünnet (KEMŞ.V9a/161)

salavāt **vir** resūlu'llāha aḥmed
uzatma kasr eyle sen divānı (KEMŞ.37)

é veled gözlü cihānda azdur
gözsüze **bakma** irakdan **kaç kaç** (Reb.-XIX/11)

on üç kandil dahı var kamu atun
salavat **vir** resüle **olma** meftün (KEMŞ.270)

gir ol sahrenun altında namaz **kıl**
resülün başı yiri ondadur **bil** (KEMŞ.215)

tan zicān zinda ast u cān azvay
iste cānun içinde vuslat-ı ḥay (İbt.-I/66)

cānuḡ içinde **iste** anı sen
kim bulasen **işit** bunı binden (İbt.-I/67)

cānuḡ andan diri durur gey **gör**
gevdeden geç anı cānuḡdan **sor** (İbt.-I/68)

nefsümüzdür tañrıdan bizi kıoyan
nefsi **öldür** raħmete **tırma boyan** (Mah.-5)

çelebîdür kıamu dirlik çelebe **gel** ne gezer sen
çelebî kıulların ister çelebîyi ne sanur sen (Mev2-I/2)

göge aġa sen cānum ger ola sen sen binüm
aç elünji **vér** mālun kim duta sen teñriyi (Reb.-VI/5)

kim ulu oġlın okır ismarlaya
sakla dînün **bekle** îmānuḡ dēye (Yus.51b/1499)

uşbu iş kim geldi saña eyle **bil**
bundan ötrü dur çalaba secde **kıl** (Yus.5b/123)

oldı destûr tur **yapuş** bu urġana
çık kuyudan tesbîh **eyle** sübhâna (Yus.7b/190)

düşde gördi ol yûsuf peyġâmberi
söyler aña karşı **çık** tēz gel bēri (Yus.10b/271)

ol biri birleḡ **inanuḡ** tañrıya
bir durur kulluk **édün** bî-riyâ (Yus.10a/263)

dilenḡ andan yazuġunuz siz ayık
bola ki baġışlaya size bayık (Yus.45b/1326)

2.1.6.5.2. İstek-Emir-Dua

Emir alt fonksiyonunun tanrıdan bir şeyi çok isteme, yakarma neticesinde dua fonksiyonunu kazanmış olması dikkat çekicidir. Taranan metinlerde dua fonksiyonun emir fonksiyonun içinde yer aldığı örneklere sıkça rastlanmaktadır. Dikkat çeken bir ayrıntı ise emir alt fonksiyonu içinde dua anlamı içeren fonksiyonlar ekseriyetle kişinin kendisi için bulunduğu isteklerde göze çarpmaktadır. Zira kendisi için bulunduğu isteklerde emir ve dua alt fonksiyonlarını kullanan insanoğlu, peygamberden tevessül istediğinde dilek alt fonksiyonunu kullanmakta (bkz. İstek-Dilek), dilekleri bir başkasına yönelik olduğunda, bir başkasının iyi olmasını istediğinde ise temenni alt fonksiyonunu kullanmaktadır (bkz. İstek-Temenni).

-Ø

kerîmsin rahmetünji yoldaş **eyle**
girince cenntünji kıldaş **eyle** (KEMŞ.179)

ilâhi bizi **sakla** ol ‘arağdan
bilürsin nesnemüz yokdur ‘arağdan (KEMŞ.144)

elinden **al** beni āzād (eyle)
.....(KEMŞ.170)

ķapunġa **itme** maħrūm sāyilem oş
yüzüm ķara ķapunġa hem elüm boş (KEMŞ.171)

bize rahmet meleklerini **gönder**
o münķiri nekīri giri **gönder** (KEMŞ.176)

ger yazuķluvan **bağışla** è kerīm
ķuluġa **dutma** ķatı bu gez **geç** (Reb.-XIX/4)

bu kapudan **sürme** bini é çelep
dün u gün göñlüm cānum sini diler (Reb.XX/5)

ilāhi sen kolay **it** kullaruñā
ki hoşlıklarıla varam evüñe (KEMŞ.187)

İlāhī saña sığındum elüm **ol**
seni gerekmez milk ile māl (KEMŞ.-333)

bizümle cümle imān ehline hem
rahmet **eyle** bu dilde **kalmasın** ğam (KEMŞ-V17a/332)

ilāhi sinümüz **itme** karañu
ki **olmayavuz** ayruķ inē yañu (KEMŞ.178)

vér beşâret bunlara kurtulmağa
al élet bunları girsün uçmağa (Yus.28a/796)

'arş dibinde başın ura secdeye
ümmetümi baña **bağışla** dēye (Yus.28a/793)

2.1.6.5.3. İstek-Emir-Gereklik

Gereklilik alt fonksiyonu emir alt fonksiyonun gerekçesini açıklar niteliktedir.

-Ø

getürüp dartañlar hayruñla şerrüñ
haķıķat **bil** kurılır anda mīzān (Çrh.36)

her iki mīl arası iki kandīl
giceler şubħ olunca ol yanar **bil** (KEMŞ.105)

bu cihân gevde gibi anlar cânı
gevdeye **bakma** içi **gör** cân kıanı (Reb-II/73)

imdi bundan sonra **anla** söz yatın
nécedür eydem yûsuf hikâyetin(Yus.1b/13)

zel<î>hâ eydür yâ sanem **anla** hâlüm
'aşık oldum göynürüm tutğıl elüm (Yus.15b/431)

bir kavülde var<dur> dahı geldi bir ün
bırk yıldan sonra **gör** andan avun (Yus.6a/136)

gelsün andan **girsün** ol [ol] şâra
tâ ki işin tañrı anuñ başara (Yus.51a/1494)

andan okı sarâya **gelsün** anı
görsün ol sarâyda yazılmış seni (Yus.17a/474)

ol sûratlar nakşını **görsün** gözi
sabrı gitsün 'âşık **olsun** kend' özi (Yus.17a/475)

sundı anı ya'kûba **içsün** déyü
cânı gevdeden çıkup **uçsun** déyü (Yus.50a/1463)

ata ana bir kardaş iki ikin
yêsün otursun ta'âm **toysun** dégin (Yus.39a/1132)

yûsuf'ı bırakdılar derin kuyu
kesdiler urğanını **ölsün** déyü (Yus.4b/101)

dahı gömmişsiz soñını su kuyu
katı döğmişsiz anı **ölsün** déyü (Yus.44b/1296)

hem **gelün** aña yazunuz bir biti
muhkem **olsun** aramızda bu satı (Yus8b./224)

kutlu **olsun** dër saña bağışladum
saña vérdüm bu kulu key işledüm (Yus.14a/387)

2.1.6.5.4. İstek-Emir-İkaz

İkaz alt fonksiyonu bir istediğin gerçekleştirilmesi için verilen emirin yapılması gerektiğini ikaz yoluyla hatırlatır niteliktedir.

-Ø

kıyāmet k̄opıçağaz **bil** haķikat
gelebek bigi dağıla bu insān (Çrh./ 31)

ala eline şūrını İsrāfīl
vir şalavāt işbu sözden ma'nī **bil** (AhKıy./26)

mevlānādur evliyā k̄utbı **bilün**
ne kim ol buyurdısa anı **kılun** (Reb-II/1)

nêçe bir yata sen ğafletde é yār
ecel érmezden öñdin émdi **oyan** (Çrh.13)

bu dünyā **bil** ki saña bāķī k̄almaz
eger milkünj ola şām u ħorāsān (Çrh.-46)

gel émdi ol resülünj sünnetin **dut**
kim anı dutsa olur şāh-ı merdān (Çrh.-43)

2.1.6.4.4.1. İstek-Emir-İkaz, Tembih

Tembih alt fonksiyonu, ikaz neticesinde emir söylemiyle yapılması gerekenleri hatırlatma işlevi görür.

-Ø

gel emdi gendüzüñe **dér** ögüñi
ecel erişmedin saña nāgehān (Çrh.52)

havāya **uyma geç** nefis ārzūsından
bu nefis atınuñ ağızına **ur oyan** (Çrh.26)

2.1.6.5.5. İstek-Emir-Nasihah

Nasihah alt fonksiyonunun emir fonksiyonu bünyesinde bulunması dikkah çekicidir. Nasihah alt fonksiyonunda akıl verme fonksiyonundan farklı olarak nasihah edilen kişiye doğru yolu gösterirken onu eğitmek amacını da taşır.

-Ø

işid emdi bu aḥvāli é kardaş,
çün ümmetdür biri birine ihvān (Çrh.-2)

ögüñi **dér** kıyamet bil yağındur
anun kim saña nāzırdur yaradan (Çrh.25)

nażar **kıl** 'āleme ḥālüñi anla
yarağa meşğül ol sen é müsülmān (Çrh.14)

ne oğurdur ne oğurdur çelep ağzında kığırnak
kulağın **aç** kulağın **aç** bola kim anda dolar sen (Mev2-I/3)

alā ay şams-i tabrīz nażar **kı**
ki 'işkat ātaşast u cism-i mā nay (Mev2-VIII/5)

feryād u figān **itme** i bülbül dahı ağzun
yum gönçe gibi yine gülistān ire **umma** (HD2-II/32)

ağyar elinden saña şol yār irimez
aşkār ola bir gün(...) pinhān ire **umma** (HD2-II/34)

mağşūd etegi kim ele düşvār irişür
yırtma yağanı elüñe āsān ire **umma** (HD2-II/33)

ya'kūb bigi hüzn ile **katlan** bir iki gün
bir gün haber-i yūsuf-i ken'ān ire **umma** (HD2-II/31)

ögüdüm bu günehden tevbe **eyle**
ki imān kaşdın eyler **bil** ki şeytān (Çrh.9)

sini aldar bu dünyā bīhaber sen
sözüm **işit** ögüdüm **dut** tob elden (Çrh.24)

özünj **yıg** harām işden hemīşe
ki yarın kılmayasın āh u figān (KEMŞ.83)

çu elden çıkacağdu gözün **aç**
bu dünya sevgüsini yabana **saç** (KEMŞ.32)

tenriden sen tolu irak **bakma**
Sinden ayru degül kapu **kaçma** (İbt.-I/65)

tenriden **gör** ne kim anlardan gelür
tenriden **bil** ne kim anlardan kalur (Reb-II/51)

sen veliden ayru **görme** tenriyi
andan iste halka **sorma** tenriyi (Reb-II/52)

'ibâdet **kıl** haq için géçe gündüz
'ibâdetdür bilür sen genc-i pinhân (Çrh.-56)

ussuñı **dér** başuñu **anla** sözüñ
ben dahı toğmadum [idüm] **dér** ögüñ (Yus.18a/504)

tevbe **kılsun** suçına **gelsün** yola
tâ ki gide üstümüzden bu belâ (Yus.16a/246)

anı **cüftlen** tañrı'nuñ **tut** buyruğın
kudreti var gidere karılığın (Yus.31b/904)

2.1.6.5.6. İstek-Emir-Öneri, Rica

Emir alt fonksiyonunun içinde yer alan öneri, rica alt fonksiyonu bir sorunu çözmek üzere bir görüş öne sürme, bir teklifte bulunma ve konuyla ilgili seçenekleri gösterme görevlerini üstlenir.

-Ø

hâş érüm binüm sırumdur **bilünüz**
ne kim ol aydursa anı **kılunuz** (Reb.-II/145)

geveddür ol ben cānı **bilün** bunı
gök bigidür gögsi anuñ ben günü (Reb.-II/138)

ikimüz birüz iki **görmeŋ** bizi
dutuŋ anı yarlıĝaya ol sizi (Reb.-II/139)

raĝmetüm oldur cihānda gey **bilün**
etegin **dutuŋ** bini andan **buluŋ** (Reb.-II/148)

bini anda anı binde **görüŋüz**
bini andan anı binden **soruŋuz** (Reb.-II/137)

siz daĝı bini **sevün** eyle ki ben
sizi severem netè kim cānı ten (Reb.-II/103)

ķıla bu dünyā gökin zīr ü zeber
vir ŝalavāt muŝafādandur ħaber (AhKıy.-53)

ki 'ayn-ı zerķa dirler **iç** suyından
ki dermān ola cimle dertlerüñden (KEMş.-279)

eytdiler nite dèdüŋ sen bunı
bize **arılat** biz de bilelüm anı (Yus./1208)

zel<î>hâ eydür düşde gördüm bir sûrat
gerek **öldür** beni gerek oda **at** (Yus.12b/332)

arı tonlaruŋ koĝıl **gèy** bir 'abâ
baŝuŋa **sar** 'imâmeŋi kabâ (Yus.35b/1029)

imdi **dinleŋ** sözüme **tutuŋ** kulak
bir söz eydem kim şek<k>erden tatlurak (Yus.2a/17)

yahûd' eydür sözümi **dinleŋ** uya
bıraĝalum yûsuf'ı biz kuyuya (Yus.4b/92)

yahûda eydür [ki] dèk-**durun** cânım
sığadı bëlümi bir oğlan benüm (Yus.41a/1185)

severem sizi tutaram dînünüz
gêrü varıcak eve tüz **dönünüz** (Yus.34b/988)

bünyâmîni **saklanuz** dün ü günü
gêrü baña **getürünüz** dër anı (Yus.35b/1019)

-(y)A

haremün vafını dahı **diyelüm**
tuğîler gibi şekerler **yyielüm** (KEMŞ.-38)

ki tañrı evlerini yād **idelüm**
şıdenler canını şad **idelüm** (KEMŞ-100)

2.1.6.5.7. İstek- Emir-Temenni

Dua alt fonksiyonu başlığı altında dua alt fonksiyonundan farkı belirtilen temenni fonksiyonu kişinin kendine yönelik isteklerinden ziyade başkaları için güzel dileklerini içerir.

-Ø

rahmetün çokdur denizdür é çelep
rahmetün eksilmeye sen çok **saç** (Reb. XIX/3)

tevāzu' **eyle** bunda hāş u 'āma
kim anda olmaya sen zār u giryān (Çrh.-83)

cemālün bize **göster** yarın anda
beħaqq-ı muştafā u mäh-ı tībān (Çrh.-42)

ikimüz birüz iki **görmeŋ** bizi
dutuŋ anı yarlıġaya ol sizi (Reb.-II/139)

bir adehle bizi sk amdan zd eyledi
ad **olsun** gnli anuŋ gnliymi d eyledi (HD1-10/1)

2.1.6.6. stek- Gereklilik/ Tahmin

steġin gerekesinin, neden gerekli olduġunun, bir sebebe baġlandığı yahut tahmin edildiği fonksiyondur.

-(y)A, -sA

taŋrı adıyla ii **utsa** kii
amudan artu **gele** herbir ii (Mah.-3)

bir demliġa[9] **aglaalar** andan [10] varup **bayraalar**[11]
seni ukura gmüüŋ [12] tiz **dneler** gla gla (Mev1.-I/5)

kim veledi **severse** gey gz ile **baarsa**
teŋri anuŋ baından **sava** bel **sava** bel (Reb.-III/12)

kim anı **gre** beni grmidr ol
kim anı **sora** bini sormidur ol (Reb.-II/136)

zŋi yıġ harm iden hemie
ki yarın **ılmayasın** h u fiġn (KEM.-83)

eyyd amzaya a sen birgez benm dir **iseŋ**
her endlere ul **ise** sultn **ola** ulala (HZ-IV/9)

ne mâluḡ var baḡa vérgil kamu
şler édem **begenesin** ey 'amû (Yus.29a/825)

cebre'îl ieyde kimüḡ ümmetisiz
soraram sizden kim anı **eydesiz** (Yus.27a/766)

biş namâz birdi saḡa ol biş ḡanad **bola** yarın (Behç. s.23)

bu-kün size ta'ziyet erse maḡa düḡün durur kim ten ḡakı cān fidā
ḡılḡam **bola** kim uçmak içre ol dereceye ire-men (Behç. s.29)

2.1.6.7. İstek –İstidat/ Rica

İstek üst fonksiyonu muhtevasında yoğun olarak istek manası barındırır. İstidat, rica alt fonksiyonu ise bu isteḡin bir yeteneḡe baḡlı olarak geliştiiğini belirtir.

-Ø

kayup gider buları cümle küffār
'acayıbdür bu sözler **diḡle** iy yār (KEMŞ. 136)

-(y)A

dir idim nice **varayım** ya seni kanda
dir idim nice **varayım** göreyin kanda (KEMŞ.390)

saḡa bir ḡaç öḡütler **véreyin** ben
ki her birisi dür ola yā mercān (Çrh.8)

dilegil **yarlıḡayum** yā muşḡafā
raḡmetüm ḡaziñesi sensin şafā (Ah Kıy.-156)

o kapudan ierigiricek sen
ziyāretler var anda **eydeyim** ben (KEMŞ.273)

işid imdi saņa vasfın **diyeyin**
sıfatlarını bir bir şerh **ideyin** (KEMŞ.86)

bunun gibi şerif yirde **ıurayın**
gice gündüz çalaba **yalvarayın** (KEMŞ.195)

işid imdi saņa vasfın **diyeyin**
işidicek u dırsın ben **gideyin** (KEMŞ.198)
ki hıacc itmekligün çokdur sevābı
saņa oş **diyeyin** bir bir cevābı (KEMŞ.162)

bildüreydüm halāyıkā söz ile
görelerdı yaratğanı göz ile (İbt-79)

tata **aydam** ne kim dilersiz siz
bula siz kimseyi ki bulduk biz (İbt-80)

tolayı mescid medrese inen çok
nice vaşf **ideyim** bir eksügi yok (KEMŞ-225)

taņrı adıyla söze **başlayalum**
kāfiri taşlar-ile **aşlayalum** (ŞHZ-1/2)

allāh adıyla dilümüz **aalum**
hem bu dūnyā sözlerinden **geelüm** (Mah.-1)

zühre yire inübeni sazın nüvaht eylerise
'âşıkun 'işreti sensüz gözi ol yana **gitmeye** (Yun. Em.3/9)

'ışk didüğün bilürisen 'ışka gönül virürisen
'ışk yolına mâl ne olur cân dahı muhâl **olmaya** (Yun. Em.5/2)

âsil-zâdeler nişânın eger bilmek dilerisen
her sözünün ma'nîsi var sözi sebük sal **olmaya** (Yun. Em.5/3)

'âriflerden nişân budur her gönülde hâzır **ola**
kendüyi teslîm eyleye sözde kîl ü kâl **olmaya** (Yun. Em.5/4)

görmez misin sen aruyı her bir çiçekden bal ider
sinegile pervânenün yuvasında bal **olmaya** (Yun. Em.5/5)

gönül sındı buludı hem hakka yakınıdı
yine dikerem diyü bütünü **yırtmayalar** (Yun. Em.57/4)

gelün biz **varalum** yûsufı **görelüm**
cemâli honından bin açlar **toyalar** (Yun. Em.62/2)

adı banlûs şârı ol kavmi yavuz
işit imdi **diñleñüz** ne dèyevüz (Yus.10a./267)

yûsuf eydür çün ken'âna **varasın**
selâmum benden aña **degüresin** (Yus.24a/677)

hâcetüm vardur benüm şol du'âyâ
ki **kılasın** hak bunı yarlığaya (Yus.24b/696)

2.1.6.4.8. İstek-Şart-Varsayım

Bu alt fonksiyonda isteklerin bir varsayım doğrultusunda olması ve bir gerekçeye bağlanması söz konusudur.

-(y)A

kim sinüñ ben **olam** ki tenriven
yêrüne ben **qalam** ki tenriven (İbt.-I/56)

qankı tamlâ ki bu denjize **gele**
gendüden **qurtıla** denjiz **ola** (İbt.-I/57)

kim ölürse bu gün diri **ola**
ol kim ölmez yarın yavuz **ola** (İbt.-I/5)

tenridendür cân gêrû vêrgil aña
kim 'ivâz **vêre** öküş cânlar saña (Reb-II/59)

her neseneye anuñ göziyle bak
kim **göre** sen **düşmeye** sen sen ırâq (Reb-II/80)

ben seni sevdüğüm için eger bahâ dirlerise
iki cihân milkin virem dahı bahâsı **yitmeye** (Yun. Em.3/5)

iki cihân toptolu bâg u bostân olurısa
senün kokundan eyü gül bostân içinde **bitmeye** (Yun. Em.3/6)

n'ider 'âşık hânnumânı sensüz cihânı yâ cânı
iki cihân fidâ sana kimsene gümân **dutmaya** (Yun. Em.3/10)

'ışk etegin tutmak gerek 'âkıbet zevâl **olmaya**
'ışkdan bir elif okıyan kimseden su'âl **olmaya** (Yun. Em.5/1)

ya bildüğünü eyit ya bir bilürden işit
teslîmlik ucını tut sözi **uzatmayalar** (Yun. Em.57/2)

aydur yā oğul eger cānuñ bu kün ħüseyn için fidā **kılasın** yarın
uçmağda ħüseyn birle **bolasın** (Behç. s.30)

eger kıan birle māl kırtılmağ diler ersenñ tevhid birle **bulasın** (Behç.
s.22)

-sA

yüceligi inen yüksekdür iy cān
kıyās **itsen** anı kırk arşun iy cān (KEMŞ-95)

2.1.6.9. İstek-Taaccüp

-(y)A

nédelüm çün cihānuñ işi budur
O derde oğradı dāvud süleymān (Çrh.-71)

severem sini cān bigi ħaṭā didüm m'āzallah
ne miğdārı ola cānuñ ki **benzedem** sāña cānı (HD1-2/2)

eger **emse** idi sinünñ leb-i la'lünñden iskender
niderdi isteyüp bunça cihānda āb-ı ħayvānı (HD1-2/4)

teñriyi bilgil dek tur teñriyi görgil dek tur
aytma bunı kim teñri kıanda **ola** kıanda **ola** (Reb.-III/3)

ol kim bunuñla sevinür bunı diler bunı görür
anda varursa bundan ol ne **kıla** ol ne **kıla** (Reb.-III/7)

dahı rûbîl yûsuf'ı urdı yüze
Şöyle urdı kim ne-**déyem** ben size (Yus.3b/71)

düſi bunun toğru gel<ür>se n'êdevüz
eytdiler gelün buni **öldürevüz** (Yus.2b/42)

eytdiler and iğerüz biz kamumuz
saklayavuz gelmeye aña yavuz (Yus.35a/1013)

'Âr degül-mi **turavuz** tapusına
yâ **varavuz** biz anuñ kapusın (Yus.2b/34)

2.1.6.10.İstek-Temenni

-(y)A

ümîzüm oldurur rahmet **kılasun**
kuluña hâşe kim zahmet **kılasun** (KEMŞ.-180)

kožāya sabr idegör iy müsülmān
ki 'arş gölgesi **ola** saña sayvān (KEMŞ.V2b/20)

rahmetün çoğdur denizdür é çelep
rahmetün **eksilmeye** sen çok saç (Reb.-XIX/3)

kābül **ola** ki hāķ katında
yüzün aç **ola** onuñ hāzretinde (KEMŞ.-324)

veli hāķdan umar ķuds hürmetine
bađıſlaya günahın fazletine (KEMŞ.-331)

geçe ikinci göke ol ün ki var
na'ra **bırağa** iține ra'd vār (AhKıy.-54)

ol kim ekdi delim delim **götüre**
uçmaq içre sevinüben **otura** (İbt.-I/40)

dükeli yazuğunı müzd **ède**
nür **ola** sen karanıluğ **gide** (İbt.-I/70)

müzdde yigrek **eyleye** yazuğun
bahşadat bīcihād ‘ilm-i ladun (İbt.-I/73)

kim cānını ‘ışk ile diri **ède**
hem nūrından bu karanıluğ **gide** (Reb-II/69)

gendüzi gibi sini hāş **eyleye**
rahmetinden yazuğun **bağışlaya** (Reb-II/70)

her nese lāyık gerek kim cüft **ola**
kanı ol uslu ki bu sözden **tola** (Reb-II/84)

tatça aydam ne kim dilersiz siz
bula siz kimseyi ki bulduğ biz (İbt-I/80)

maşşerde tıuran enbiyā her birisi nefsi diye
ol ümmetini **dileye** zī ümmetān-i muştāfā (ŞHZ.-I/6)

esen kalun gönüldik hayr ile biz
nasib **olavarasız** dağı hem siz (KEMŞ-184)

kemāl-i devletün günü **bezesün** bāğ-ı dünyāyı
dağı noqsān hāzānından ilāhīm **saklasun** anı (HD1-I/21)

müdām iç bir yañağı gül nigār ile gülistānda
ki karşıña **kıla** her dem yañaqlarla gül-efşānī (HD1-I/9)

ķamuŗuzu ol tamudan **geķure**
uķmaķ iķre Őerbetinden **iķure** (Reb.-II/150)

hūrilerle anda **iķe** siz sūķi
gōrmeye siz kimseden anda kūķi (Reb.-II/151)

kim veledi severeŐe gey gōz ile baķarsa
teŗri anuŗ başından **sava** belā **sava** belā (Reb.-III/12)

ger bini sen gey **gōre** sen gendūzūŗi bay gōre sen
ne nese kim ister iseŗ sana **gele** saŗa **gele** (Reb.-III/2)

binden işit var anda kim cānuŗa cān **ķatıla**
aĝla anı kim andan bunda **ķala** bunda **ķala** (Reb.-III/4)

ben ki sōzin sōylervem gūn u gēķe gōynervem
bu umuda kim kişiler anı **bula** anı **bula** (Reb.-III/5)

2.1.6.11. İstek-Yeterlik / İstidat

Bir Őeyleri yapmaya muktedir olma noktasında istek bildirir.

-(y)A

gevdeden geķ ķatı dut bunda cānı
kim **bula** sen cānuŗ iķinde anı (Reb.-II/94)

kim **gōre** sen cānuŗ iķre teŗriyi
gōstere sen ķamusına teŗriyi (Reb.-II/96)

sen buyurduŗ ķuluna gel bir ķarıŐ
kim **gelem** sinūŗ iķūn ben bir ķulaķ (Reb.-XIX/5)

kim sini bir **bilmeye** cānlar cānı
oldı gāvur boynına asıldı hāç (Reb.-XIX/6)

ziyaret kııl ki cānuñ şād **idesin**
zihi cānan ki anları **göresin** (KEMŞ.-265)

resül mihrabı andadur **göresin**
namaz kıilup aña yüzün **süresin** (KEMŞ.-274)

gevdeden çık ki cānuñı **bula** sen
cān gözin aç ki cānlaruñ **ola** sen (İbt.-I/53)

güneş u yél anı yéye bilgil
yaşlığı **gide kalmaya** bilgil (İbt.-I/60)

nese kim kalmadı kimi **soralar**
yoğ neseyi ayıt néte **görelor** (İbt.-I/62)

gendüzün bil ki tenriyi **bula** sen
ölmeye sen ebed diri **kala** sen (İbt.-I/64)

cānuñ içinde iste anı sen
kim **bula** sen işit bunı binden (İbt.-I/67)

dile sığmaz anuñ sözi é dedem
dek **turam** az ile kanā'at **édem** (İbt.-I/77)

türk dilin bilürmisedüm ben
söz ile bellü **göstereydüm** ben (İbt.-I/78)

ölmegün ma'nisi budur gey bil
nefsün öldür kim **ola** sen bismil (İbt.-I/10)

gözlerün ben **açam** ki gey **göre** sen
degmelerden néçe néçe **sora** sen (İbt.-I/19)

gendüzünden cihānı ger **sora** sen
biñ cihan ol cihānda sen **göre** sen (İbt.-I/28)

deniz içre balıkların **göre** sen
ol balıklar ile bile **dura** sen (İbt.-I/30)

duruban anda sen balık **ola** sen
ne kim ister isen bayık **bula** sen (İbt.-I/31)

ölmegi ol denizde **görmeye** sen
göre sen ne ki varsa **sormaya** sen (İbt.-I/32)

ben néte **aydam** eren sırrın size
ol kulağ kanı ki bu sırlar sığa (Reb-II/55)

severem sini cān bigi haṭā didüm m'āzallah
ne miḳdārı ola cānuñ ki **benzedem** sāña cānı (HD1-2/2)

gönli dilemez ben ne **édeven**
cānı dartmaz benle **édeven** (Reb.-XVII/1)

eyle kim oldum ben anuñ içün
ḫālüm görmez ben né **édeven** (Reb.-XVII/4)

anı dilerüm anı severüm
ol bini sevmez ben ne **édeven** (Reb.-XVII/5)

binden yég eger **ola** bunler
paşadur baqmaz ben ne **édeven** (Reb.-XVII/6)

ayttum ben aña mālum sinjündür
katumda durmaz ben ne **édeven** (Reb.-XVII/7)

süçü **içevem** süçü delü **olavam** delü
nem var **vérevem** yéle sini **dutavam** bir gün (Reb.-VIII/3)

türkçe eger **bileydüm** bir sözi bin **édeydüm**
tatça eger diler siz gūyam asrār-i ‘ulā (Reb.-III/11)

é ay u güneş kuluñ alduñ cānumı bu gün
ger bir **bağa** sen baña eksük ne **ola** sinden(Reb.-IX/2)

kime gerek ki diri **kala ölmeye** cānı
bu yola gelsün u görsün binümle ol yüzi (Reb.-X/11)

bu cihāndan kim çıķarsa bizi ol **bile** ki nevüz
yolumuza kim girerse **bile** kuş bigi uçavuz (Reb-XVI/1)

vérdüm ad üçünciye yūsuf déyü
maksûdum seni **anjam** unutmayu (Yus.39a/1125)

çık[ar]am şârdan bu<n>lardan **ayrılam**
göresin kim bunlara ben ne **kılam** (Yus.51a/1482)

bünyâmîn eydür buyur kim ben **varam**
ol sūrata **bakam** u **yéyem** ta’âm (Yus.37b/1083)

ya’kûb eydür eydi vér anı **bilem**
eydür ‘azrâ’il saña şunı **dérem** (Yus.42a/1217)

hoca eydür aduñ eyt **bilem** seni
yūsuf eydür **eydem** anlagil beni (Yus.14b/391)

içümdeki derdümi vasf eyleyü
yazdurayum bir bir aña söyleyü (Yus.42b/1239)

saña eytdüm **bildürem** eşit hâli
everem lâyık mıdur uşbu kulı (Yus.15b/434)

aydur yā baba ne **kılayum** (Behç.s.31)

oğlı aydur hîç kimerse kendü peygāberi oğlı başın kesmedi men
dağı **kesmeyem** didi (Behç. s.32)

2.1.7. Rivayet

Rivayet üst fonksiyonu muhtevasında çok sayıda alt fonksiyon bulundurmaktadır. Geçmişte gerçekleşen ve izleri gözlemlenebilen, etkisi devam eden fiilin tamlananın nitelenmesine olanak sağlar. Taramış olduğumuz metinlerde sıkça rastlanmasından mütevellit rivayet sıfat eklerine ve alt fonksiyon örneklerine sıkça yer verilmiştir.

-DI

eger oğ **urmadısa** gül yine bülbül yüregine
neçün kıana bulaşupdur ser-ā-ser cümle peykānı (HD2-I/5)

-(y)UP

resül mirāca hem andan **gidüpdür**
o taş üzre ayağı yir **idüpdür** (KEMŞ-V116/214)

resülu'llāh **diyüpdür** bu sözi hem
anuğ sözi durur derdüne merhem (KEMŞ.-V.9a/163)

saña selām **virüpdî** sulţānuŋ
yā muħammed aħmmed ü maħmūd aduŋ (AhKıy.-141)

-miş

eytdiler Zeliħāya **gelmiş** belā
‘āşık **olmuş** ol bir ‘imrānî ħula (Yus.-20b/570)

ögüt **virmiş** zeliħāya dönmiş girü
kaħımaduŋ zeliħāya anı görü (Yus.-20b/572)

demür ŧarābuzundur çevre yanı
davud peygamber **itmiş** dirler anı (KEMŞ.-V.11a/206)

haŧ u hāl u saçuŋ görüp gönül sevdāsına **düşmiş**
zî miskîn göz ħara idüp ne düşdi bunça sevdāya (HD1-3/4)

İki üstindeki ħapu demürden
üzerine nice **geçmiş** ‘ömürden (KEMŞ.-V.13a/247)

dirîgā çarħuŋ elinden hezārān
ki **kılmışdur** mu’aŧŧal bunça ħārān (Çrh.-1)

şöyle zebün **eylemiş** nefsün seni
saña **binmiş** sen görimezsin anı (Mah.-58)

bizi gör kim **binmişüz** nefsümüze
yöridürüz ŧağ u ŧaş dere gere (Mah.-61)

ħamu kuds ehli bu şudan i çerler
anı eyle **düzetmiş** biŋ erenler (KEMŞ.-V.12a/229)

ki her birini bir kişi **iletmiş**
kimi altun **iletmiş** kimi gümüş (KEMŞ.-V.4a/60)

sen benüm dōstum ḥabībümsin tamām
aduḡı levlāk **okumuşam** be-nām (AhKıy.-153)

olalar bī-hūş ‘akılları gide
şöyle **dimiş** durur nebiyyü'l-hüdā (AhKıy.-22)

ki **yatmışdur** o taḡrınuḡ resūli
düzetmişler üzerinde ūsūli (KEMŞ.-V.13a/250)

şara **getürmemüşler** anda yatur
resulden gelür aḡa dāyimā nū (KEMŞ.-V.14b/287)

bu ḥüsn ü ḥulḡ kılıncı ki ḥaḡ ḡapuḡa **virmiş**
gerek ki her baḡışuḡ biḡ yūsuf-ı ḡul ala (ŞHZ.-IV/3)

içinde var iki yüksek menāre
yapulmuşdur niçe biḡ biḡ dināre (KEMŞ.-V.4a/61)

bir ulu mescid **eylemişler** anda
varıcak bir namaz ḡıl anı sen de (KEMŞ.-V.15a/292)

eylemeyeler hiç ‘ibādet ḥālıka
şöyle heybet **komış** iken ḥāfıḡa (AhKıy.-27)

yusuf peyḡamber atasına yakın
atur **düzmişler** aḡa daḡı bir sin (KEMŞ.-V.13b/266)

şu karşuḡı divardan bir kara ḡaş
resūle **söylemişdür** ḡaldurup baş (KEMŞ.-V.2a/12)

birbiri karşısına **yatmış** anlar
gücün yitse erinme sen dağı var (KEMŞ.-V.13b/261)

bu ka'benün tölai dört yanında
ki mihrablar **düzetmişlerdür** anda (KEMŞ.-113)

nebî zindân **demişdür** dünyâ için
nête râhat olısar ehl-i zindân (Çrh-65)

dağı dört yârınun anda makâmı
geçürmişler orada şubh u şâmı (KEMŞ.-275)

niçe gözleyem ol kaşı ki hışmı yasını **kurmuş**
atar kirpikler oğını peyâ pey gözüne karşı (HD1-4/5)

çün ben beni **unutmuşam** şöyle ki sana **gitmişem**
ne kâlde ne hâldeyisem bir dem karârum yok durur (Yun. Em.52/4)

ya'ni er **gelmiş** erden elini çekmiş şerden
deccâl kopısar yirden âhir zamân olısar (Yun. Em.60/4)

'âşıklar tagında ma'şûklar bâğında
budak **sürmüşler** duduksuz yayalar (Yun. Em.62/4)

geyiklü'nün ol hasan söz **eyitmiş** kendüden
kudret dilidür söyler kendünün söz nesidür (Yun. Em.64/6)

'aynı hırs ol **olmuşdur** nefsine ol **kalmışdur**
kendüye düşmân olmuş yavuz yoldaşa benzer (Yun. Em.66/5)

dürlü dürlü cefânun adını 'ışk **virmişler**
bu cefâya katlanan dosta halvet **irmişler** (Yun. Em.68/1)

her kim 'ışka irişe 'ışk anunla barışa
kim 'ışka müşteriye cânına od **urmuşlar** (Yun. Em.68/2)

gice gündüz oglancuklar söyleriken bülbül gibi
ayrılmışlar anaları sinlerini bekler yatur (Yun. Em.82/6)

bu kıuyuya düşenün birisi ip issi birle bilişür **ermiş** ve anuñ birle
döst **ermiş**(Behç. s.21)

bunuñ atası senün atañ birle düşman erdi ve yitmiş miñ er arada
ölmüş erdi(Behç. s.26)

2.7.1. Rivayet –Atıf

Atıf alt fonksiyonu geçmişe gönderme yapmakta, bir olaya atıfta bulunmakta asıl unsur yardımcı unsur ilişkisinde geçmişe dair bir hatırlatma görevi üstlenmektedir.

-miş

‘aceb degül eger bülbül kılursa nağme-i dāvud
ki gül üstine **duymuşdur** söğüt çetr-i süleymān’ı (HD.2-3)

uñud ıağı dibindedür gör anı
şehīd olup **dökülmüş** anda kanı (KEMŞ.-V.14b/286)

2.1.7.2. Rivayet-Ayıplama

Ayıplama alt fonksiyonunda tamlanın tamlayanda üstlendiği görev sebebiyle ima yoluyla bir ayıplama söz konusudur.

-miş

yūsuf eydür uşbu durur işünüz
kıl diyüben **şatmış-sız** kardaşunuz (Yus.45a/1303)

yūsuf eydür **almış-sız** etmegini
girçek midür **çıkarmış-sız** gönlegini (Yus.44b/1295)

soñı dañı **göm-mișsiz** Şu koyu
katı **dögmiș-siz** anı ölsün diyü (Yus.44b/1296)

bırak-miș-sız anı Őonra bir kuyuya
kul diyüben **Őatmiș-sız** harām yiye (Yus.4b/1302)

2.1.7.3. Rivayet- Benzetme

Tamlananın niteliğini anlatmak için o niteliği başka bir Őeye benzetme yoluyla aktarmayı sağlar.

-(y)UP

cihān cennet **olup** durur ser-ā ser ger inamazsañ
gözünj nerkis gibi aĉ gör ki güldür ĥūr u ğılmāni (HD.1-1/11)

-miș

aña dañı ağır ağlas **duđulmiș**
sanasın üstine altun **ekilmiș** (KEMŞ.-256)

aşık mı diyem ben ana tanrının uĉmagın seve
uĉmak dañı **tuzagımiș** mü'min cânların tutmaga (Yun. Em.1/4)

bir dem sanasın kış gibi Şol zemheri **olmiș** gibi
bir dem beŐâretten togar hoş bâğıla bostān olur (Yun. Em.49/2)

geldi geĉdi 'ömrüm benüm Şol yıl esüp geĉmiș gibi
hele bana Şöyle gele Şol göz aĉup **yummiș** gibi (Yun. Em.388/1)

işbu söze hak tanukdur bu cân gevdeye konukdur
nir gün ola çıka gide kafesden kuş **uçmuş** gibi (Yun. Em.388/2)

miskîn âdem oğlanını benzetmişler ikinciye
kimi biter kimi yiter yire tohum **saçmış** gibi (Yun. Em.388/3)

tamām koyın içine kırt **kirmiş** kibi ol on iki miñ eri bölük bölük kıldı
(Behç. s.27)

2.1.7.4. Rivayet-Diğerlerinden Ayırma/ Zümre Oluşturma

-miş

bir kitâbda **okımışdum** ben anı
ârzûlardum görmege dün gün seni (Yus.5b/120)

sultân-ımiş anladum bildüm anı
mışra gel didi bulasın sen beni (Yus.13a/346)

ol kişi eydür **peygâber imiş** aşluñ
sen şiddîksin kabûldur du'ân senüñ (Yus.14b/ 399)

döndi eydür yinji **toğmuş** genç oğlan
nice söyler söylemez bilmez lisân (Yus.20a/554)

şol kişi kim nefsin **öldürmiş**-durur
kendüzinden tañrıyı **görmüş**-durur (Mah.-4)

yarın anda halâyık cem' olısar
kimi kayguya **yatmış** kimi şādān (Çrh.-33)

bir dem gelür 'isâ gibi **ölmüşleri** diri kılır
bir dem gelür güm-râhleyin yolında ser-gerdân olur

(Yun. Em.49/12)

î **düşmüşleri** kalduran î rahmet denizine dalduran **düşmüşleri** sen
kaldurğıl (Behç. s.25)

-(I)K

bu şıfatlu bellü ev eyle sen bil **ayık**
andan vara ol eve babam **bayık** (Yus.49b/1439)

kişi gerek bile anı hem **uyanık** ola cânı

bilürsin dünyâ seveni baykuş gibi vîrândadur (Yun.Em.44/3)

sen uyursın ol **uyanık** eksügüni bilgil **bayık**

dahı niçe bulam tanık yoldaş u hem râz-dâr durur (Yun.Em.61/7)

sen gerçek 'âşıkısan dostun dostına dost ol

ger böyle olmazısan dostun dimegil **bayık** (Yun.Em.131/3)

ayık olup oturma **ayiksuzlar** getürme

severem 'ışk esrugin ben ayık olımazam (Yun.Em.188/6)

yüri hey sũfi zerrâk ne sâlüslük satarsın

hakdan **artuk** kim ola kula dilek viresi (Yun. Em.378/8)

2.1.7.5. Rivayet-Durum Bildirme

Gerçekleştirilen eylemin hangi durumda, hangi şartlar altında ve ne şekilde gerçekleştiğini bildirir.

-(y)UP

rabden selâm getürdi eydür aña
dahı altmış ay **çalup**-durur saña (Yus.50b/1474)

bil-leri her birisinün **üzülüp**
ağlaşurlar bunlar anda **düzülüp** (Yus.27b/787)

'âşıkları sorarsan bî-mezheb ü bî-millet
yolda **kalupdur** sakın gice vü gündüz sayan (Yun. Em.236/5)

yûnusı ögen ögsün sögen yûnusa sögsün
keçe suya **salupdur** ne durur irte gice (Yun. Em.342/7)

-miş

kul küllün min İndi'l-lâh ansuz degülem v'allah
ben hak'ıla hak **olmuşam** agyâr iden gelsün berü (Yun. Em.-287-2)

eytdi ey yūsuf esirgegil hālüm
tīmar eyle **düşmişem** tūtğıl elüm (Yus.31a/883)

söyler eydür kıanı ol gözüm nūrı
ölmüşidüm uşbu gün oldum diri (Yus.38a/1104)

hudāvendā şükür olsun tıapuñā
ki niyyet **dutmışam** varam kapuñā (KEMŞ.-1)

düşer imiş oğul kıızı firākı
bedel olmaz kóyine şām ‘lrākı (KEMŞ-309)

çün yūsuf’ı yokladılar devede
kaçmış ol kıl [di]diler feryād ide (Yus.9a/238)

kimi âh idüp kılur zârı günehdür elinde varı
göçmüş yatur kara yiri miskînleri gülenni gör (Yun. Em.22/3)

merdân-ı hak bu dünyâda maksûdlara kalmadılar
mülk-i bekâ **bulmuş** iken meyl-i fenâ kılmadılar (Yun. Em.40/1)

‘âşık bu dünyâyı n’ider ‘âkıbet bir gün terk ider
‘ışk etegin **dutmış** gider her kim gelürse saladur (Yun. Em.59/4)

gitdi begler mürveti **binmişler** birer atı
yidügi yohsul eti içdügi kan olısar (Yun. Em.60/3)

her kim ‘ışka sataşdı ol dem kaydadı taşdı
kim delü dir kim uslu dört yanında **turmuşlar** (Yun. Em.68/3)

sabâhın sinlere vardum gördüm cümle **ölmüş** yatur
her biri bî-çâre olup 'ömrin yavı **kılmış** yatur (Yun. Em.74/1)

2.1.7.6. Rivayet –Eğilim

Fiili meyilli olma noktasında tamlar.

-miş

bu medhi çun hoşınca **dinlemişdüm**
aluban hem bilemce **gizlemişdüm** (KEMŞ-316)

bî-çâre yûnus'ı gör derdile hayrân **olmuş**
anun her bir nefesi şehd ü şekere benzer (Yun. Em.69/10)

2.1.7.7. Rivayet-Genelleme

Belli bir zümre üzerinden özele inmeden, genelleme yapıldığını belirtir.

-miş

bağış olsun yâ benüm dōstum resûl
sen meleksin **yaradılmış** saña kul (AhKıy.-373/150)

şûretin görür aña kalur 'acab
zî **yaratmış** dir beni ol ferd-rab (Yus.7b/192)

benden görklü dir yaratmadı çalap
zî **yaratmış** dir beni ol ferd rab (Yus.11a/292)

her birine tanrıdan bir bağışidi
levh üzre böyle **yazılmış-ıdı** (Yus.12a/323)

uş irişdi diye ol maħřer güni
yaradılmışa şola aŗun ni (AhKıy.-19)

2.1.7.8. Rivayet –Kesinlik

Rivayet bir aktarım fonksiyonudur. Dolayısıyla aktarımların, aktarıcının yorumunu içermesi kaçınılmazdır. Fakat kesinlik alt fonksiyonu, aktarılan şeyin kesinlikle doğruluğuna inanmayı içerir. Kesinlik fonksiyonu şüphe içermez bunun aksine aktarılan şeyin doğru olduğunca tam inanç ve güvenme söz konusudur.

-mış

ol **yazılmışdur** bitide bel-gl
ol bitidr bunlara gr ne kılu (Yus.44a/1273)

cennet cehennem şamu kudsde bellü yiri şamu
bunı bilür hāř u ‘āmu sābit **olmışdur** āyeti (KEMş-351)

evvel gönül levhinde hak **yazmışıdı** n bir varak
bu şimdi okınan sebak ezel-i āzāldan gelür (Yun.Em.42/6)

nitekim hādıř içinde **kelmış** durur (Beh.s.19)

2.1.7.9. Rivayet-Mübalağa

-(y)UP

günāhlarum benim hādden **aşupdur**
deŗizlerden biter olup **taşupdur** (KEMş.-6)

yıl on iki ay 'ışk odı içümde uş **yanup** durur

yandugunca artar kokum devrüm geçüp solmaz benüm
(Yun.Em..214/6)

eridi karlı taglar zerre zerre

deniz 'ummân **olupdur** 'ışk elinden (Yun. Em.245/4)

2.1.7.10.Rivayet-Olgü

Olgü alt fonksiyonu hem bir sonuca işaret eder hem de olayı geliştiren eyleme dikkat çeker.

-miş

yidi yıldan [kim] üç ay **kalmışdı**
kim tahıl tahrîsi **tükenmişdi** (Yus.29b/838)

yūsuf eydür nice düş **görmışdi**
atası düşün nice **yormışdı** (Yus.34a/980)

tolayı yanı ferşdür ka'benüñ
yapılmışdur aña otuz iki mîl (KEMŞ.-104)

yaradılmış bu şerbetden dadısar
ulu giçi durur ol işde yeksân (Çrh.-61)

gözünje nêçe gördünj é uslu
ki ma'şūmlar **kırılmışdur** vebādan (Çrh.-50)

yaradılmış cemî' i öliserdür
kalısdur hemān ol ferd ü rahmañ (Çrh.-32)

anun üstinde bir zencirde kandil
aşılmışdur yüz altmış kandil bil (KEMŞ.-151)

soñucu mısra sultān **olmuş** idi
atası ya'küb onı **bulmuş** idi (KEMŞ-55)

sen ğani'sin kamulardan iy hoca
in'āmun var **yaradılmış** muhtaca (Ah Kıy.-301)

andan eydelüm kim ol durur kadim
yaradılmışdan münezzehdür 'azim (Ah Kıy.-364)

hudāvendā şükür olsun tapuğa
ki niyyet **dutmışam** varam kapuğa (KEMŞ.1)

istediler dört yañadan tağılu
ol **oturmuş** kabır üzre zarı kılu (Yus.9a/239)

eyde-lüm kırt kapdı yūsufı ata
biz **tağıılmışduğ** geyige oğ ata (Yus.5b/131)

iledürler yūsufı hem odağa
yūsufun kardeşleri **çıkmışdı** tağa (Yus.8a/204)

haznedāra buyurur var gör dağı
kalmış var mı anda mālumdan dağı (Yus.14b/404)

çünkü yūsuf girdi bağıdı sarāya
iki şüret gördi **gelmiş** bir araya (Yus.17b/485)

ol ağacın budağı on bir idi
bir **kesilmiş** kâmusından yig-idi (Yus.23b/672)

suçum yokdur didi başa ağlayu
unutmuşam bir yıl-dur ben anmayı (Yus.25b/ 721)

bile gitmek diledi nebiyle
bucağı şahrenin **kalkmışdı** bile (KEMŞ-217)
o dostlar kim **dirilmiş** bunu dinler
kimi 'âşik oluban niyet eyler (KEMŞ-318)

hâkun toksan toktuz rahmeti anda
ki **yapılmış** görün mescidler onda (KEMŞ-305)

dört yüz kırk dört tabakât evliyâya
virilmiş anlara kerâmetün var (Yun. Em.48/14)

bir dem görür **olmuş** gedâ yalın tene geymiş 'abâ
bir dem ganî himmet ile fagfûr u hem hakân olur (Yun. Em.49/7)

yanmışam 'ışkuna tâ kül olunca
boyandum rengüne solmazam ayruk(Yun. Em.129/5)

-(y)UP

delüpdür cigerümi gamzen oğı
ara yürekde **gör** peykânı yok mı (HD.2-IV/48)

kubaysar toğı dibinde bir latif yir
meger anda **toğupdur** ol 'ali şîr (KEMŞ.-133)

-(y)l

kime indiyse ol nüzûl ana gelür cümle usûl
ta'ziyete varurisa ol **ölüye** rahmet olur (Yun. Em.46/8)

'ışk erinün gönli **tolu** pâdişâhun haznesidür
'ışksuz âdem ne anlasun şerî'atun ma'nîsidür (Yun. Em.59/1)

iy tanrıyı bir bilenler cân hakka kurbân kılanlar
ölü degüldür bu cânlar 'ışk gölinde yüze durur (Yun. Em.72/5)

ya'kûb'un on iki oğlu **düzülü**
kıldılar yûsuf'a ne ki **yazulu** (Yus.37a/1064)

2.1.7.11. Rivayet- Övgü/ Takdir

Övgü alt fonksiyonunda tamlananı tamlayanda gerçekleştirmiş olduğu eylemden dolayı takdir etme ve yapılan eylemi övgüyle anma söz konusudur.

-(y)UP

çu mihrâbuñ yanında mihrâb var
ne san'at harc **olupdur** zi'aceb kâr (KEMŞ.-V.8a/148)

allâh eyde bu kez inün yirlere
nür gözedün o **batupdur** enver (AhKıy.-132)

direk üzre turur küllî kemerler
ki harc **olupdur** aña nice zerler (KEMŞ.-U36-41)

muhammed bir denizdür 'âlemi **tutup** durur

yitmiş bin peygamberler gölinde muhammedün (Yun. Em.145/3)

-miş

hüsn ü 'aṭā **virmiş** saṅa ol ḥālik-i reybe' l-menün

her kim seni sevmez ise ḳul innehüm lā ya'ḳi lün (ŞHZ.-V/I)

'acāyib yir **imiş** kuds-i mübārek

yaratmış anı şun'ından tebārek (KEMŞ.-189)

senün için **düzmişem** 'ālemleri

'arş u kürsī levḥ [ü] ḳalem yirleri (AhKıy.-151)

zī ki görklü **eylemiş-sin** sen bunı

illā bunda ḳotīfar yok pes ḳanı (Yus.17b/488)

uçmaḳdan bir taş getürür levni aḳ

incü gibi anı **yaratmışdı** ḫak (Yus.22a/615)

gül-i sūrī gül-i sūsen gül-i nesrīn gül-i ra'nā

bu dördiyle **bezenmişdür** cihānuḅ çār erkānı (HD1-1/6)

gümişden yaşşı bir mih **dokunmuş**

oracuḳdur ebūbekrün nişānı (KEMŞ-34)

anı gördi ol yūsuf batdı ṭaṅa

zī ki 'aşḳ **virmişidi** taṅrı aṅa (Yus.31b/901)

bir perī kıızı **yaratmışdı** çalap

ḳaçan ḳılsa ḳuṭayfer bunı ṭaleb (Yus.32a/916)

2.1.7.12. Rivayet-Sürerlik

Eylemin bir süre devam ettiğini daha sonra sonuçlandığını bildirir.

-DI

yüregümde ne datlu 'ışkuñ odı
yüregüm 'öd bigi **yandıydı** dütti (Reb.-XXVIII/10)

2.1.7.13. Rivayet-Şüphe

Şüphe alt fonksiyonu da yine tamlayan-tamlanan unsurları göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi gereken bir fonksiyondur. Cümle içinde bir bütün olarak değerlendirildiğinde tereddütleri dile getirir.

-miş

bu arada sehv **varmış** sözümeze
eydelüm ol kıyunuñ vaşfın size (Yus.5a/105)

2.1.7.14. Rivayet-Tasvir

Rivayet yoluyla aktarılan eylemin zihinde tasavvuruna imkân sağlar.

-miş

kim oda **düşmiş** yirü gök yanar
her kim inanmaz bulardur kavm-i ner (Ah Kıy.-165)

nefsün iti saña **binmiş** dün ü gün
sen ne sultānsın ite olduñ zebün (Mah.-60)

haremün dört bucakda dört menāre
kanādiller **dizilmişdür** kenāre (KEMŞ.-91)

baķi içire **yapılmış** kubbe kim var
varıcağaz üşünme aña va va r(KEMŞ.-280)

bilüsüzlük idüp bu kim muķābil oldı yüzine
ķamuya rüşen oldı kim ķatı yüzlü **imiş** gözğü (HD1-4/3)

ol yire var kim **ķurılmışdur** dīvān
oķı ümmetüm berātından revān (AhKıy.-175)

kızıl yaşıl ķamu aķlas divārı
dikilmişdür ķu şırmayıla varı (KEMŞ.-V.13a/253)

inanmazsañ bizlere baķ ũonına
gör ũonın nice **bulaşmış** ķanına (Yus. 6a/145)

gizlemişken yūsufı çıķardılar
hürmetini saķınur ķorķar bular (Yus.8a/208)

şârlu kamu dērilür ol araya
yūsuf **turmiş** sūrati beñzer aya (Yus.13b/371)

barmağın ağızında **ũutmiş** ışıru
tevbe ķıl yarlığan yazuķdan dön[gil] girü (Yus.19a/537)

ağlaşurlar her birisi ũamuda
ũutuşmışlar göynür ü döner oda (Yus.27b/786)

köşkler vire köşķ içinde taķt yüce
hem döşekler **döşenmiş** uçdan uca (Yus.28b/814)

âb-ı hayât'un çeşmesi 'âşıklarun visâlidür
kadehi tolu yüridür **susamışları** yakmaga (Yun. Em.7/7)

bu dünyâ bir lokmadur ağızdadur **çeynenmiş**
çeynenmişi ne dutmak hâ sen anı yutdun tut (Yun. Em.18/4)

'ömrün delim bir okdur yay içinde toptolu
tolmiş oka ne turmak hâ sen anı atdun tut (Yun. Em.18/5)

gideridüm ben yol sıra yavlak **uzamış** bir ağaç
böyle latîf böyle şîrîn gönlüm eydür bir kaç sır aç (Yun. Em.21/1)

'ışkı var gönül yanar yumşanur muma döner
taş gönüller **karamış** sarp-katı kışa benzer (Yun. Em.66/3)

bu dünyâ bir gelindür yeşil kızıl **donanmış**
kişi yeni geline bakubanı toyamaz (Yun. Em.105/3)

düşmüş idük ol kaldırdı birliğin bize bildürdi
içümüze 'ışk toldırdı dürüst oldu imânumuz (Yun. Em.118/7)

andan kirü çıkdı şusuzlıktan bağı **katmış** ve tamağı **depsermiş**
aydur (Behç. s.30)

-(y)UP

kemerleri direk üzre **durupdur**

şağışda bu direkler biş yüz undur (KEMŞ.-90)

halīlu'llah maķamı bir 'aceb şehir

geçüpdür üzerinden bunca dehr (KEMŞ.-238)

2.1.7.15. Rivayet-Tespit

Tespit alt fonksiyonu saptama, ortaya çıkarma, belirli hale getirme fonksiyonlarını taşır.

-miş

çün yūsufı yoķladılar devede

kaçmış ol ķul [di]diler feryād ide (Yus.-9a/238)

gidişde **aymaz imiş** evini ādem

dönişde **üşer imiş** başına gam (Kemş.308)

gönül virdüm belā aldum kad-i bālānı çiuñ gördüm

gönül virmek belā **imiş** bilemedüm bu bālāya (HD1-3/6)

ben dahı 'iyāllerümden **azmışam**

gece gündüz hasretinden **yanmışam** (Yus.161)

gördiler kim kâf<i>le **konmuş** kuyuya

yügrüşüben yēte<r>ler ol araya (Yus.205)

zülfi üstinde gören dir küşe-i ebrūsını

sāyesi **dutmuş** cihānı niçe hōş eyvān olur (HD1-9/4)

haznedâr buyruk tutar varur anja
hazne **tolmiş** mâl-ıla batar taña (Yus.405.)

bağdı gördi gönlek ardından **yırılmış**
kuşayfer bildi Zeliḥā **suçluyılmış** (Yus.20a/562)

yüzlerinden artuķı **yanmış** oda
yanma-mış yüzleri hiç ol ṭāyfada (Yus.27a/764)

ol yolu kendüye iş **kılmışıdı**
ol yolu hem zeliḥā **ṭuyılmışıdı** (Yus.30b/75)

bu kapuya uğradı yolum benüm
kapucu **bilmezimiş** dilüm benüm (Yus.36a/1038)

deginmişdür oğluḡ ulu devlete
ol **batılmışdur** ağırlık ni'mete (Yus.42a/1216)

agaç karır devrân döner kuş budaga bir kez konar
dahı sana kuş **konmamış** ne gügercin ne hod duraç (Yun.Em.21/4)

bildük gelen **geçerimiş** konan girü göçerimiş
'ışk şerbetin **içerimiş** her kim bu ma'nîden tuyar (Yun.Em.28/8)

'ışk durur âfet belâ döndürür hâlden hâle
dost elinden piyâle hoş melâmet **olmuşlar** (Yun.Em.68/4)

vardum bunlarun katına bakdum ecel heybetine
niçe yigit murâdına **irememiş ölmüş** yatur (Yun. Em.74/2)

yimiş kurd kuş bunı keler niçelerün bagrın deler
şol ufacık nâ-resteler gül gibice **solmiş** yatur (Yun. Em.74/3)

topraga **düşmiş** tenleri hakka ulaşmış cânları
görmez misin sen bunları nevbet bize **gelmiş** yatur (Yun. Em.74/4)

miskîn âdem oğlanı nefse zebûn **olmuşdur**
hayvân cânâvâr gibi otlamaga **kalmışdur** (Yun. Em.76/1)

yine kâfir mevlâ birle **bişmiş** degül erdi vaktında beli diyü cevâb
<birmiş>degül erdi (Behç. s.21)

ilerisünde tersâ ermiş yinjile müsülmân **bolmiş** üç künlik yinji
küyegü ermiş (Behç. s.29)

-(y)UP

yiri durur kulağunda dutasen sözüümünj dürin
ki ol dürden hacâlet de **kalupdur** dürr-i 'unmâni (HD.1-3/18)

gözünj aç gaflet içre yatma é döst
ki göçmege **dutupdur** yüzi kervân (Çrh.-11)

resûlu'llah okurmuş hutbe anda
işidenler **gidipdür** qanı qanda (KEMŞ.-46)

bir niçenün gönline şeytânlar **tolup** durur

erenler semâ'ına bunlar gülüşgen olur (Yun. Em.58/4)

yakındur işümün ucı **azupdur** müffî vü hâcı

göreyin diyen mi'râc'ı miskînligin dutsun dimiş (Yun. Em.122/2)

'ışkun beni **yakup** durur gönlüm dosta **akup** durur

divşürimezem ben beni dem-beste kaldum bilmezem

(Yun.Em.192/4)

cânumda ol büt **bitüpdür** gönülümü ol **tutupdur**

hey beni ol **avutupdur** ayruk neye bağlanayım (Yun. Em.216/2)

öyle **idüpdür** ol beni seçemezem dünden günü

alsun teni utsun cânı kon ben ana aldanayım (Yun. Em.216/3)

gönül hayrân **olupdur** 'ışk elinden

ciger biryân **olupdur** 'ışk elinden (Yun. Em.245/1)

niçeler tâc u tahtı mâl u mülki

koyup 'uryân **olupdur** 'ışk elinden (Yun. Em.254/2)

özümün kalmadı sabr u karârı

gözüm giryân **olupdur** 'ışk elinden (Yun. Em.245/3)

zihî mansûr ki ma'şûk yolında

başı ber-dâr **olupdur** 'ışk elinden (Yun. Em.245/6)

ne gördi leylînün yüzinde mecnûn

ki ser-gerdân **olupdur** 'ışk elinden (Yun. Em.245/7)

ne gördi züleyhâ yûsuf yüzinde

işi efgân **olupdur** 'ışk elinden (Yun. Em.245/8)

mahabbet derdine düşeli bülbül

dili handân **olupdur** 'ışk elinden (Yun. Em.245/9)

ayne'l-yakîn **görüpdür** yûnus mecnûn **olupdur**

bir ile bir **olupdur** hakke'l-yakîn içinde (Yun. Em.303/7)

2.1.7.16. Rivayet-Varsayım / İhtimal

Kesinlik alt fonksiyonundan farklı olarak varsayım bildirir. (bkz. Rivayet-Kesinlik)

-miş

kim anı göre beni **görmüşdür** ol
kim anı sora bini **sormuşdur** ol (Reb.-II/136)

resüle 'izzet idip **kalkmış** ol taş
aşa sen ümmet isen çekmegil baş (KEMŞ.216)

bulmuşlar kucuşmuşlar yaturlar
bularuñ yatduğı yâr külli nurlar (KEMŞ.-56)

olalar bî-hüş 'ağılları gide
şöyle **dimiş** durur nebiyyü'l-hüdâ (AhKıy.-22)

okuriken **bilmişidi** ol meger
yūsuf'uñ görkin çalap aşña öger (Yus.5a/110)

feryād ider ol hoca bilün eger
şuç **kılmış** var durur bunđa meger (Yus.9b/245)

eytdiler bir kulumuz vardı bizüm
diñlenüz kim size **gelmiş** doğru sözüm (Yus.8a/206)

döndi yūsuf söyledi zeliḥāya
çok emek **çekmiş-sin** uşbu sarāya (Yus.17b/487)

ol denizden ala çıka anları
abbak ola ol **karmış** tenleri (Yus.28a/802)

yūsuf eydür **degmiş** ola devlete
hem daḥı mışırdaki bol ni'mete (Yus.34a/983)

burāğı anda **komış** şöyle dirler

haber virdi bizebir iki pirlar (KEMŞ.-155)

namāz kıl anda peygamber maķāmı

resül anda **gerçürmiş** subh u şāmı (KEMŞ.-123)

eytdiler zeliḥāya **gelmiş** belā

‘āşık **olmuş** ol bir ‘imrānī ḳula (Yus.20b/570)

mübarek ayağı taşda yir **itmiş**

ziyaretdür ol anda kendü **gitmiş** (KEMŞ.-108)

bilün ‘abbas a ḳublenün içinde

yaturmuş hüseyinle bile anda (KEMŞ.-281)

resül ka’beden çıkmış **gitmiş**

gelüben bu didügüm yire **yitmiş** (KEMŞ.-290)

çu örtüsü ağır aḫlas **toḳunmuş**

sanasın üstine altun **ekilmiş** (KEMŞ.-52)

yarın anda ḥalāyık cem’ olısar

kimi ḳayğuya **yatmış** kim şādān (Çrh.-33)

-(y)UP

ḳapudan daşra iledür ḳor anı

şimdi **ḳoylupdur** anda yūsuf teni (Yus.52a/1523)

medine şehrine andon girdi dirler

talupdur ḥurma ağacı o yirler (KEMŞ.-291)

koyup ibrâhîm edhem tâc u tahtı

yiri külhân **olupdur** 'ışk elinden (Yun.Em.245/5)

yûnus emrem bu hasrete bu zâra

'aceb mihmân **olupdur** 'ışk elinden(Yun. Em.245/10)

2.1.7.17. Rivayet-Yetkinlik, İstidat

Yapılan işi yapmaya yetkin olma durumunu anlatır.

-miş

çu bir zincirde var biş yüz kandıil
musannifler **düzetmiş** anı gey bil (KEMŞ.-220)

direk **eylemiş** nûrı 'arşına
şu 'lesi **irmiş** tamâmet ferşine (AhKıy.-137)

ögüt **virmiş** zeliḥāya **dönmiş** girü
kaḫımaduḅ zeliḥāya anı görü (Yus.20b/572)

yine döndi ağladı zarı kılu
gülmüşken ilerü öḅdin ulu (Yus.34b/ 998)

ḫakuḅ tevkifiyile **düzmişem** ben
resüle vir salavât diḅlegil sen (KEMŞ.51)

seni **kılmışam** ḫamulardan şerif
enbiyānuḅ eşrefisin yâ laḫif (AhKıy.-154)

sun i sākī güle güle bize ol revḥ u reyḥānı
ki gül yine **bezemişdür** bu gün şaḥn-ı gülistānı (HD1-1/1)

çu mazhar **olmuşam** it baḥa çare
ki iblis urdı ..... (KEMŞ.-169)

nebîdür mu'cizāt ile **düzetmiş**
teferrüc itmege bir hoş iş **itmiş** (KEMŞ-209)

üçer durur kapular hem girince
ki **düzmişler** buları hoş yirince (KEMŞ-246)

ol bir yüce sübḥan durur 'aṭāsı çok sultan durur
kullarına raḥman durur (ki) **virmiş** dürlü ni'neti (KEMŞ-V17b/342)

hān-gāhumdur [benüm] mescid ulu
eylemişem içi dervîşler ṭolu (Mah.-29)

allah benüm didüğine **virmişdür** 'ışk varlığını
kime bir zerre 'ışk vire çalap varlığı andadır (Yun.Em.65/6)

bu şârun hayâlleri dürlü dürlü hâlleri
aldamış gâfilleri câzû 'ayyâra benzer (Yun.Em.69/5)

yüz bin yigirmi dört bin güzide peygamberler
ümmetine **buyurmuş** dem evliyâ demidür (Yun.Em.85/4)

çalap nûrdan **yaratmış** cânını muhammedün
'âleme rahmet **saçmış** adını muhammedün (Yun.Em.145/1)

dostum **dimiş yaratmış** hem anun kaydın **yimiş**
ümmetden yana **komış** yönini Muhammed'ün (Yun.Em.145/2)

dünyâ mâlın **duymamış** hîç emânet **artmamış**
derzi biçüp **dikmemiş** tonını muhammedün (Yun.Em.145/4)

-(y)UP

senün 'ışkun beni bende **alupdur**
ne şîrîn derd bu dermândan içeri (Yun.Em.290/7)

yûnus gel gör 'âşıkları niçe yavu **varup** durur
dünyâ-âhret elden koyup ne virende ne alanda (Yun.Em.318/10)

iki cihân varlığını kudret eli **tutup** durur
yol yok durur hîç kimseye sensüz bir adum atmaga (Yun.Em.323/4)

cân gönül hayrân **kalupdur** ma'sûka
ma'sûkıla sürerem devrânımı (Yun.Em.389/2)

2.1.8. Sınırlama

-(y)Asl
gök perdelerin açalar eyü yavuzdan seçeler
ol dem kancaru kaçalar baş **kurtarası** yir gerek (Yun.Em.138/3)

çağrışalar ata ana kardaş kardaşdan usana

yalvaralar ol sübhân'a niyâz **kılası** er gerek (Yun.Em.138/5)

hergiz ölümün sanmaz **ölesi** günün anmaz

bu dünyâdan usanmaz gaflet ögin almışdur (Yun.Em.76/2)

-mA

direkleriñ sağışı üç yüz üçdür

ki **degme** kişi saymaz anı güçdür (KEMŞ-42)

degme bir pençerede envâ'-ı cām

pençereler **ķamusı** kırkdur temām (KEMŞ-201)

2.1.9. Tahmin

Tahmin üst fonksiyonu umumiyetle gelecekle ilgili tasarı, ihtimal, kestirim fonksiyonlarını içerir.

2.1.9.1. Tahmin- Bildirme, Haber verme/ Tespit

Gelecekte olmasına kesin gözüyle bakılan olaylar hakkında tespitte bulunma, haber verme, bilgilendirme görevi üstlenir. Gelecek her zaman ihtimaller üzerine kurulmuş olsa bile haber verme fonksiyonunda bildirilen kaynağa fazlasıyla güvenme ve söz konusu eylem ve olayların kesinlikle gerçekleşeceğine inanma söz konusudur.

-(y)IsAr

yıķa yidica göki dağı i yār
ķırılısar ol ķamu kerrübīler (AhKıy.-67)

yıķılısar bu göklerle bu yerler
ķamusı **olisardur** küllī vīrān (Çrh.29)

nēçe bir **durısar** bu dünyā ĥalkı
nēçe bir **olisar** dünyā ābādān (Çrh.28)

yine altıncı gökūñ rüĥanisin
geçiriserdūr tamāmet ķamusın (AhKıy.-64)

yine üçüncü gökūñ melā'ikin
ķırısardur ķamusın ol bölügin (AhKıy.-57)

şırāta **oğrayısardur** yolūñ bil
ķılıçdan iti dērler inçe ķıldan (Çrh.- 39)

yarın andan **geçiser** sen yol oldur
saķın ēmdi ē ķardaş çıkma yoldan (Çrh.-40)

işit üçüncü bölüginı 'amī
kim bular gözsüz **ķopısarlar** ķamı (AhKıy.-221)

eņselerinden **olisar** yüzleri
çeşme gibi ķan **dökiser** gözleri (AhKıy.-237)

ķamuda bunlar **ķalısarlar** ebed
ĥalāş olmağa bulara yoķdur meded (AhKıy.-250)

ol zālîmler kendü bağırsaqların
çeke çeke **yeyiserlerdür** yarın (AhKıy.-253)

dürlü 'azāblar bulara **olısar**
veylüñ içinde anlar **kalısar** (AhKıy.-254)

'arş gökler menziline **geliser**
gökler ehi kıamu anda **olısar** (AhKıy.-109)

hām gümişden **olıсарdur** işbu yir
muştāfādandur haber ol öyle dir (AhKıy.-108)

bitiser yirden nebāt gibi ādem
atıla panbuķ gibi tağlar o dem (AhKıy.-106)

yaradılmış bu şerbetden **dadıсар**
ulu giçi durur ol işde yeksān (Çrh.-61)

yaradılmış cemī'i **öliserdür**
kalıсарdur hemān ol ferd u raḥmān (Çrh.-32)

olıсарdur işbu haber kim direm
işit imdi niçesidür ve's-selām (AhKıy.-365/14)

āzīne günü **kopıсарdur** 'alāmet
dinle niçe **kopıсарdur** kıyāmet (AhKıy.-9)

yüriyser baş açuķ yalın ayak
biniver diyü öñine geldi burak (AhKıy.-271)

ümmetiçün **kılıсар** nefrīn fiğān
ümmeti diyü **çağırıсар** revān (AhKıy.-277)

hak seni sultân **kılısar** kamuya
on bir kardaşuñ **turısar** tapuya (Yus.2a/28)

yûsuf eydür sâkîye bilgil düşüñ
hayr **olısar** oñısar senüñ işüñ (Yus.22b/634)

-(y)Asl

sözi togrı diyene kuli'l-hak didi çalap
bunda yalan söyleyen yarın **utanasıdur** (Yun.Em.29/3)

niçe ki muhkemise tahtaları geminün
mevc urıcağaz deniz anı **uşanasıdur** (Yun.Em.29/6)

yaratdı hak dünyâyı peygamber dostlığına
dünyâyâ gelen gider bâkî **kalası** degül (Yun.Em.158/7)

bî-çâre 'âsî kullara yarın ol
şefâ'at **eyleyesi** mustafâdur (Yun.Em.80/5)

'azrâil ne kişidür kasd **idesi** cânuma
ben emânet ıssıyla anda bitrişüp geldüm (Yun.Em.181/9)

iş bu ecel şerbetini elbet **dadıarsın**
dadışuna şek yokdur şimdi anı datdun tut (Yun.Em.18/9)

'ışkıla biliş cânlara ezel ebed **olmayısar**

güm-râh olup bu cihânda kimse bâkî **kalmayısar** (Yun.Em.24/1)

bir tona kan bulaşıcak yumayınca mismil olmaz

gönül pâsı yunmayınca namâz edâ **olmayısar** (Yun.Em.24/2)

gönül pâsın yudunısa kibr ü kîni kodunısa

ikrâr bütün olmayınca erden nazar **olmayısar** (Yun.Em.24/3)

bu murdârı divşürenler bu su ile yunur sanur

erden himmet olmayınca 'ömür geçer **yunmayısar** (Yun.Em.24/4)

işidün iy ulular âhir zamân **olısar**

sag müsülmân seyrekdür ol da gümân **olısar** (Yun.Em.60/1)

gitdi begler mürveti binmişler birer atı

yidügi yohsul eti içdügi kan **olısar** (Yun.Em. 60/3)

ya'ni er gelmiş erden elini çekmiş şerden

deccâl **kopısar** yirden âhir zamân **olısar** (Yun.Em.60/4)

aceb mahlûk irişdi göz yumuban dürişdi

helâl harâm karişdı assı-ziyân **olısar** (Yun.Em.60/5)

birbirne yavuz sanur itdügin kala sanur

yarın mahşer güninde işi beyân **olısar** (Yun.Em.60/6)

iy yûnus imdi senün 'ışkıla geçsün günün

sevdüğün kişi senün cânuna cân **olısar** (Yun.Em.60/7)

bu dünyâya gönül viren sonucu pişmân **olısar**

dünyâ benüm didükleri hep ana düşmân **olısar** (Yun.Em.63/1)

iy dostını düşmân dutan gaybet yalan söz söyleme

bunda gammâzlık eyleyen anda yiri tar **olısar** (Yun.Em.63/2)

çünkü **olısar** yiri tar kazançlu kazancı kadar

mü'minlere geldi haber 'âşıklar dîdâr **göriser** (Yun.Em.63/3)

ol günde gök **çatlayısar**

insân niçe **katlanısar**

ol günde kim **korkmayısar**

aglaşalum ol gün içün (Yun.Em.272/3)

hayrum ŧerüm **yazılısar**

'ömrüm ipi **üzüliser**

gidüp sûret **bozulısar**

âh n'ideyin 'ömrüm seni (Yun.Em.384/5)

gidüp gine **gelmeyiser**

gelüp beni **bulmayısar**

bu begligi **sürmeyiser**

âh n'ideyüm 'ömrüm seni (Yun.Em.405/5)

-(y)ACAk

eger ŧerrün ağır gelse é miskîn

varaçaq yêrün olur bil ki nîrân (Çrh.-38)

aña **qalmayıçak** bu dünyâ gey bil

saña hod qalısar degül yaraqlan (Çrh.-81)

böyle bilgil sen **öliçek** cānuñı

cān vérürken gey saqın ĩmānuñı (Reb-II/65)

-(y)A

ala eline ŧürını İsrāfıl

vir ŧalavat işbu sözden ma'nî bil (AhKıy.-26)

ŧu vaqtın ki ire va'de **ölevüz**

sin içinde kara toprak **olavuz** (KEMŞ.-175)

aña yakın durur ol ab-ı zezem
içen kişide hergiz **kalmaya** ğam (KEMŞ-109)

harem ol şehriñ ortası durur hem
anı gören kişide **kalmaya** ğam (KEMŞ-241)

gök u yer anuñ katında bir **ola**
tenriden içi taşı bir sır **ola** (Reb.-II/113)

isrâfil sûrını ura cümle mahlûk turı **gele**
dirilüben haşre vara anda kâzî Sübhân **ola** (Yun.Em. 9/2)

zebânîler çeke tuta götüre tamu'ya **ata**
deri yana sünük düte dün-gün işi efgân **ola** (Yun.Em.9/3)

mâlik çağıra tamu'ya çek anı meydâna getür
hak korkısından tamu'da ditreyüben figân **ola** (Yun.Em.9/4)

mâlik eydür hey hey tamu korkubanı ditrer kamu
tanrı buyruğın tutmayan anda bişe biryân **ola** (Yun.Em.9/5)

zâhirüm eyü adda gönlüm fâsid tâ'atda
bulunmaya bagdâd'da bencileyin bir 'ayyâr (Yun.Em.41/3)

dervîş olan bil **baglaya** tolaplayın çok **aglaya**
her kanda tolap varısa anda bâğ u bostân olur (Yun.Em.97/2)

yidi deniz ü dört ırmak seni mismil **eylemeye**
çünkü işün o hakk'ıla olmadısa kaldun ırak (Yun.Em.128/6)

gitmeye bagrı başı dinmeye gözi yaşı
her dem dervîşün işi âhıla zârı gerek (Yun.Em.142/3)

ağladam ya'kûb'ı ben görmez **ola**
hem yerinden kavzanup turmaz **ola** (Yus.46a/1346)

2.1.9.2.Tahmin-Endişe

Geleceğe dair endişeleri barındırır. Yine tamlama bir bütün olarak ele alınıp yorumlanmalıdır.

-(y)IsAr

toğuna levhine vü kürsine ol âvâz
cümle 'arşı **kırısardur** yir kıomaz (AhKıy.-69)

-gAy

gel ay sâkî ğanîmatdur bu dam nay
ki fardâ kas nadânad ki ne **bolğay** (Mev2-VIII/4)

2.1.9.3. Tahmin-Eğilim

Olması muhtemel olayların bir eğilim dahilinde olabileceğini belirtir.

-(y)ACAk

gelecek nesne gelür, çäre yoğdur
gerek sen yaş yerine ağlağıl kıan (Çrh.58)

-(y)IsAr

kırısar durur hemân kerrübiyân
cân **viriserdür** hemân rûhâniyân (AhKıy.70)

men **aydisar** erdüm hürmā ağaçı-dur diyü yine ayıtmadum
(Behç.s.18)

yûnus imdi sen hakka ir dün ü gün gönlün hakka vir
gönül gözi görmeyince bu baş gözi **görmeyiser** (Yun.Em.24/5)

sübhân bizi **uyarısar** niçe zamân yatmış iken
cânlar teni **isteyiser** terk idüben gitmiş iken (Yun.Em.273/1)

yûnus imdi sen hakka ir dün ü gün gönlün hakka vir
gönül gözi görmeyince bu baş gözi **görmeyiser** (Yun.Em.24/5)

eytdiler sultân olursa ol bize
buyruğ **édiser** dur[ur] kamumuza (Yus.2b/33)

-(y)A

göreler taşlar yirinedür karar
gaflet ile yine meşgûl **olalar** (AhKıy.25)

ecel cāmı şarābın çün **içe** sen
düşe sen ayru kamu dōstlaruñdan (Çrh.53)

2.1.9.4. Tahmin-Gereklilik

-(y)Asl

dünyâ çerb ü şîrîn durur âdem gerekdür **yiyesi**

kem nesneye tama' idüp kesüp kemürüp yutmagıl (Yun.Em.159/7)

muhammed hakk'ı bildi hakk'ı kendüde gördi

cümle yirde hak hâzır göz gerekdür **göresi** (Yun.Em.378/4)

dile rızkını hak'dan nahnu kesemnâ pinhân

nefsin bilmiş er gerek göz hicâbın **silesi** (Yun.Em.378/5)

-(y)IsAr

yûnus anlayuvar hâlün şuna **ugrayısar** yolun

bunda elün ireriken hayr işlere düşdi gönül (Yun.Em.152/16)

kogıl bu dünyâ bezegin bu dünyâ yil durur hayâl

ne vefâ **kılısar** bize çün pusuda durur zevâl (Yun.Em.155/1)

2.1.9.5. Tahmin-İhtimal

-(y)A

gün **ola** kim opa dağlar yerinden
berāber **ola** dūp dūz dađ u yaban (rh.30)

ıla bu dūnyā gōkin zir ū zeber
vir alavāt mutafādandur haber (AhKıy.-53)

gōtūreler dōrt yanında dōrt ‘alem
tekbīr ile tolısardur es-selām (AhKıy.-317)

‘azrā’īl **duta** elinde nūrdan evgān
arraū diyū ađırısar revān (AhKıy.-320)

burnı iinden **dōkile** yūrekleri
dağı parmaqsuz olısar elleri (AhKıy.-218)

amuda bunlar kalısar amı
ebū-bekr **ađıra eyde** yā nebī (AhKıy.-262)

her biri **ala** bihitden bir ‘alem
idiserler tekbīr ile ve’s-selām (AhKıy.-122)

destūr **ola** ūr iinde cānlara
đulđule ile iniserler yirlere (AhKıy.-114)

boyuđ cemetde ūbīye eger salmazise sāye
kim anı cennet ehlinden nazarda bir ōpe **saya** (HD.2-III/1)

çağırasın kimse olmaya meded
aşşı kılmaz anda ata [ve] veled (Mah.-54)

kırıla anda dahı her ne ki var
geçe beşinci kıata ol ün ki var (AhKıy.-44)

içe ol ayağı sulţānı veled
mevlānā sizde olısdur eved (AhKıy.-340)

îş idiser anda kıamu evliyā
kuralar meclisü cümle enbiyā (AhKıy.-336)

bu kez imdi iniserler yirlere
görelor kim resül yetmiş envore (AhKıy.-136)

her sevdügi terkin **ura kayıkmaya** degme yana
her dem anun seyrân-gehi hem zât u hem sıfât olur (Yun.Em.45/2)

kamu halk şol gün içinde **ağlaya**
tañrı beni tam' odından **saklaya** (Yus.52a/1518)

söz üküşdür çünkü vardı kuyuya
imdi dinle ol bezergân **n'eyleye** (Yus.7a/178)

-(y)Asl

ma'nî eri bu yolda melûl **olası** degül

ma'nî tuyan gönüller hergiz **ölesi** degül (Yun.Em.158/1)

gevbersüz gönüllere yüz bin söz eydürisen

hak'dan nasîb olmasa nasîb **olası** degül (Yun.Em.158/3)

sakıngıl yârün gönlin sırçadur sımayasın

sırça sındukdan girü bütün **olası** degül (Yun.Em.158/4)

çeşmelerden bardagun toldurmadın korısan

bin yıl anda turursa kendü **tolası** degül (Yun.Em.158/5)

şol hızır'ıla ilyâs âb-ı hayât içdiler

bu bir kaç yıl içinde bunlar **ölesi** degül (Yun.Em.158/6)

yûnus gözün görürken yaragun eyleyigör

gelmedi anda varan girü **gelesi** degül (Yun.Em.158/8)

bu dünyede dostdan artuk yûnus nesne sevemedi

bilmez misin gayretsüze dost u düşmân **gülesini** (Yun.Em.348/9)

bu yola yarak gerek eksük gerek çok gerek

key demür yürek gerek bu sarp yola **giresi** (Yun.Em.375/2)

yitmiş bin riyâ çeri vardur bu yolda bilün

nefs öldürmiş er gerek ol çeriye **kırası** (Yun.Em.375/4)

didüm iş bu nefesi 'âşıklar hükmiyle

bâhıllıksuz er gerek bir karâra **durası** (Yun.Em.375/6)

biz sevdük 'âşık olduk sevildük ma'şûk olduk

her dem yini dirlikde sizden kim **usanası** (Yun.Em.382/3)

yûnus bu sözlerün senün ma'nî durur bilenlere

'âkil-kâmil olan kişi bu ma'nîye **inanası** (Yun.Em.406/7)

okiyuban yazmadın yanılıban azmadın

yûnus bu 'ışk sözini kim bildi **bilesidür** (Yun.Em.64/7)

taş eydür gelesini bir kadem **basasını**

resûl eydür gelürem buyururısa ol hak (Yun.Em.134/6)

bu yola yarak gerek eksük gerek çok gerek

key demür yürek gerek bu sarp yola **giresi** (Yun.Em.375/2)

-(y)lsAr

döniserdür amusı Şir̄inlige
degiŐürdi dünyāyı misk̄inliğe (AhKıy.-257)

yarın udüsde olur arz-I maĥŐer
odından **dökiserdür** niçeler der (KEMŞ.-143)

bahtludur bunlaruŋla haŐır olan
bunlaruŋla **kalısardur** cāvidān (Ah Kıy.-343)

su'āl **eyleyiserler** étdüęünden
dutar a'zālaruŋı anda lertzān (Çrh.-34)

çelebī 'Ābid ile sultān-ı vecd
rakŐ içinde **olısar** bunlar becid (AhKıy.-342)

avz-ı kevserüŋ Őarābından 'alī
size sākīlik **idiser** ol velī (AhKıy.-339)

birbirine **dutısarlar** anda ayak
selsebīlden Őerbet [ü] Őarāb revān (AhKıy.-338)

anda ser-maĥfil **olısar** muŐtafā
anda sultān **olısar** ol Őafā (AhKıy.-333)

ol ebū-bekr ü 'ömer ü 'osmān u 'alī
bunlar **olısar** muaddemler begi (AhKıy.-327)

on adım yer **inisersür** güneş
yaısar bu cümle 'ālemi āteŐ (AhKıy.-162)

elebî ‘Ārif **dōniser** bŭlbŭle
cān içinde **kılısar** ęulgule (AhKıy.-341)

uralar ‘alem dibinde saf
anda bāṭıl **olısar** lāf (AhKıy.-312)

daḫı ardınca **durısar** mīkā’īl
gökler ehli ile hem ‘azrā’īl (AhKıy.-113)

yaradılmış bu Şerbetden **dadısar**
ulu gii durur ol işde yeksān (rh.-61)

nebî zindān demıŐdŭr dŭnyā iŭn
nēte rāḫat **olısar** ehl-i zindān (rh.-65)

dirġā kim **uısar** kuş afesden
dirġā kim **ŭriyiser** bu ebdān (rh.-66)

dirġā **yatısaruz** sın içinde
geıser ũstŭmŭzden nēe ezmān (rh.-67)

ben ‘ācizem didi ılamadum hŭner
daḫı ardınca **aırısar** yā ‘ōmer (AhKıy.-264)

bu sevdāḫ odıdur dŭn gŭn yanar iimde pinhānī
sirāyet idŭben bir gŭn **dutıŐısar** sŭveydāya (HD.1-3/8)

muŐṭafā **idıser** ol demde figān
muŐṭafā tācın yire ura revān (AhKıy.-269)

dura ‘imrān daḫı ardınca mŭsā
mŭsā ardınca **durısar** ‘īsā (AhKıy.-209)

şag yanında medh okuya cebrâ'îl
şol yanından āheng **diyiser** isrāfîl (AhKıy.-318)

'aķabinde **yüriserdūr** mîkâ'îl
götüre sancaķ öñince ıarıa'îl (AhKıy.-319)

ādem ardınca **durisar** nūh nice
nevha **kılısar** bulor dağı şafā (AhKıy.-196)

bizi dağı **diyiser** kerrübîler
başlu başın açalar cümle bular (AhKıy.- 280)

yarın anda ĥalāyık cem' **olısar**
kimi ķayguya yatmış kimi şādān (Ćrh.- 33)

aşıklarun gönli gözi ma'şûkın isteyü gider
ayruk sûretde ne kalur kim **kılısar** zühd ü tâ'at (Yun.Em.17/2)

sorı hisâb **olmayısar** dünyâ âhiret koyana
münker ü nekir ne sorar terk olıcak cümle murâd (Yun.Em.17/6)

sevdükli sevdügile bile **kopısar** yarın
benüm işüm yarına koymaz bugün soyakdı (Yun.Em.363/5)

nefsin müsülmân iden hak yola togru giden
yarın ana **olısar** Muhammed şefâ'ati (Yun.Em.380/6)

oldı âhir senün ol kardaşun

görisersin hoş-dur[ur] senün işün (Yus.38a/1102)

yâ oğul hoşdur senün [uşbu] düşün

saltanatla **gêçiser** 'ömrün yaşun (Yus.2a/27)

ol but eydür nebîdür sen sevdüğün

eyle takdîr **olısar** dergil ögün (Yus.16a/436)

eytdiler bildür düşümüz ta'bîrin

ne **olısar** eyt bize birin birin (Yus.22b/633)

eytdi bir yıl **yatisardur** ol tamâm

bir yıldan sonra anı sultân kılâm (Yus.23a/658)

-(y)ACAk

o kapudan içeri **giricek** sen

ziyâretler var anda eydeyim ben (KEMŞ.273)

görecek yir durur ol dağı iy yâr

veli hayli ırâkdur ol yire şar (KEMŞ.-V.15a/289)

2.1.9.5.1. Tahmin –İhtimal/ Öneri

İhtimal alt fonksiyonu öneri alt fonksiyonunu da içerebilir.

-(y)A

o şofranuñ yiri bellüdü anda
varıcağız **göresin** anı sen de (KEMŞ.V76/128)

2.1.9.6. Tahmin-Kıyas

-(y)IsAr

ne ħarīrler **benzeyiser** onlara
kim bular şöyle **batalar** envere (AhKıy.-256)

2.1.8.7. Tahmin-Söylenti/Sürerlik

-(A/I)r+_mİş

ebubekrile orda **olur imiş**
mağāra içre nice gün ħalur imiş(KEMŞ.124)

imām mālīk daħı rükn-i yemende
namāz **ķılır imiş** ol daħı anda (KEMŞ.115)

2.1.8.8.Tahmin-Taaccüp

-(y)Asl

miskîn ol yāre miskîn gide senden kibr ü kîn

rûzigâr gelür geçer pes kime **kalasıdur** (Yun.Em.64/5)

bundan böyle **n'olasını** degme 'akıl şerh itmeye

'âşıklara miskîn yûnus hoş haber degürü gelem (Yun.Em.182/10)

bundan böyle dostıla bilmezem **n'olasını**

şimdiye degin 'ömrüm geçmiş yok sevdâyıla (Yun.Em.338/6)

anma mısın sen şol günü cümle 'âlem hayrân ola

n'idesini bilimeye bî-hod u ser-gerdân ola (Yun.Em.10/1)

-(y)IsAr

dânişmend okur dutmaz dervîş yolın gözetmez

bu halk ögüt işitmez ne sarp zamân **olısar** (Yun.Em.60/2)

oldur âhir oldur ebed hem dillerde *küfven ahad*

evliyâ geçdi dünyâdan bir sâ'at kime **kalısar** (Yun.Em.63/5)

2.1.8.9. Tahmin-Tasvir

Gelecekte olması muhtemel olayların zihinde tasavvur edilmesine olanak sağlar.

-(y)ACAk

kızıl mermerden altıdur diregi
görenün **doacak** yokdur yüreği (KEMŞ.-223)

bu dünyâ kesb **idecek** yir durur bil
hüner ehlinden iseñ oşda meydân (KEMŞ.-82)

-(y)AsI

dükelinden bu 'ışk yakın yûnus hatâ kılma sakın
'ışkdan su'âl sorılıcak cevâb **viresi** hâl gerek (Yun.Em.138/6)

cânım kurbân kılam ana ger cân kabûl kılurısa
kaçanısa **ölesiyem** niçe bunda diri turam (Yun.Em.205/5)

ne kapu vardur giresi ne yimek vardur **yiyesi**
ne ışık vardur **göresi** dün olmuşdur gündüzleri (Yun.Em.368/7)

-(y)IsAr

öliserüz bellü beyân gizlü içümüz olur 'iyân
teneşür üstine konup halk öninde yuvunıcak (Yun.Em.127/2)

2.1.8.10.Tahmin-Yetkinlik/ İstidat

-(y)Asl

dostdan yana giden kişi kendüligin **koyasıdur**

dünyâ duta gelen harîf geçmeyiser bu dîvânda (Yun.Em.318/8)

kime ki dost gerekise eydeyim ne **kılasını**

terk eyleye kendözini hîç anmaya **n'olasını** (Yun.Em.348/1)

lâyık degüldür degme cân dost yolında harc olmaga

ümîd dutar cümle 'âşık dosta kurbân **olasını** (Yun.Em.348/4)

menzili irak bu yolun bu yola kim **varası**

müşkili çok bu hâlün bunı kim **başarası** (Yun.Em.375/1)

dilsüzler haberini kulaksız **dinleyesi**

dilsüz kulaksuz sözün cân gerek **anlayası** (Yun.Em.382/1)

ma'nî eri bu yolda melûl **olası** degül

ma'nî tuyan gönüller hergiz **ölesi** degül (Yun.Em.158/1)

ten fânîdür cân ölmez çün gitdi girü gelmez
ölürise ten ölür cânlar **ölesi** degül (Yun.Em.158/2)

yûnus imdi saladur gel gidelüm yoklığa
göz eger lâykısa hak dîdârın **göresi** (Yun.Em.375/8)

gine biz bahrî olduk denizden gevher aldük
sarrâf gerek gevherün kıymetini **bilesi** (Yun.Em.378/2)

yüri var epsem ol a ne simsârlık satarsın
'alî gibi er gerek iş bu sırra **eresi** (Yun.Em.378/3)

yüri hey sûfî zerrâk ne sâlûslık satarsın
hakdan artuk kim ola kula dilek **viresi** (Yun.Em.378/8)

-sA

bu iki halka arası kilid bil
çıkarsañ ışığıne var yüzün sil (KEMŞ.-98)

bu yolda çünki zahmetler çekersin
çu rahmet **iderise** nola gufrân (KEMŞ.-81)

-(y)A

kim sini **göre** u 'âşık olmaya
ya eşekdür yâ ki taşdur yâ ağaç (Reb.-XIX/7)

İsrâfîl **ala** şûrî bir kez ura
urur iken şûr içinde **söyleye** (AhKıy.-17)

kim bile ilte anı cân tenriye
uçmak içre hürîlerle **yorıya** (Reb-II/66)

-(y)IsAr

topı kim **alısar** çevgânumuzdan
bu çevgân topıla meydân benümdür (Yun.Em.31/4)

zevk u riyâ didükleri boynını urmayınca ben
şâh-ı kerîm'e sıdkıla kanda **bulısaram** visâl (Yun.Em.155/6)

sen bunda işe geldün uş yine **varısarsın**
henüz sen kul olmadın sultân arzû kılursın (Yun.Em.255/8)

sabrıla benüm işüm niçe **varısar** başa
şol dostumun nüvahtı cânuma cân bıraktı (Yun.Em.363/4)

ne kim senün cevrünile geçürmişem ben günümi

'ışkun odı **ıkarısar** 'arş'a degin dütünümi (Yun.Em.409/1)

bu cümle 'âşık olanlar 'ışkıla geldiler bile

müşâhadeye gark olan **düşmeyiserdür** ol eve (Yun.Em.2/8)

yûnus imdi bildüm dime miskînlige elden koma

kimde miskînlık varısa hak dîdârın ol **göriser** (Yun.Em.63/7)

hey niçe **sabreleyiser** dost yüzini gören kişi

ol hakîkat gördüm diyen kendözinden şaşa gelür (Yun.Em.73/4)

bu dervîşlik berâtın okımadı müftiler

kim ne **biliser** bunı bir 'acâyib varakdur (Yun.Em.84/6)

cihânda kim **giriser** bu işün arasına

yâ kim hükm idebile sultân u hândan fârig (Yun.Em.126/3)

kim şükrâne **yitüriser** bir kez seni görmeklige

hâşâ anı gören kişi niçe **ırsar** gözini (Yun.Em.359/2)

böyle şîrîn kılıncıla her kancaru bakarısam

yitmiş iki milletine **geçüriserdi** sözini (Yun.Em.359/5)

yûnus girçek 'âşıkısan ırılmadın togru durgıl
ırılmadın togru varan ol **göriserdür** dîdârı (Yun.Em.408/7)

gözler nite **göriser** kimse nite iriser
iki cihândan öte kurduk sayvanumuzu (Yun.Em.416/10)

2.1.10. Yetkinlik, Elverirlik

Yetkinlik, Elverirlik bir üst fonksiyon ifadesi olup muhtevasında “*diğerlerinden ayırma, dilek, olgu, âdet, sebep belirtme,sınırlama,sürerlik,uyarı, zümre olşturma*” alt fonksiyonlarını bulundurur.

-(y)A

nice cem 'idesin dünyâ metâ 'ın
sanursın şöyle kalur iş bu devrân (KEMŞ.85)

anuñ üstinde bir zencîrde vardur
şol ak mermer **bağasın** sanki kardur (KEMŞ.V8b/150)

öñindedür resülün kademi hem
yüzün ki **ola** derdine merhem (KEMŞ.213)

çu mi' rāca gelincegez muḥammed
salavāt vir **olasız** anja ümmet (KEMŞ.154)

ussuñı koğıl delü ol bu yola
bu yola bir cān vèren yüz cān **ala** (Reb-II/58)

ol yère ek cānı kim bir yüz **ola**
ekmeyen anda hāli yavuz **ola** (Reb-II/60)

dilerisem ten **eyleyem** dilerisem cān **eyleyem**
gönlümi tūr cānum mûsâ 'ışkı sūleymân **eyleyem** (Yun.Em.173/2)

dirlik bana karşu gele ben dirliğün boynın **uram**
ölüm eger vâcib ola cānumı kurbân **eyleyem** (Yun.Em.173/3)

'İsâ ki Meryem'e varur şöyle varam ben ol hakka
fazlı yolında ol Hakk'un 'âlemi handân **eyleyem** (Yun.Em.173/4)

kamusın **bağışlaya** Rahmân durur
tamusın **göstermeye** Rahîm durur(Yus.1b/6)

siz **varasız** dümügesiz oyına
korkaram kim yûsuf'uma kurt yöne (Yus.3a/49)

oğluñı ilkin senüñ **kavuşduram**
andan ol Ya'kûb'a oğluñ **érürem** (Yus.46a/1345)

ağladam ya'kûb'ı ben görmez ola
hem yèrinden kavzanup turmaz ola (Yus.46a/1346)

yohsa getürmezsenüz ol kurdı siz
du'â **kılam** kamu helâk olasız (Yus.6b/151)

söyleyem bu şart ile çün **bilesin**
kim-idügüm<i> halka **bildürmeyesin** (Yus.14b/392)

eytdiler sabr eyle **éresin** aña
sabr éden hayra érer öñdin soña(Yus.13b/365)

-(y)An

teñridendür diri ki cān vérdi
teñri yolın **uranları** kırdı (İbt.-I/50)

ussuñı çoğıl delü ol bu yola
bu yola bir cān **vèren** yüz cān ala (Reb-II/58)

ol yère ek cānı kim bir yüz ola
ekmeyen anda ħāli yavuz ola (Reb-II/60)

anı **dutanlar** cihān issi olur
bil ki anlardan cihan diri qalır (Reb-II/72)

qıra feriştesini dördincinüñ
şeytānı istiğfār ile **incidenüñ** (AhKıy.-59)

kıla altıncı göki dağı virān
bu qamu cümleye ol rızkın **viren** (AhKıy.-368/65)

nitekim ağaçı boyı üzre qāyim **dutan** yir içindeki kök erse tevĥīd
kelimesin dil üzre qāyim **dutan** köñül içindeki ma'rifet durur
(Behç. s.15)

ilk nefsi bilmek durur ikinci ni'meti bilmek durur üçinçi ni'meti **bireni**
bilmek durur (Behç.s.18)

Ī düşmişleri **qalduran** Ī rahmet denjizine **dalduran** düşmişleri sen
qaldurğıl (Behç.s.25)

-DUK

müzeyyendür münakkaşadur o dahı
diyeyim **görgüdü**m gibi i ahı (KEMŞ-146)

altununı çok pâdişahlıgı ulu
söylemez **söyledüğü**n sözi delü (Mah.40)

miskîn yûnusun dünyede **güldü**gini işitmeyin
agladugum isteyene gözüm bınar olsun ana (Yun.Em.13/7)

-(y)lcl

terk idesin taht u tâcı bilesin itdüğü'n göçi
muhammed hak **yalvarıcı** şefâ'atçimiz andadur (Yun.Em.44/7)

gele sana cân alıcı dahı cân alur kılıcı
'aklunı başdan **alıcı** bir dem amân virmez ola (Yun.Em.6/3)

evvel gele şol yuyucu ardınca şol su **koyucu**
eledüp kefen sarıcı bunlar hâlün bilmez ola(Yun.Em.6/4)

terk idesin taht u tâcı bilesin itdüğü'n göçi
muhammed hak **yalvarıcı** şefâ'atçimiz andadur (Yun.Em.44/7)

n'ola yûnus sevdiyse çokdur hakkı **seviciler**

sevenleri gördiyidi anun için boynın eger (Yun.Em.77/8)

ben 'âbidem ben ma'bûdam kamu yirlerde hâzıram

zâlimlerden dâd **alıcı** miskînleri dutan benem (Yun.Em.195/9)

cân **alıcı** hod geliser emâneti vir diyiser

ben emâneti issına vireyim andan varayım (Yun.Em.210/3)

ol kâdir-i kün feyekûn lutf **idici** sübhân benem

kesmedin rızkını viren cümlelere sultân benem (Yun.Em.211/1)

'ışk dilde genez olur 'ışk **bilici** az olur

dünyâ âhret terk gerek 'âşıkam diyenlere (Yun.Em.331/3)

anı **isteyici** çokdur velâkin

benem mahrûm hemân mihmân içinde (Yun.Em.332/7)

miskîn yûnus'un ser-mâyesi yokdur ilâhî

illâ **sevidür** seni 'ışkiyle seveni (Yun.Em.357/7)

hoş salavât vérelüm muhammed'e

ol yazuklular **gönüci** ahmede (Yus.1b/10)

var mı dèrler 'ayblu kul **alıcı**

ayruk éle éledüben **satıcı** (Yus.8b./212)

imdi gelün güzel oğlan **görici**

bahâsı çok 'İmrânî kul **alıcı** (Yus.13b/370)

adı beynân ol şahirun şâr içi

tolu kâfir kamu buta **tapucu** (Yus.10a/258)

2.1.10.1.Yetkinlik , Elverirlik- Diğerlerinden Ayırma

-(y)A

çu kıbleden yaña mescid-l aksâ

bu(nun) evşâfına **olmaya** ihşâ (KEMŞ. 145)

-(y)An

başında akli **olan** âhrete 'amel itmez

hûrîlere aldanmaz gözile kaşdan geçer (Yun.Em.-70/6)

'ışk etegin tutmak gerek 'âkıbet zevâl olmaya

'ışkdan bir elif **okıyan** kimseden su'âl olmaya (Yun.Em.5/1)

rengi döner günden güne topraga dökülür gine
'ibret durur **anlayana** bu 'ibreti 'ârif tayar (Yun.Em.28/5)

iy sözlerün aslın **bilen** gel di bu söz kandan gelür
söz aslını **anlamayan** sanur bu söz benden gelür (Yun.Em.42/1)

bu tevhîd tonını **geyen** varlığını yoga **sayan**
iş bu yola kâyım **turan** mutlak bilün ol er durur (Yun.Em.61/9)

bizi biz koyalum anlar biz olalum
birliği **tuyanlar** ikilik koyalar (Yun.Em.62/7)

iy kendözini bilmeyen söz ma'nîsin **anlamayan**
hak varlığın isterisen uş 'ilm ile kur'ân'dadur (Yun.Em.65/5)

bir niçemüz leylî oldı bir niçemüz mecnûn oldı
bir niçemüz ferhâd oldı 'ışkdan haber **tuyandumuz** (Yun.Em.118/5)

bu kamu günâhların **yuyan** miskînligimiş
var yûnus sen miskîn ol gel tama'un yayın yas (Yun.Em.119/5)

her bir kişi dosta vara armaganın dosta vire
anda bizi **anmayanlar** bunda da unutsun dimiş (Yun.Em.122/7)

iy çok kitâblar **okıyan** sen kim dutarsın bana dak
tâ bilesin sırrı 'ıyân gel 'ışkdan okı bir varak (Yun.Em.130/1)

ol melik gördi anı batdı taşa
eytdi sığındum seni **yaradana** (Yus.11a/287)

döndi yûsuf söyledi zelhâya
kul **olan** bunun gibi ton mı geye (Yus.15b/424)

ya'kûb'a sevdürdi kim eytgil seni
kurtaran kim kardaşuñdan eyt anı (Yus.23a/648)

eydeler oldur bizüm ümmîdümüz
dileyüp **bağışlayan** var suçumuz (Yus.27a/776)

dér zelîhâ'dan **olan** bunlar kamu
anda şükür kıldı ya'kûb ey 'amû (Yus.49a/1429)

yûsuf eydür peygâamber **olan** kişi
revâ görmez kendüye zînet işi (Yus.49a/1435)

-DUK

bizi **korğduğumuzdan** kırtar é hâk
bize ayruğ bititme anda hicrân (Çrh.-41)

su 'âl eyleyiserler **etdüğünden**
dutar a 'zâlaruñı anda lertzân (Çrh.-34)

resûl ka'beden çıkmış gitmiş
gelüben bu **didüğüm** yire yitmiş (KEMŞ-290)

naḥ [u] nesîc **bezedüğün** tenlere
emr edeler ki yeye ilanlara (Mah.-43)

yûnus cânunı berk it **bildüklerüni** terk it
fenâ olmayan sûret şâhına vâsıl olmaz (Yun.Em.110/8)

ayruksı nesne tatmışam **bildüklerüm** unutmuşam

cânumı 'ışka atmışam anda ne buldum bilmezem (Yun.Em.192/2)

kullarına va'deyledi yarınki gün görnem didi

ol dostların **sevindügi** yarınım bugündür bana (Yun.Em.7/7)

2.1.10.2. Yetkinlik- Dilek

-(y)A

sen dahı 'âciz kalursañ yâ 'ömer

baña çağır ben **ireyüm** zinhâr(Ah Kıy.-172)

2.1.10.3. Yetkinlik, Elverirlik-Olgü/ Âdet

-(I/A)r

kim ki biri iki **görür** şaşıdur

sözini işitmegil kılmaşîdür (Reb.-II/111)

-(y)An

anda 'îş ü işret [ü] meclis tamâm

olmayan dirlik andadur müdâm (AhKıy.-384/337)

evlere **bakan** nûrı iki görür

eve bakma nûra bak kim bir durur (Reb.-II/119)

çu bir t 'at ki yüz biqe yazılır
yazılan hız giri kanda bozılır (KEMŞ-296)

erenlerden etek **tutan** menzil alup hakk'a **yiten**
muhammed n rına **batan** ol d ny ya **kalmayandır** (Yun.Em.99/1)

kimdür bunda pal s **giyen** oldur anda hulle **giyen**
dilde agızda **söylenen** ol kimseye **g lmeyend r** (Yun.Em.99/2)

bunda Őeyt na y r **olan** varup anda  v r **olan**
hazret'de y zi **kar'olan** erden nazar **olmayandır** (Yun.Em.99/3)

zel< >h  eydür gördünüz mi siz bunu
budur  hir **yanduran** d n gün beni (Yus.21a/593)

suçluyı **tutan** gerek kim kınaya
suçsuzı kınayan  dil olmaya (Yus.49b/1174)

-DUK

c nlaruŕ almaz idüm ger bileydüm
c n acısı böyle **idügin** bileydüm (AhKıy.-93)

haremdede **g rd g mi** oş didüm ben
haremden  aŐradaĒını işit sen (KEMŞ.-278)

güler düşman bin m **aĒladuĒuma**
'aceb Şol k fir n  m nı yoĒmı (HD.1-5/3)

gel n z deĒicegez yüz biŕ gelür
ne der-istem **deĒd g m** ol dem olur (Mah.-28)

atasından nice **aldukların**

kasdı öldürmek bu<n>lar **kıldukların** (Yus.37a/1064)

-z

ko şamuda yakayın dir bunları

niçün **anmazlardı** sen peygam-beri(AhKıy.-293)

-(A)GAn

yûnus eydür mevlânâ epsem otur yiründe

bu sohbeta döymeyen sonra **savaşgan** olur (Yun.Em.58/7)

dervîş olan kişiler deli **olagan** olur

'ışk neydüğün bilmeyen ana **gülegen** olur (Yun.Em.96/1)

gülme sakın sen ana eyü degildür sana

kişi neyi gülerse başa **gelegen** olur (Yun.Em.96/2)

âh bu 'ışkun eseri her kime ugrarısa

derdine sabretmeyen yolda **kalagan** olur (Yun.Em.96/3)

bir kişi 'âşık olsa 'ışk deryâsına talsa

o deryânun içinde gevher **bulagan** olur(Yun.Em.96/4)

'âşık lâ-mekân olur dünyâ terkini urur

dünyâ terkin uranlar dîdâr **göregen** olur (Yun.Em.96/5)

dervîş yûnus sen dahı incitme dervîşleri

dervîşlerün du'âsı kabûl **olagan** olur (Yun.Em.96/6)

2.1.10.4. Yetkinlik, Elverişlilik- Sebep Belirtme

-(A/I)r

sen dahı 'âciz **kalursañ** yâ 'ömer
baña çağır ben ireyüm zinhâr (Ah Kıy.-172)

eger nâm **ister isen** âhıretde
yédürgil haq yolına dünyâda nân (Çrh. 15)

alî-vardur eger her kim göre zâhir **diler ise**
'alî gibi açup gör cihânda şir merdânı (HD.2-14)

-DUK

hased kılur saña iblîs zihî aħmak olur telbîs
seni **sevdüg** için idris'alâdur ya resula'llah (ŞHBM-6)

bende idi bunça yıllar kıaddine serv-i revân
doğrulukla kulluq **itdügiçün** âzâd eyledi (HD1-10/2)

eydürler fülân öldi mülkile mâlı kaldı

ol mâlun **irkildigi** ıssı ölinceyimiş (Yun.Em124/11)

ben seni **sevdüğüm** için eger bahâ dirlerise

iki cihân milkin virem dahı bahâsı yitmeye (Yun.Em.3/5)

bu sebebden olur **eytdükleri**

südi yavuz oğrıdur **dédükleri** (Yus.40a/1166)

bu sebebden <idi> Ya'kûb'un **ağladuğı**

yûsuf-içün dün [ü] gün **inledügi** (Yus.46a/1347)

-(y)A

teñriñ içün gel baña kim aña sen teñriyi

vér bu cihānı bu gün kim **ala** sen teñriyi (Reb.-VI/1)

baş ne olur bu yola vér tavaruñ sen yéle

başsuz cān gözün aç kim **göre** sen teñriyi (Reb.-VI/2)

uşsunı koğıl bu gün yaylada görgil düğün

delü bigi oynağıl kim **bula** sen teñriyi (Reb.-VI/3)

gendüzünge bakmağıl genhdüzünı sen koğıl

gendüzünı yavu kıll kim **bula** sen teñriyi (Reb.-VI/4)

o ıağun üsti bir ulu mağara

bu sizlerden oña her kim ki **vara** (KEMŞ.122)

uslu evler içire nūrı bir bile

ķanda kim **göre** ģaķı anda **ķala** (Reb.-II/120)

bu dünyā bil ki saña bāķi ķalmaz

eger milkün **ola** şām u ģorāsān (Çrh.-46)

-sA

gel êmdi ol resûlün sünnetin dut
kim anı **dutsa** olur şâh- merdân (Çrh.-43)

-z

ben dimezem muştâfâdandur hadîs
her ki **inanmaz** pelîddür habîs (AhKıy.-10)

kim oda düşmiş yirü gök yanar
her kim **inanmaz** bulardur kavm-i nâr (AhKıy.-165)

hüsn ü 'atâ virmiş saña ol hâlik-i reybe' l-menün
her kim seni **sevmez** ise kûl innehüm lâ ya'ki lün (ŞHZ.-V/I)

cânlaruñ **almaz** idüm ger bileydüm
cân acısı böyle idügin bileydüm (AhKıy.-93)

feth **idemezsen** baña bir kez çağır
ben irem feryâduña senüñ kığır (AhKıy.-169)

2.1.10.5. Yetkinlik, Elverirlik-Sınırlama

-(y)An

nefsümüzdür tañrıdan bizi **koyan**
nefsi öldür rahmete tırma boyan (Mah.-5)

'ışkıla gelen erenler içer aguyı nûş ider
topuga **çıkmayan** çaylar deniz ile savaş ider (Yun.Em.80/1)

bu sohbeta **gelmeyenler** hak nefesi **almayanlar**
sürün anı bundan gitsün tururısa çok iş ider (Yun.Em.80/4)

gêrçek ol zelîhâ yûsuf yalan
yûsuf ola zel<î>hâ'ya fitne **kılan** (Yus.38.20a/561)

lâ-cerem ğıybet **kılan** müzdin yıkar
ol yuyunur yazuğından [pâk] çıkar (Yus.20b/577)

ol zamânda oğruluk **kılan** kanı
iki yıl kulluk kılur düni günü (Yus.39b/1145)

-DUK

kamusı **turduğı** yirde cân vire
vir şalavât 'ışkile peygam-bere (Ah Kıy.-34)

bulmuşlar kucuşmuşlar yaturlar
bularuñ **yatduğı** yir külli nurlar (KEMŞ-56)

yine altundan elli kıandil aşlu
uvakdur **didüğüm** anla iy uslu (KEMŞ-59)

haremden daşrada var(dur) 'acâyib
hazır ol **didüğüm** vakt olma (ğâyib)(KEMŞ-119)

ki **didüğünden** artuğdur bu evşâf
çu evşâfı bağışlar bunca elţâf (KEMŞ.-233)

'ayişe **çekdügi** değirmen anda
varıcağaz göresin anı sen de (KEMŞ.-276)

benden ögüt isterisen eydivirem **bildigümden**

budur çalabun buyruğı tutun oruç kılun namâz (Yun.Em.109/2)

gelmek gerek terbiyete kamu **bildüklerin** koya

mürebbîsi ne dirise pes ol anı dutmak gerek (Yun.Em.140/2)

yazuklarımız tartıla anca perdeler yırtıla

bilmedüğün günâhların anda sana 'ıyân ola (Yun.Em.9/7)

2.1.10.6.Yetkinlik, Elverişlik–Sürerlik

-(y)An

o kubbede **yanan** her gice kandîl
ki üçyüz ellidür saydum onı **bil** (KEMŞ-221)

bu mescide **yanan** her gice kandîl
iki yüz elli tokuzdur anı **bil** (KEMŞ-57)

eydürsin kim gözüm görür da'vîyi ma'nîye irür
gündüz güneş şû'le virür gice **yanan** çerâk nedür (Yun.Em.36/6)

eydürsin kim gözüm görür da'vîyi ma'nîye irür
gündüz güneş şû'le virür gice **yanan** ol nûr nedür (Yun.Em.56/5)

2.1.10.7. Yetkinlik, Elverirlik- Uyarı

-Z

bilinden kimsene hergiz haber vermeye bir kılça
meger ger kıil yaranlara haber **virmez ise** gizlü (HD.1-4.6)

cihân cennet olup durur ser-â ser ger **inamazsañ**
gözün nerkis gibi aç gör ki güldür hūr u ğılmānı (HD.1-1/11)

2.1.10.8. Yetkinlik, Elverirlik- Zümre Oluşturma

-DUK

acığduklarını allah bilür çün
orada cebra'ilden gönderür hān(KEMŞ-127)

bu dünyāda belāya şabr éde gör
haķuñ **sevdügi** kıurtılmaz belādan (Çrh.-59)

2.2. SIFAT FİİLLERDE ŞEKİLLER

Çalışmamızın bu bölümünde 13. Yüzyıl Anadolu Türkçesi eserlerinde tespit edilen sıfat fiillerin şekle dayalı tasnifi yapılmıştır. Daha önceki bölümde belirlenen alt ve üst fonksiyonların hangi şekillerden teşekkül ettikleri gösterilmeye çalışılmıştır. Önce şekil verilmiş daha sonra ise bu şeklin altında şekillerin icra ettiği fonksiyonlar birer örnekle gösterilmiştir. Her şeklin birden fazla alt ve üst fonksiyon icra ettiği göz önünde bulundurularak yaptığımız çalışmanın amacı bir kez daha kendini göstermiştir. Zira bu çalışmadan hareketle şekil esas alınarak yapılan tasniflerin farklı fonksiyonları görmezden gelip, bir şekle bir fonksiyon addetmekle aynı anlama geldiği ve bunun tasnif açısından noksanlıklar oluşturacağı görülebilmektedir.

2.2.1. -Ø

İstek-Emir

gelip kâfir buları incitmek ister
ki dirler mu'cizatuñ bize **göster** (KEMŞ.130)

İstek-Emir-Akıl verme

é veled gözlü cihānda azdur
gözsüze **bakma** ırağdan **kaç kaç** (Reb.-XIX11)

İstek-Emir-Dua

kerīmsin rahmetünji yoldaş **eyle**
girince cenntünji kıldaş **eyle** (KEMŞ.179)

İstek-Emir-Gereklik

getürüp dartañlar hayrunla şerrün
haķīkat **bil** kırılır anda mīzān (Çrh.36)

İstek-Emir-İkaz

nêçe bir yata sen ğafletde è yār
ecel érmezden öñdin émdi **oyan** (Çrh.13)

İstek-Emir-İkaz, Tembih

gel émdi gendüzüñe **dér** öğüñi
ecel érişmedin sañā nāgehān (Çrh.52)

İstek-Emir-Nasihat

ya'ğub bigi ħüzñ ile **katlan** bir iki gün
bir gün ħaber-i yūsuf-i ken'ān ire **umma** (HD2-II/31)

İstek-Emir-Öneri, Rica

ħāş érüm binüm sırumdur **bilüñüz**
ne kim ol aydursa anı **kıluñuz** (Reb.-II/145)

İstek- Emir-Temenni

bir ħadeħle bizi sāķī ğamdan āzād eyledi
şād **olsun** göñli anuñ göñlümi şād eyledi (HD1-10/1)

İstek – İstidat, Rica

kayup gider buları cümle küffār
'acayıbdür bu sözler **diñle** iy yār (KEMŞ:136)

2.2.2.-(A/I)r

Alışkanlık-Eğilim

za'îf kıllar günāhı **işler** olur
kavî Allah anı **bağışlar** olur (KEMŞ.-7)

Alışkanlık-Gösterme

cemāl-i şūreti leyli virdi mecnūn'dur
ki bülbül göğē **irürdi** bu dem derdinden efgānı (HD.2-2)

Alışkanlık –İstidat

hayālümden **geçer** idün gönlüme nur **saçar** idün
sendireyrek **uçar** idüm i cānum kıuds i mübārek (KEMŞ.- 385)

Alışkanlık-Sürerlik

bunlar oldur kim zıkr **iderler** idi
tā'at u tesbīh namāz **eyler** idi (AhKıy.-379/ 258)

Alışkanlık-Tasvir

resūlu'llah **okurmuş** hutbe anda
işidenler gidipdür kıanı kıanda (KEMŞ.-V.3b/46)

Diğerlerinden Ayırma –Zümre Oluşturma

hanīfī altun oluğa **kılurmuş**
kıapuya kıarşu şāfi'ī **kılurmuş** (KEMŞ.-V.6b/114)

Eğilim-Varsayım

mel'ün u merdūd olur şekke gelen
la'net ola her ki **söylerse** yalan (AhKıy.-11)

Gönderme, Atıf

anuñ, kim tahtını yel **götürürdi**.
ölüme oğradı, adı süleymān. (Çrh.-72)

Gösterme –Olgu/ İstidat

ben kimi **sever-istem** güldürürem
her kime hışm eylesem öldürürem (Mah.-20)

Gösterme-Sürerlik

segirdüben tavāf itdüm i kıardaş
aķar idi gözümnden dem-be-dem yaş(KEMŞ.-V.5a/74)

Yetkinlik, Elverirlik- Sebep Belirtme

alī-vardur eger her kim göre zāhir **diler ise**
'alī gibi açup gör cihānda şir merdānı(HD.2-14)

2.2.3. -z

Alışkanlık-Eğilim

bunlar oldur kim zekāt **virmez** idi
hiç āhıret kıorkusun **anmaz** idi (AhKıy.-376/215)

Alışkanlık-Sürerlik

bunlar oldur doğru tanuqlık için
varuban **virmezler** idi tanrıçün (AhKıy.-377/ 227)

Alışkanlık-Tasvir

tanrı'dan korkup **utanmazlar** idi
peşimān olup tevbe **kılmazlar** idi (Ah Kıy.-377/233)

Gösterme –Olgu/ İstidat

yol budur ol cān ki bu yoldan çıқа
degmeze gāvur gibi ol cān haқа (Reb.-II/107)

Eğilim-Sürerlik

gidişde **aymaz** imiş evini ādem
dönişde **üşer** imiş başına gam (KEMŞ.308)

Yetkinlik, Elverirlik-Olgu/ Âdet

қо шамуда yakayın dir bunları
niçün **anmazlardı** sen peygām-beri (AhKıy.-293)

Yetkinlik, Elverirlik- Sebep Belirtme

feth **idemezsen** baņa bir kez çağır
ben irem feryāduņa senüñ kığır (AhKıy.-169)

2.2.4. –DUK

Diğerlerinden Ayırma

mışırılı durdı bir gün göçdi gitdi
girü **geldügi** yola bedre yitdi (KEMŞ-299)

Diğerlerinden Ayırma-Olgü, Âdet

su'âl eyleyiserler **étdügünden**
dutar a'zâlaruñı anda lertzân (Çrh.-34)

Diğerlerinden Ayırma-Yetkinlik

ol kıyu **didügüm** dünyâ durur ol iki kimse **didügüm** kâfir birle
mü'min durur (Behç.s.21)

Gösterme-Olgü

bildüreydüm söz ile **bildügümi**
bulduraydum ben size **bulduğımı** (Reb.-II/98)

Yetkinlik, Elverirlik

müzeyyendür munaqqaşadur o dahı
diyeyim **görgüdüm** gibi i ahı (KEMŞ-146)

Yetkinlik- Diğerlerinden Ayırma

bizi **korğduğumuzdan** kırtar é haq
bize ayruq bititme anda hicrân (Çrh.-41)

Yetkinlik, Elverirlik-Olgu/ Âdet

cânlaruñ almaz idüm ger bileydüm
cân acısı böyle **idügin** bileydüm (AhKıy.-93)

Yetkinlik, Elverirlik - Sebep Belirtme

bende idi bunça yıllar kıddine serv-i revāñ
doğrulukla kulluq **itdügiçün** āzād eyledi (HD1-10/2)

Yetkinlik, Elverirlik-Sınırlama

bu dünyāda belāya şabr éde gör
haķuñ **sevdügi** kırtılmaz belādan (Çrh.-59)

Yetkinlik, Elverirlik- Zümre Oluşturma

acıkdıklarını allah bilür çün
orada cebra'ilden gönderür hān(KEMŞ-127)

2.2.5. -(y)An

Diğerlerinden Ayırma

altun u gümüşüñ ola ejdehā
halķa baķsañ hāsıl **olan** ud ola (Mah.- 55)

Diğerlerinden Ayırma-Yetkinlik

zülfi üstinde **gören** dir küşe-i ebrūsını
sāyesi dutmuş cihānı niçe hōş eyvān olur (HD1-9/4)

Diğerlerinden Ayırma –Zümre Oluşturma

dileñüz şol ħasret ile **gidenleri**
ğurbet içinde şehīd **olanları** (AhKıy.-375/183)

Gösterme-Olgı

çu bir tā'at ki yüz biñe yazılır
yazılan ħaz giri ħanda bozılır (KEMŞ-296)

Gösterme –Olgı/ İstidat

senüñ nūruñ **gören** gözler ne ay gözler ne yılduzlar
nūruñdan gire gündüzler ziyādur yā resūla' İlah (ŞHZ- II/2.)

Gösterme-Övgü

kıla altıncı göki dañı virān
bu kamu cümleye ol rızkın **viren** (Ah Kıy.-368/65)

Gösterme-Sürerlik

bu mescide **yanan** her gice ħandīl
iki yüz elli tokuzdur anı bil (KEMŞ-57)

Gösterme-Tasvir

evvel mālīkīler kılur **dönülen** aħşāya gelür
çun şāħreda temām olur durur ider ziyāreti (KEMŞ-346)

Eğilim

hele sen dünyede imdi yürürsin
ölüp **gidenleri** her dem görürsin (KEMŞ-47)

Eğilim-İstidat/ Yeterlik

didi Hâk kullarına gel evüme
güci **yiten** gerekdür ola fermân (KEMŞ-79)

Eğilim-Sürerlik

o şehrüñ orta yiri bil haremdür
içinde **yatan** ol sâhib-keremdür (KEMŞ-24)

Eğilim-Tasvir

yalan şanukları **virenlerdür** bular
zebânîler rûh diyüp sürüp kovar (Ah Kıy.-223)

Eğilim-Varsayım

kudse **gelen** hayrân olur zikirleri sayvân olur
kudsde günde bayrâm olur i cānum kuds-i mübârek (KEMŞ-384)

Yetkinlik, Elverirlik

kıla altıncı göki dahı virân
bu kamu cümleye ol rızkın **viren** (Ah Kıy.-368/65)

Yetkinlik, Elverirlik- Diğerlerinden Ayırma

başında akli **olan** âhrete ‘amel itmez
hûrîlere aldanmaz gözile kaşdan geçer (Yun.Em.-70/2)

Yetkinlik, Elverirlik-Olgu/ Âdet

anda ‘îş ü işret [ü] meclis tamām
olmayan dirlik andadur müdām (AhKıy.-384/337)

Yetkinlik, Elverirlik-Sınırlama

nefsümüzdür tanrıdan bizi **koyan**
nefsi öldür rahmete şurma boyan (Mah.-5)

Yetkinlik –Sürerlik

o kubbede **yanan** her gice kandîl
ki üçyüz ellidür saydum onı bil (KEMŞ-221)

2.2.6-mİş

Diğerlerinden Ayırma-Yetkinlik

çu dört yirde kapu **düzmiş** demürden
bu didügüm ne otdan ne kömürden(Kemş.-V.11a/208)

Rivayet

demür şarābuzundur çevre yanı
davud peygamber **itmiş** dirler anı(KEMŞ-V.11a/206)

Rivayet –Atf

'aceb degül eger bülbül kılursa nağme-i dāvud
ki gül üstine **duymışdur** söğüt çetr-i süleymānı (HD.2-3)

Rivayet-Ayıplama

yūsuf eydür uşbu durur işüñüz
kul diyüben **şatmış-sız** kardaşunuz (Yus.45a/1303)

Rivayet- Benzetme

aña dahı ağır aţlas **duţulmuş**
sanasın üstine altun **ekilmiş** (KEMŞ.-256)

Rivayet -Övgü, Takdir

hüsn ü 'atā **virmiş** saña ol hālik-i reybe'l-menün
her kim seni sevmez ise kul innehüm lā ya'ki lün (ŞHZ.-V/I)

Rivayet-Diğerlerinden Ayırma / Zümre Oluşturma

ol kişi eydür **peygāber imiş** aşluñ
sen şiddīksin qabūldur du'āñ senüñ (Yus.14b/ 399)

Rivayet- Durum Bildirme

eytdi ey yūsuf esirgegil hālüm
tīmar eyle **düşmişem** tütğil elüm (Yus.31a/883)

Rivayet-Genelleme

uş irişdi diye ol maşşer günü
yaradılmışa ıola anjun üni (AhKıy.-19)

Rivayet –Eğilim

bu medhi ın hoķınca dinlemişdüm
aluban hem bilemce gizlemişdüm (KEMş-316)

Rivayet –Kesinlik

ol yazılmışdur bitide bel-gülü
ol bitidür bunlara gör ne kılu (Yus.44a/1273)

Rivayet-Olgı

gözünle neçe gördün é uslu
ki ma'şümlar kırılmışdur vebādan (Çrh.-50)

Rivayet-şüphe

bu arada sehv varmış sözümüze
eydelüm ol kıyunuñ vaşfın size (Yus.5a/105)

Rivayet-Tasvir

kim oda düşmiş yirü gök yanar
baķi içire yapılmış kubbe kim var

Rivayet-Tespit

gönül virdüm belā aldum kad-i bālānı çiuñ gördüm
gönül virmek belā **imiş** bilemedüm bu bālāya (HD.1-3.6)

Rivayet-Varsayım/ İhtimal

kim anı göre bini **görmışdür** ol
kim anı sora bini **sormışdur** ol (Reb.-II/136)

Rivayet-Yetkinlik, İstidat

çu bir zincirde var biş yüz kandil
musannifler **düzetmiş** anı gey bil (KEMŞ.-220)

2.2.7.-DI

Gönderme, Atıf

eger gül **urmadısa** bülbülün yüregine oğ
niçin bulaşdı kızıl kana söyle peykānı (HD.1-6/4)

Rivayet-Sürerlik

yüregümde ne datlu 'ışkuñ odı
yüregüm 'öd bigi **yandıydı** dütti (Reb.-XXVIII/10)

2.2.8.-(y)AsI

Gösterme-Olgı

bu türbede otuz biş kandil aşlu

gümişdendür **dükelisi** iy uşlu (KEMŞ.-269)

Eğilim-İstidat/ Yeterlik

şol yanı tamu deresi gönlüm yok aña **varası**
illā haremde **durası** i cānum kıuds i mübarek (KEMŞ.-387)

2.2.9.-(I)yor

Gösterme-Olgı

yol erenleri göçüp yola girdi
döge yorır āhır dūnbeki servān (Çrh-12)

2.2.10. -(y)A

Eğilim-İstidat/ Yeterlik

teñri aydur eger baña **gele** sen
ne ki gönlüñ diler ise **ala** sen (İbt.-I/54)

İstek-Beddua

burnı içinden **dökile** yürekleri
dağı parmaqsuz olısar elleri (AhKıy.-218)

İstek-Dilek

şeyād u ħamza ol şāhdan diler kim **kurtıla** āhdan
seni medħ itmek allahdan 'aḫādır yā resūla'llah (ŞHZ.-II/13)

İstek-Dua, İstidat

ilahi sen kolay it kullarunā
ki hoşlıklarıla **varam** evüñe (KEMŞ.187)

İstek-Şart-Varsayım

kim ölürse bu gün diri **ola**
ol kim ölmez yarın yavuz **ola** (İbt.-I/5)

İstek- Gereklilik/ Tahmin

kim anı **göre** beni görmışdür ol
kim anı **sora** bini sormışdur ol (Reb.-II/136)

İstek –İstidat, Rica

bunuñ gibi şerif yirde **turayın**
gice gündüz çalaba **yalvarayın** (KEMŞ.195)

İstek-Taaccüp

teñriyi bilgil dek tur teñriyi görgil dek tur
aytma bunu kim teñri kanda **ola** kanda **ola** (Reb.-III/3)

İstek-Temenni

tatça aydam ne kim dilersiz siz
bula siz kimseyi ki bulduñ biz (İbt-I/80)

İstek-Yeterlik/İstidat

ziyaret kııl ki cānuñ şād **idesin**
zihi cānan ki anları **göresin** (KEMŞ.-265)

2.2.11. -(y)IcI

Yetkinlik, Elverirlik

terk idesin taht u tâcı bilesin itdügün göçi
muhammed hak **yalvarıcı** şefâ'atçimüz andadur(Yun.Em.44/7)

2.2.12.-(y)UP

Rivayet

resül mirāca hem andan **gidüpdür**
o taş üzre ayağı yir **idüpdür** (KEMŞ.-V116/214)

Rivayet- Benzetme

cihān cennet **olup** durur ser-ā ser ger inamazsañ
gözünj nerkis gibi aç gör ki güldür hūr u ğılmānı (HD.1-1/11)

Rivayet- Övgü, Takdir

direk üzre turur küllī kemerler
ki harc **olupdur** aña nice zerler (KEMŞ.-U36-41)

Rivayet-Durum Bildirme

bil-leri her birisinün **üzülüp**
ağlaşurlar bunlar anda **düzülüp** (Yus.27b/787)

Rivayet-Mübalğa

günāhlarum benim haddem **aşupdur**
denizlerden biter olup **taşupdur** (KEMŞ.-6)

Rivayet-Olgı

delüpdür cigerümi gamzen oğı
ara yürekde gör peykānı yok mı (HD.2-IV/48)

Rivayet-Tasvir

kemerleri direk üzre **durupdur**
şağışda bu direkler biş yüz undur (KEMŞ.-90)

Rivayet-Tespit

gözün aç gaflet içre yatma è dōst
ki göçmege **dutupdur** yüzi kervān (Çrh.-11)

Rivayet-Varsayım, İhtimal

ķapudan daşra iledür ķor anı
şimdi **ķoylupdur** anda Yūsuf teni (Yus.52a/1523)

2.2.13.-(I)K

Rivayet-Diğerlerinden Ayırma /Zümre Oluşturma

bu şıfatlu bellü ev eyle sen bil **ayık**
andan vara ol eve babam **bayık** (Yus.49b/1439)

2.2.14.-sA

İstek-Şart-Varsayım

yüceligi inen yüksekdür iy cān
kıyās **itseñ** anı kırk arşun iy cān(KEMŞ-95)

İstek- Gereklilik/ Tahmin

tañrı adıyla işi **tutsa** kişi
kāmudan artuğ gele herbir işi (Mah.-3)

Tahmin-Yetkinlik/İstidat

bu yolda çünki zaḥmetler çekersin
çu raḥmet **iderise** nola ğufrān (KEMŞ.-81)

Yetkinlik- Sebep Belirtme

gel êmdi ol resūlüñ sünnetin dut
kim anı **dutsa** olur şāh-ı merdān (Çrh.-43)

2.2.15.-(y)IsAr

Tahmin- Tespit/ Haber verme

yıka yidina göki dağı i yār
kırılısar ol kamu kerrübīler (AhKıy.-67)

Tahmin-Endişe

toğuna levhine vü kürsine ol āvāz
cümle ‘arşı kırısardur yir kıomaz (AhKıy.-69)

Tahmin-Eğilim

kırısar durur hemān kerrūbiyān
cān viriserdür hemān rüḥāniyān (AhKıy.70)

Tahmin-İhtimal

yarın kudüsde olur arz-l maḥşer
odından dökiserdür niçeler der (KEMŞ.-143)

Tahmin-Kıyas

ne ḥarīrler benzeyiser anlara
kim bular şöyle batallar envere (AhKıy.-256)

2.2.16. -(A/I)r+_mİş

Tahmin-Söylenti/Sürerlik

ebubekrile orda olur imiş
mağāra içre nice gün kalur imiş (KEMŞ.124)

2.2.17. -(y)ACAk

Tahmin- Tespit/ Haber verme

aña **qalmayıcaq** bu dünyā gey bil
saña hod qalısar degül yaraqlan (Çrh.-81)

Tahmin-Eğilim

gelecek nesne gelür, çäre yoqdur
gerek sen yaş yérine ağlağıl qan (Çrh.58)

Tahmin-İhtimal

ura şūrını gücince isrāfīl
uricaq evvel durısardur cebrā'īl (AhKıy.-112)

Tahmin-Tasvir

bu dünyā kesb **idecek** yir durur bil
hüner ehlinden isen oşda meydān (KEMŞ.-82)

2.2.18.-mA

Gösterme-Olgı

biñ bunuñ gibi éder bir demde ol
degme bir yoqsula vérür mālı bol (Reb-II/90)

2.2.19.-(y)I

Rivayet-Olgü

iy Tanrı'yı bir bilenler cân Hakk'a kurbân kılanlar
ölü degüldür bu cânlar 'ışk gölinde yüze durur (Yun.Em.72/5)

2.2.20. –gAy

Tahmin- Endişe

gel ay sâķi ğanîmatdur bu dam nay
ki fardâ kas nadânad ki ne **bolğay** (Mev2-VIII/4)

2.2.21.-(A)GAn

Diğerlerinden Ayırma-Yetkinlik

yûnus ölürse ne gam 'ışk içinde kardaşlar
'ışk yolına **uyagan** ma'sûk burcında togar (Yun.Em.26/10)

Eğilim

dânişmân oldı geldi okıduğında buldı
ehl-i derd dervîşlere cânı **karışgan** olur (Yun.Em.58/5)

Yetkinlik, Elverirlik-Olgü-Adet

yûnus eydür mevlânâ epsem otur yiründe
bu sohbeta döymeyen sonra **savaşgan** olur (Yun.Em.58/7)

SONUÇ

Çalışmanın amacına yönelik olarak 13. Yüzyıl Anadolu Türkçesi eserlerinde yapılan taramalar neticesinde şu sonuçlara ulaşıldığı söylenebilir:

1. Taranan metinlerde tespit edilen örneklerden hareketle, 13. Yüzyıl Anadolu Türkçesi eserlerinde 78 sıfat fiil fonksiyonuna rastlanmıştır.

Bu fonksiyonlar, tamladıkları unsurları niteleme derecelerine göre vurgunun yoğun olduğu ana görevi üstlenen “üst fonksiyon” ve üst fonksiyonun pekiştiricisi niteliğinde olan “alt fonksiyon” olarak iki grupta ele alındıklarında ise tespit edilen 78 fonksiyonun 10 tane üst fonksiyon 68 tane de alt fonksiyon içerdiği belirlenmiştir.

Taranan eserlerde tespit edilen 10 üst fonksiyon: “*Alışkanlık, Diğerlerinden Ayırma, Gönderme / Atf, Gösterme, Eğilim, İstek, Rivayet, Sınırlama, Tahmin ve Yetkinlik / Elverişlik*” olarak belirlenmiştir.

Üst fonksiyonlar hususunda keskin bir ayırım yapabilmek söz konusuysen alt fonksiyon noktasının yoruma açık bir tarafının olduğunu belirtmekte fayda görülmektedir. Yoruma açık bulunan bu alt fonksiyonlar farklı üst fonksiyonların bünyesinde aynı görevi ihtiva edebildikleri için isimlendirilme noktalarında da benzerlikler görülmektedir. Dolayısıyla 68 olarak tespit edilen alt fonksiyonlar aynı isimlendirilmeler söz konusu olduğunda 45 isimlendirme görülmüştür. Bunlar: “*Eğilim, Gösterme, İstidât, Sürelik, Tasvir, Olgu, Âdet, Yetkinlik, Zümre Oluşturma, Övgü, Varsayım, Beddua, Dilek, Dua, Emir, Akıl verme, Gereklik, İkaz, Tembih, Nasihat, Öneri, Rica, Temenni, Tahmin, Taaccüp, Yeterlik, Atf, Ayıplama, Benzetme, Diğerlerinden Ayırma, Durum bildirme, Genelleme, Kesinlik, Mübalağa, Övgü / Takdir, Şüpheli, Tespit, Endişe, İhtimal, Kıyas, Söylenti, Sebep Belirtme, Sınırlama, Uyarı*” olarak belirlenmiştir.

2. Kendilerine bağlı alt fonksiyonlar esas alındığında, en fazla alt fonksiyona sahip üst fonksiyonun 15 alt fonksiyonla Rivayet fonksiyonu olduğu belirlenmiştir. Rivayet fonksiyonu içinde tespit edilen bu alt fonksiyonlar şunlardır: “*Atf, Ayıplama, Benzetme, Diğerlerinden Ayırma / Zümre Oluşturma, Durum bildirme, Genelleme,*

Kesinlik, Mübalağa, Olgu, Övgü / Takdir, Sürelik, Şüphe, Tasvir, Tespit, Varsayım, Yetkinlik, İstidat”

3.Yine kendisine bağlı alt fonksiyonlar esas alındığında “sınırlama” ve “gönderme, atıf” üst fonksiyonları ise hiçbir alt fonksiyonu bulunmayan üst fonksiyonlar olarak dikkat çekmektedir.

4. Alt fonksiyonlar esas alınarak en fazla alt fonksiyona sahip üst fonksiyondan en az alt fonksiyona sahip üst fonksiyon sıralaması şöyledir: *rivayet (17) > istek (11) > tahmin (10) = yetkinlik, elverişlik (8) > alışkanlık (5) > eğilim (4) = gösterme (5) > diğerlerinden ayırma (3) > gönderme, atıf (1) = sınırlama (1)*

5. Taranan metinlerde şekillerin farklı fonksiyonları ihtiva ettiği saptanmıştır. Şekiller esas alınarak belirlenen üst ve alt fonksiyonlar şu şekildedir:

-Ø: İstek - Emir; *İstek - Emir - Akıl verme; İstek - Emir - Dua; İstek - Emir - Gereklik; İstek - Emir - İkaz; İstek - Emir - İkaz, Tembih; İstek - Emir - Nasihat; İstek - Emir - Öneri, Rica; İstek - Emir - Temenni; İstek - İstidat, Rica*

-(A/I)r: Alışkanlık - Eğilim; *Alışkanlık - Gösterme; Alışkanlık -İstidât; Alışkanlık - Sürelik; Alışkanlık - Tasvir; Diğerlerinden Ayırma - Zümre Oluşturma; Eğilim - Varsayım; Gönderme, Atıf; Gösterme - Olgu / İstidat; Gösterme - Sürelik; Yetkinlik - Sebep Belirtme*

-z: *Alışkanlık - Eğilim; Alışkanlık - Sürelik; Alışkanlık - Tasvir; Gösterme - Olgu / İstidat; Eğilim - Sürelik; Yetkinlik, Elverişlik – Olgu / Âdet; Yetkinlik - Sebep Belirtme*

-DUK: *Diğerlerinden Ayırma; Diğerlerinden Ayırma-Olgu, Âdet; Gösterme - Olgu; Yetkinlik, Elverişlik; Yetkinlik - Diğerlerinden Ayırma; Yetkinlik, Elverişlik – Olgu / Adet; Yetkinlik - Sebep Belirtme; Yetkinlik, Elverişlik - Sınırlama; Yetkinlik, Elverişlik - Zümre Oluşturma*

-(y)An: *Diğerlerinden Ayırma; Diğerlerinden Ayırma-Yetkinlik; Diğerlerinden Ayırma –Zümre Oluşturma; Gösterme-Olgu; Gösterme –Olgu/ İstidât; Gösterme-Övgü; Gösterme-Sürelik; Gösterme-Tasvir; Eğilim; Eğilim-İstidat/ Yeterlik; Eğilim-Sürelik;*

Eğilim-Tasvir; Eğilim-Varsayım; Yetkinlik, Elverirlik; Yetkinlik, Elverirlik-Diğerlerinden Ayırma; Yetkinlik, Elverirlik-Olgu/ Ádet; Yetkinlik, Elverirlik-Sınırlama; Yetkinlik –Sürerlik

-mİş: *Diğerlerinden Ayırma-Yetkinlik; Rivayet; Rivayet –Atıf; Rivayet-Ayıplama; Rivayet- Benzetme; Rivayet –Övgü, Takdir; Rivayet-Diğerlerinden Ayırma /Zümre Oluşturma; Rivayet-Durum Bildirme; Rivayet-Genelleme; Rivayet –Eğilim; Rivayet – Kesinlik; Rivayet-Olgu; Rivayet-Şüphe; Rivayet-Tasvir; Rivayet-Tespit; Rivayet-Varsayım, ihtimal; Rivayet-Yetkinlik, İstidat*

-DI: *Gönderme, Atıf; Rivayet-Sürerlik*

-(y)AsI: *Gösterme-Olgu; Eğilim-İstidat/ Yeterlik*

-(I)yor: *Gösterme-Olgu*

-(y)A: *Eğilim-İstidat/ Yeterlik; İstek-Beddua; İstek-Dilek; İstek-Dua, İstidat; İstek-Şart-Varsayım; İstek- Gereklilik/ Tahmin; İstek –İstidat, Rica; İstek-Taaccüp; İstek-Temenni; İstek-Yeterlik/İstidat*

-(y)Icl: *Yetkinlik, Elverirlik*

-(y)UP: *Rivayet; Rivayet- Benzetme; Rivayet- Övgü, Takdir; Rivayet-Durum Bildirme; Rivayet-Mübalağa; Rivayet-Olgu; Rivayet-Tasvir; Rivayet-Tespit; Rivayet-Varsayım, İhtimal*

-(I)K: *Rivayet-Diğerlerinden Ayırma /Zümre Oluşturma*

-sA: *İstek-Şart-Varsayım; İstek- Gereklilik/ Tahmin; Tahmin-Yetkinlik/İstidat; Yetkinlik- Sebep Belirtme*

-(y)IsAr: *Tahmin- Tespit/ Haber verme; Tahmin-Endişe; Tahmin-Eğilim; Tahmin-İhtimal; Tahmin-Kıyas*

-(A/I)r+ _mİş: *Tahmin-Söylenti / Sürerlik*

-(y)ACAK: *Tahmin- Tespit/ Haber verme; Tahmin-Eğilim; Tahmin-İhtimal; Tahmin-Tasvir*

-mA: *Gösterme-Olgu*

-(y)I: *Rivayet-Olgu*

-gAy: *Tahmin- Endişe*

-(A)GAN: *Diğerlerinden Ayırma-Yetkinlik; Eğilim; Yetkinlik, Elverirlik-Olgu-Adet*

6.Çalışmamızın başında taranan eserlerde sıfat fiilleri tespit ederken fonksiyonları esas almamız gerektiğini zira şekle bakılarak yapılan tasniflerin yanlış çıkarımlarda bulunmamıza sebep olabileceğini belirtmiştik. Bu doğrultuda çalışmanın ikinci bölümünü oluşturan kısımda eserlerde tespit edilen fonksiyonların hangi şekillerden teşekkül ettiğini saptadık. Bu saptama doğrultusunda sıfat fiillerin tespiti esnasında şekillerden ziyade fonksiyonların ayırt edici olduğu ve bir şeklin birden çok fonksiyonu üstlenebildiği görülmüştür. Bu bağlamda şekle bakılarak yapılan tasniflerin eksik olacağı kanısı örneklerle somut hale getirilmiştir. Buna göre taranan eserlerde 21 tane şekil saptanmış olup bu şekiller şunlardır: “-Ø, -(A/I)r, -z, -DUK, -(y)An, -mİş, -DI, -(y)AsI, -(I)yor, -(y)A, -(y)IcI, -(y)UP, -(I)k, -sA, -(y)IsAr, -(A/I)r+_mİş, -(y)ACAk, -mA, -(y)I, -gAy, -(A)GAn”

7. Taranan eserlerde her bir fonksiyonun farklı şekillerde kullanımının mevcut olduğu saptanmıştır. Üst fonksiyonlar esas alınarak belirlenen şekiller şöyledir:

Alışkanlık: -(A/I)r; -z

Diğerlerinden Ayırma: DUK; (y)An; -mİş, -(A)GAn; -(A/I)r

Eğilim: (y)An; -(A)GAn; -(y)A; -(y)AsI; -z

Gönderme-Atıf: -DI, -(A/I)r

Gösterme: -DUK; -(y)An; -(y)A; -(y)AsI; -mA; -(I)yor; -(A/I)r; -z

İstek: -(y)A; -Ø; -sA

Rivayet : -DI; -(y)UP, -mİş; -(I)K; -(y)I

Sınırlama: -(y)AsI; -mA

Tahmin: -(y)IsAr; -(y)AsI; -(y)ACAk; -(y)A, -gAy; -(A/I)r+_mİş; -sA

Yetkinlik, Elverişlik: -(y)An; -(y)A; -(y)IcI; -DUK; -(I/A)r; -(A)GAn; -z; -sA

8.Çalışmamızda fonksiyondaki vurgu ve yoğunluk açısından üst fonksiyonun esas alındığını, alt fonksiyonun ise bu üst fonksiyona bağlı olarak görev aldığını belirtmiştik.

Yerdaşlık münasebetiyle üst fonksiyonlar birbirlerinden ayrılırlar, fakat ayrıntı noktasında alt fonksiyonlar birbirleriyle benzerlikler gösterebilmektedir. Fakat bu benzerlik üst fonksiyona olan bağılıkları hususunda fark ortaya çıkarır. Çalışmamızda birden fazla üst fonksiyonu tamlayan alt fonksiyonlara rastlanılmıştır. Bu fonksiyonlar şöyledir: *Eğilim alt fonksiyonu*, Alışkanlık ve Tahmin üst fonksiyonlarında görülmektedir. Fakat alışkanlığa bağlı eğilim ve tahmine bağlı eğilim ayrıntılarda farklılık gösterir. Yine *Sürerlik alt fonksiyonu*, Alışkanlık, Gösterme, Eğilim, Rivayet, Tahmin ve yetkinlik üst fonksiyonlarıyla birlikte kullanılmıştır. *İstidat alt fonksiyonu*, alışkanlık, istek, yetkinlik, elverişlik üst fonksiyonlarıyla; *tasvir alt fonksiyonu*, alışkanlık, eğilim, rivayet ve tahmin üst fonksiyonlarıyla; *olgu alt fonksiyonu*, Diğerlerinden ayırma, gösterme, rivayet, yetkinlik, elverişlik üst fonksiyonlarıyla; *yetkinlik alt fonksiyonu*, Rivayet ve tahmin üst fonksiyonu; *Varsayım alt fonksiyonu*, eğilim, istek ve rivayet üst fonksiyonlarıyla kullanılmıştır.

9. Taranan eserlerde rivayet sıfat fiilin muhtevasında en fazla alt fonksiyon barındıran üst fonksiyon olduğu tespit edilmiştir. Rivayet üst fonksiyonunun diğer fonksiyonlara nazaran daha fazla alt fonksiyon içermesinden hareketle dönemin sosyo- kültürel yapısı hakkında bazı saptamalarda bulunmanın mümkün olabileceği görülmüştür. Zira eserlerin yazıldığı dönem olan 13. Yüzyıl Anadolu'da sosyal yapının çözümler yaşadığı, halkın bu çözümlerin yaşandığı zor zamanlarda kendilerini manevi açıdan rahatlatmak tasavvufi edebiyata yöneldiği dolayısıyla ihtiyaca binaen oluşan bu manevi yapının dönem eserlerinde de hayat bulduğu ve bu sebeple eserlerin dönemi yansıtan bir ayna işlevinde oldukları söylenebilir. Bu bağlamda toplumun sosyo-kültürel yapısı, yasayış ve duyuş biçimleri göz önünde bulundurulduğunda eserlerin okuyuculara nasihat verme ve doğru yolu gösterme gibi bir amacı olduğu yorumu yapılabilir. Bu yorum doğrultusunda manevi huzuru sağlayabilmek açısından hikâye anlatım yollarına başvurma dolayısıyla aktarımın en iyi şekilde yapıldığı rivayet fonksiyonunu kullanma gereksinimi kaçınılmaz olmuştur. Bu sebeple rivayet fonksiyonu muhtevasında en fazla alt fonksiyonu barındıran bir fonksiyon olarak karşımıza çıkmışığı söylenebilir.

10. Eserlerde ayrıca istek sıfat fiillerin, diğer sıfat fiillere göre daha fazla kullanıldığı tespit edilmiştir. Taranan eserlerde tespit edilen istek fiillerin tüm sıfat fiillere oranı

yaklaşık olarak % 60'tır. Diğer tüm sıfat fiillerin kullanımı yaklaşık olarak %40'luk bir dağılım gösterirken istek sıfat fiillerin bu kadar fazla kullanılması dikkat çekicidir. İstek fonksiyonlu bu sıfat fiillerin bilhassa dilek ve dua alt fonksiyonun yoğunlukta olması yine dönemin sosyo- kültürel yapısı, halkın yaşayış ve duyuş biçimleri, ihtiyaçları göz önünde bulundurulduğunda, kendileri ve kendileri dışında birileri için de isteklerde bulunmasının gayet tabii olduğu kanısı uyandırmıştır. Bu kanı sadece sıfat fiillerin fonksiyonlarına bakılarak bile bu fonksiyonların hangi noktada yoğunlaştığı ve bu yoğunlaşılın noktalar hususunda ihtiyaçların ne olabileceğini saptamakta yol gösterici olabildiği söylenebilir. Yine bu yorumdan hareketle sıfat fiillerin icra ettikleri işlevlere bakılarak bile toplumun duyuş ve düşünüş biçimleriyle ilgili yorum yapabilmeye olanak sağladıkları söylenebilir. Sıfat fiiller bu noktada bir bakıma şiirlerde bulunan söz sanatlarına benzetilebilir. Nasıl ki söz sanatları şiiri daha estetik bir hale getirirken aynı zamanda şiiri daha iyi anlayabilmemiz ve yorumlayabilmemiz noktasında yol gösterici oluyorsa, sıfat fiillerin tamlayan- tamlanan (yardımcı unsur- asıl unsur) münasebetinde oluşturduğu alt fonksiyonlar da içinde bulunduğu cümleye anlam zenginliğinin katmasının yanı sıra okunan eserlerin daha iyi yorumlanabilmesi noktasında da fayda sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

- AKAR, Metin (1987), “*Şeyyad Hamza Hakkında Yeni Bilgiler*”, TDAD 2, Ankara.
- BANGUOĞLU, Tahsin (1974), *Türkçenin Grameri*, İstanbul.
- BANGUOĞLU, Tahsin (2004), *Türkçenin Grameri*, TDK Yayınları, Ankara.
- BANGUOĞLU, Tahsin (1940), *Anahatlarıyla Türk Grameri*, TDK Yayınları, İstanbul.
- BAYRAKTAR, Nesrin (2004), *Türkçede Fülimsiler*, TDK, Ankara.
- BİLGEGİL, M. Kaya (1982), *Türkçe Dilbilgisi*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- BULUÇ, S.(1969) “*Şeyyad Hamza'nın Bilinmeyen Bir Mesnevisi*” Türkiyat Mecmuası.
- BULUÇ, S. (1956) “*Şeyyad Hamza'nın Beş Manzumesi*”, TDED, c. VII/1-2, İstanbul.
- BULUÇ, S. (1956) “*Behcetü'l-hadâ'ik fi mev'izeti'l-halâ'ik'den örnekler*”, TDED 7/1-2 15 Şubat.
- ÇELEBİOĞLU, Amil (1999), *Türk Edebiyatında Mesnevi*, Kitabevi Yay, İstanbul.
- DENY, Jean (1941), *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)*, Maarif Vekâleti Yayınları, İstanbul.
- DİLÇİN, Cem (1978), ‘ *XIII. Yüzyıl Metinlerinden Yeni Bir Yapıt: Ahval-ı Kıyamet*’, Ömer Asım Aksoy Armağanı, TDK, Ankara.
- DİLÇİN, Dehri (1946), *Şeyyad Hamza, Yusuf u Zeliha*, İstanbul.
- ECKMAN, Janos (1962) “*Çağataycada isim-fiiller*”, TDAY Belleten, Ankara.
- EDİSKUN, Haydar (2003), *Türk Dilbilgisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- EMRE, Ahmet Cevat (1945), *Türk Dilbilgisi*, TDK Yayınları, İstanbul.
- ERASLAN, Kemal (1980), *Eski Türkçede İsim-Fiiller*, İÜEF, İstanbul.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican (2008), *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ERGİN, Muharrem (1982), *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- ERGİN, Muharrem (1985), *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yayınları.

- GENCAN, Tahir Nejat (1979), *Dilbilgisi*, TDK Yayınları, Ankara.
- GENCAN, Tahir Nejat (2001), *Dilbilgisi*, Ayraç Yayınları, Ankara.
- GEMALMAZ, Efrasiyap (1978 a.), *Türkmence Metinler*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.
- GEMALMAZ, Efrasiyap (1978 b.), *Erzurum İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük ve Derlemeler)*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.
- GÜLENSOY, Tuncer (1989), *Kütahya Yöresi ve Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, TDK Yayınları, Ankara.
- GÜLSEVİN, Gürer (1999), *Eski Türkiye Türkçesinde "İstek Kipi" Üzerine*, TDK-Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü, Osmanlı Türkçesi Öncesi: Eski Türkiye Türkçesi Toplantısı, Aralık, İstanbul.
- GÜLSEVİN, Gürer ve BOZ, Erdoğan(2004), *Eski Anadolu Türkçesi*, Gazi Kitapevi
- HENGİRMEN, Mehmet (1999), *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Engin Yayınevi, Ankara.
- İLAYDIN, Hikmet, (1974) "Anadolu'da Klasik Türk şiirinin başlangıcı" Türk Dili 277, Ekim.
- İLAYDIN, H. (1978) "Hoca Dehhani'nin şiirleri", Ömer Asım Aksoy Armağanı, TDK, Ankara.
- KARAAĞAÇ, Günay (2009), *Türkçenin Söz Dizimi*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- KARADOĞAN, Ahmet, (2008), "Türkiye Türkçesinde Yeni Bir Sıfat-fül Eki: -I",
- KORKMAZ, Zeynep (1992), *Grammer Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep (2003), *Türkiye Türkçesi Grameri*, TDK Yayınları, Ankara.
- MANSUROĞLU, M. (1954), "Mevlana Celaleddin Rumi'de Türkçe Beyit ve İbareler", TDAY Belleten.
- MANSUROĞLU, M.(1958), *Sultan Veled'in Türkçe Manzumeleri*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

- MANSUROĞLU, M.(1947), *Anadolu Türkçesi (XIII. Asır) Hoca Dehhani ve Manzumeleri*, İstanbul.
- MANSUROĞLU, M. (1956), *Ahmet Fakih, Çarhname*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- MAZIOĞLU, H. (1974), *Ahmet Fakih, Kitabı Evsafı Mesacidi's-Şerife*, TDK. Ankara
- MAZIOĞLU, Hasibe (1982) , '*Türk edebiyatı*', Türk Ansiklopedisi C. XXXII.
- MENGİ, Mine(2005), Eski Türk Edebiyatı Tarihi (Edebiyat Tarihi-Metinler),Akçağ Yayınları, Ankara.
- MİRZAYEV, Hasan (1986), *Azerbaycan Dilinde Fe'l*, Maarif Nesriyat, Bakü.
- SARAÇ, Sıtkı,(1976), *Fransızca-Türkçe Büyük Sözlük I-II*, TDK Yayınları, Ankara.
- ŞERAFEDDİN, M. (1934), "*Mevlana'da Türkçe Kelime ve Türkçe Şiirler*",TM. IV, İstanbul
- SERTKAYA, Osman F.(1996) ,"*Ahmet Fakih*",İlmi Araştırmalar 2.
- ÜSTÜNER, Ahad(1999), *Anadolu Ağzlarında Sıfat-Fiil Ekleri*, TDK Yayınları, AnkaraYayınevi, Ankara.
- TATÇI, Mustafa, *Yunus Emre Divanı*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-128452/h/metin.pdf>.
- TDK, (1934), "*Gramer Islahatları*", *Türk Dili*, Seri: 1, S.7., Ağustos, TDK Yayınları, Ankara, s. 8–12.
- TDK, (1940), *Gramer (Kurambilim) Terimleri*, Türk Dili, Türkçe Fransızca Belleten, Seri: II, Ankara, s. 1–2.
- TDK, (1942), *Felsefe ve Gramer Terimleri*, TDK Yayınları, İstanbul.
- TDK, (1979), *Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara.
- TDK, (1998), *Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara.
- TDK, (2005), *Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri (1981),*Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, Vilayet Yayınları.

TOPALOĞLU, Ahmet (1989), *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ötüken Yayınları, İstanbul.

TOPÇU, Çiğdem (2011), *Türkçede Sıfat Fiil Kategorisi*”, Sakarya Üniversitesi, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Tez Danışmanı: Prof. Dr. Zikri TURAN.

TURAN, Zikri(1999), **Cümlelerin Yapısı İle İlişkilendirilen “Basit” ve “Birleşik” Kavramları Üzerine**”, Türklük Bilim Araştırmaları,8.Sayı, Sivas.

TURAN, Zikri (2008), *Gösterme Sıfat Fiili*, Ahmet Bican Ercilasun Armağanı, Akçağ Yayınları, Ankara.

TURAN, Zikri(2006), ”*Türkçede Basit/Birleşik Çekim Ayırımıyla Sembolleşen Fiil Çekiminin Problemleri*”, Journal of Turkish Studies, Volume:30/III.

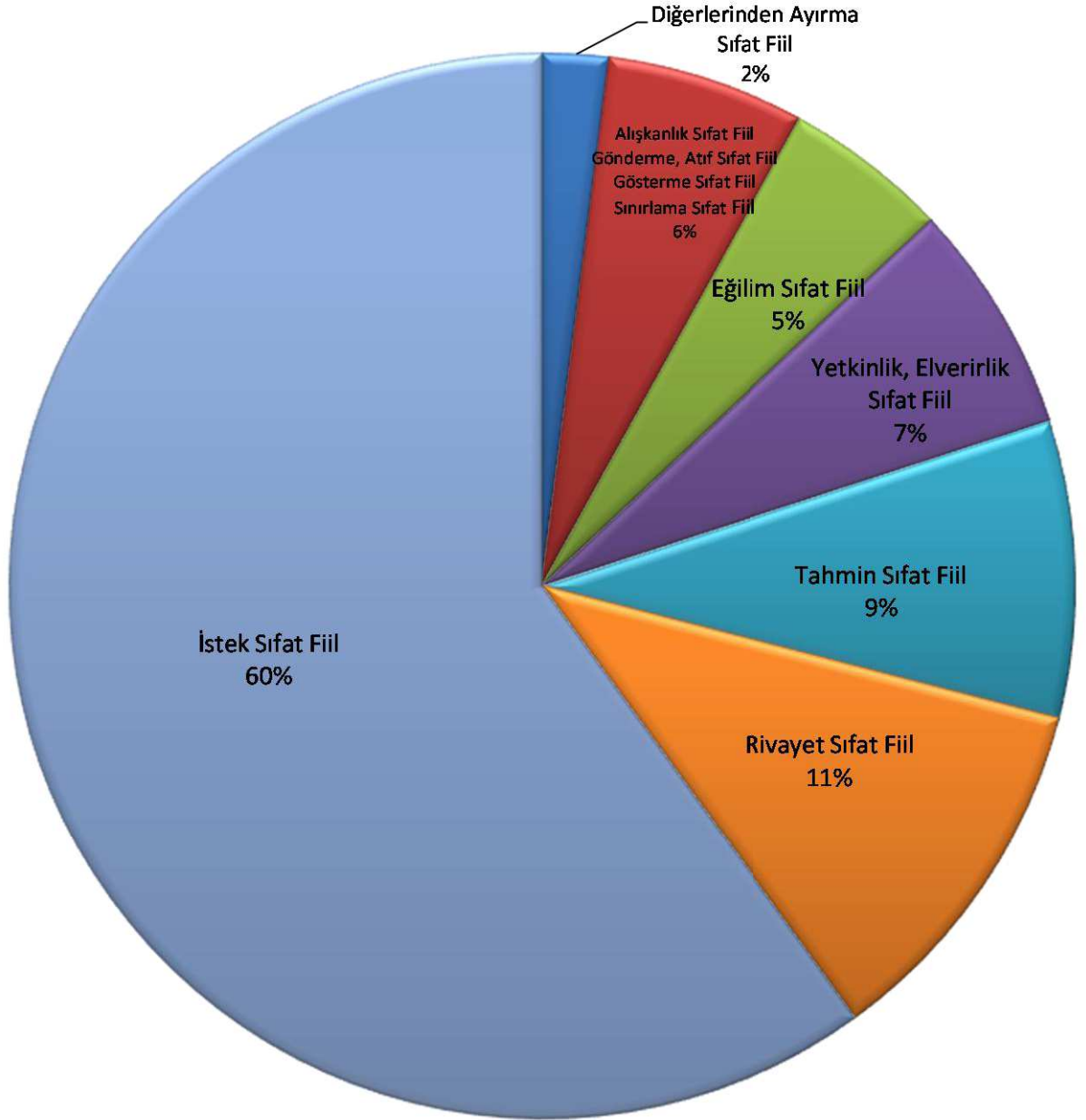
TÜRK, Vahit (1996), *Türkçede Şimdiki Zaman Kavramı, Çekimleri ve Ekleri*, TDAY Belleten.

YILDIZ, Osman, (2008), *Şeyyad Hamza, Yūsuf u Zelîhā*, Akçağ Yayınları, Ankara.

EKLER

EK 1: Üst Fonksiyonların Taranan Eserlerde Kullanım Sıklığı (Yaklaşık olarak)

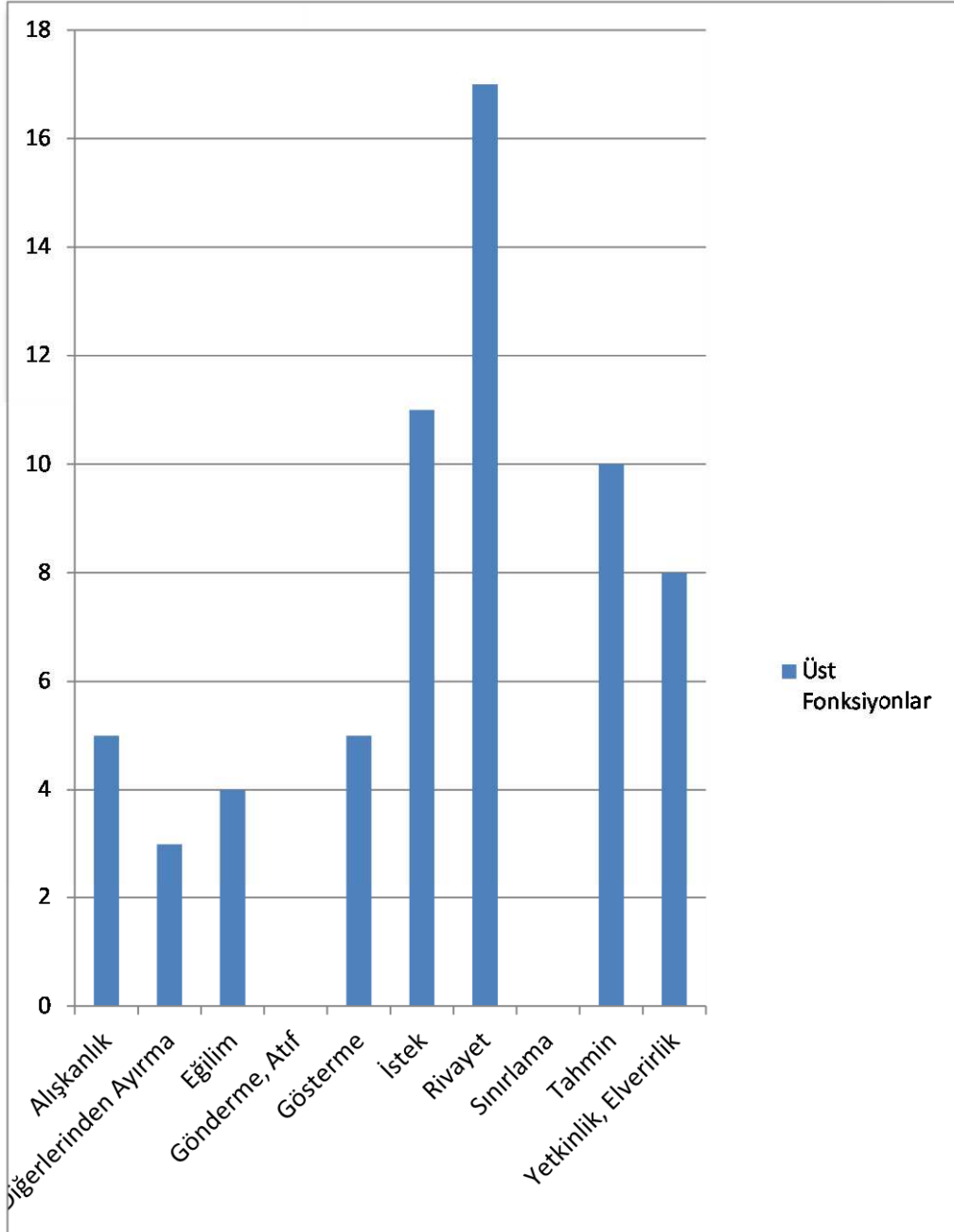
EK 2: Üst Fonksiyonların İhtiva Ettiği Alt Fonksiyonlar

	Yetkinlik, Elverişlilik	Tahmin	Sınırlama	Rivayet	İstek	Gösterme	Gönderme, Atıf	Eğilim	Diğerlerinden Ayrırma	Alışkanlık
Eğilim		+		+						+
Gösterme										+
İstidat		+		+	+			+		+
Sürerlik	+			+		+		+		+
Tasvir		+		+		+		+		+
Olgu, Adet	+			+					+	
Yetkinlik	+	+							+	
Zümre Oluşturma	+			+					+	
Varsayım, İhtimal		+		+				+		
Benzerlik						+				
Övgü				+		+				
Akıl Verme					+					
Beddua					+					
Dilek	+				+					
Dua, İstidat					+					
Emir					+					
Gereklilik, Tahmin					+					
Rica					+					
Taaccüp		+			+					
Temenni					+					
Atıf				+			+			
Ayıplama				+						
Benzetme				+						
Durum Bildirme				+						
Genelleme				+						
Kesinlik				+						
Mübalağa				+						
Şüphe				+						
Tespit		+		+						
Endişe		+								
Kıyas		+								
Söylenti		+								
Diğerlerinden Ayrırma	+									
Sebep Belirtme	+									
Sınırlama	+		+							
Uyarı	+									

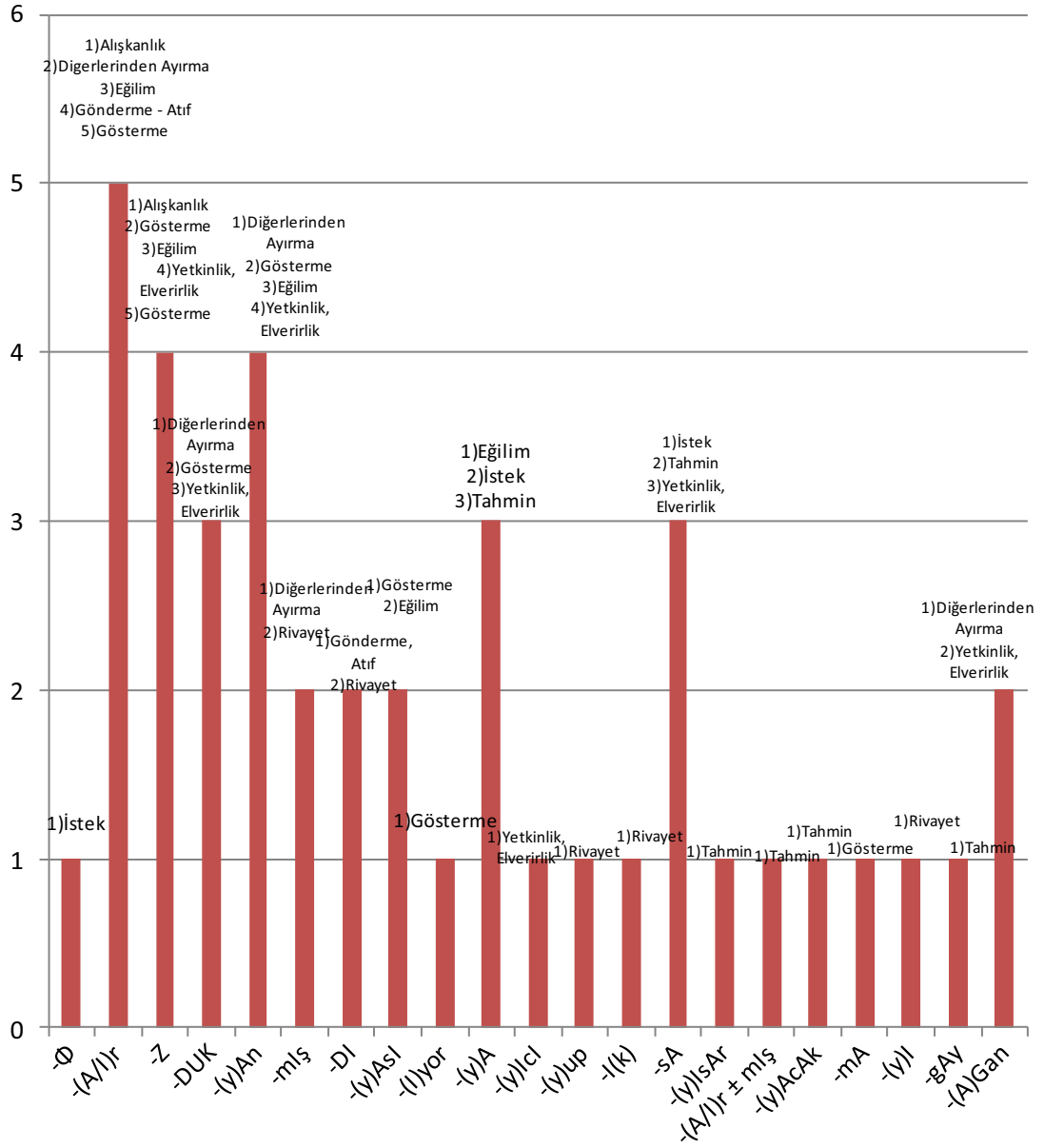
EK 3: Üst Fonksiyonların İcra Ettiği Şekiller

	Yetkinlik, Elverişlilik	Tahmin	Sınırlama	Rivayet	İstek	Gösterme	Gönderme , Atif	Eğilim	Diğerlerind en Ayrırma	Alışkanlık
-Ø					+					
-(A)Dr	+					+	+	+	+	+
-z	+					+		+		+
-DUK	+					+			+	
-(y)An	+					+		+	+	
-mlş				+					+	
-DI				+			+			
-(y)Asl						+		+		
-(I)yor						+				
-(y)A					+			+		
-(y)İcİ	+									
-(y)UP				+						
-(I)k				+						
-sA	+	+			+					
-(y)İsAr		+								
-(A)Dr +-mlş		+								
-(y)AcAk		+								
-mA			+				+			
-(y)İ				+						
-gAy		+								
-(A)GAn	+							+	+	

Ek 4: Üst Fonksiyonların İcra Ettikleri Alt Fonksiyonlara Göre Sayısal Dağılımı

EK 5: Şekillerin Üst Fonksiyonlarda Dağılımı

ÖZGEÇMİŞ

15.06.1986 tarihinde İstanbul ilinin Üsküdar ilçesinde doğdu. İlköğrenimini Şehit Öğretmen Sevda Aydoğan İlk Öğretim Okulu'nda, lise öğrenimini ise Ümraniye Lisesi'nde (Yabancı Dil Ağırlıklı) tamamladı. 2004 yılında başlamış olduğu lisans eğitimini, 2008 yılında Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi bölümünde tamamladı. Lisans eğitimi sırasında LLP Erasmus öğrenci değişim programıyla Belçika'ya gitmeye hak kazandı. Belçika'da bulunduğu sırada *“Yabancılara Türkçe öğretimi (İkinci dil olarak Türkçe eğitimi), Çok dilli bir ülkede anadili Türkçe olan çocukların yabancı dil öğrenme süreçleri, Okul öncesi dil gelişim sürecinde ana dil ve yabancı dil öğretimi”* gibi konular üzerinde araştırmalar yaptı. 2009 yılında Sakarya Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı'nda öğrenim görmeye hak kazandı.